JACK LONDON — HAYTALARLA ÇOLPALAR —

JACK LONDON

haytalarla çolpalar

yordam edebiyat

Türkçesi: Mete Ergin

Mete Ergin (28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Jack London, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı. Mete Ergin'in Gani Yener'le birlikte Türkçeye kazandırdığı *Durgun Don* (Mihail Şolohov, 4 cilt) adlı nehir roman da Yordam Edebiyat tarafından yayımlanmıştır.

Mete Ergin'in İngilizceden çevirdiği *Haytalarla Çolpalar*, ilk olarak 1991 yılında (*Yol* [*The Road*] adlı seçkide) Engin Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır.

Yordam Edebiyat'ta

JACK LONDON YAPITLARI

Mete Ergin'in Türkçesiyle

Kurt Dölü
(öyküler, 1900)

✵

Atalarının Tanrısı
(öyküler, 1901)

✵

İstiridye Korsanları
(roman, 1902)

✵

Vahşetin Çağrısı
(roman, 1903)

✵

Oyun
(roman, 1905)

✵

Beyaz Diş
(roman, 1905)

✵

Haytalarla Çolpalar
(öyküler, 1907)

✵

Martin Eden
(roman, 1909)

✵

Yanan Gün
(roman, 1910)

✵

John Barleycorn (Alkollü Anılar)
(roman, 1913)

JACK LONDON

HAYTALARLA ÇOLPALAR

(YOL)

ÖYKÜ

TÜRKÇESİ
METE ERGİN

yordam
edebiyat

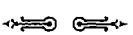
Yordam Edebiyat: 60 • **Haytalarla Çolpalar** • Jack London
ISBN 978-605-172-330-3 • *Türkçesi:* Mete Ergin
Düzeltme: Didem Gerçek • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Mart 2019
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
instagram.com/yordamkitap

Baskı: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 10614)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 496 11 11

HAYTALARLA ÇOLPALAR

(YOL)

ÖYKÜ

İÇİNDEKİLER

HAYTALARLA ÇOLPALAR	17
İTİRAF	33
İKİ BİN İPSİZ	50
TABLOLAR	65
AYNASIZLAR	79
"ENSELENİŞ"	100
KODES	117
TREN NASIL DURDURULUR	134
GECE GEÇEN BERDUŞLAR	155

Jack London
Yazar, Serüvenci, Sosyalist

Yeşim Dinçer

Jack London'ın bugün hayranlıkla okuduğumuz romanları ve kısa öyküleri, hareketli geçen yaşamından güçlü izler taşır. Geçimini sağlamak için çocukluğundan itibaren verdiği mücadele, kendi kendini eğitmek üzere kitaplara dört elle sarılması, sahip olduğu keskin gözlem yeteneği, onunla aynı kuşaktan bir başka realist yazarın, Gorki'nin yaşamıyla karşılaştırılabilir ancak.

Jack London 12 Ocak 1876'da, talihsiz koşullarda dünyaya gelmiştir. Biyolojik babasının, hamile kalan annesi Flora'yı terk ettiği; ümitsizliğe kapılan kadının intihara kalkıştığı ve ruhsal dengesinin sarsıldığı söylenmektedir. John Griffith Chaney adı verilen bebek, siyahi bir süt anneye emanet edilir. Flora doğumdan bir yıl kadar sonra yeniden evlenir ve oğlunu, eşinin önceki evliliğinden olma iki kız çocuğuyla birlikte büyütür. Jack London soyadını aldığı üvey babası John London'ı hayatı boyunca "baba", üvey kardeşlerini de "kız kardeş" olarak benimsemiş, hem onlarla hem de çok sevdiği süt annesiyle kurduğu aile bağını korumuştur.

Yazarın çocukluğunun ve ilk gençliğinin ne denli büyük bir yoksulluk içinde geçtiğini kayda alan biyografi yazarları, bu durumun nesnel sebepleri üzerinde durmazlar genellikle. Jack London'ın dünyaya gelişi, kapitalizmin ilk büyük krizini yaşadığı ve tarihe Uzun Bunalım (1873-1896) adıyla geçen döneme denk düşer. ABD bankalarının iflasıyla tetiklenen kriz, demiryolu şirketlerinin ve işletmelerin batmasıyla yıkıcı bir hal almıştır. 1876'ya gelindiğinde

her yedi Amerikalıdan biri işsizdir. Birçok yorumcuya göre bunalım, Birinci Dünya Savaşı'na neden olacak kadar uzun sürmüştür.

London ailesi bunalım yıllarını, California eyaletinin çeşitli şehirlerinde, çiftçilikten ev pansiyonculuğuna dek türlü işler deneyerek ama hiçbirinde dikiş tutturamadan geçirir. Jack London on yaşında sokaklarda gazete satarak çalışmaya başlar; Flora da öğrenci bulabildiği sürece piyano dersleri vermektedir. Yazar çocukken yaşadığı mahrumiyeti, üne kavuştuktan sonra kaleme aldığı otobiyografisinde şöyle anlatır:

> Ben dünyaya yoksul gelmiştim. Yaşamım yoksulluk içinde geçmişti. Zaman zaman aç kaldığım olmuştu. Bütün yaşamımca ne bir oyuncağım olmuştu ne de başka çocuklar gibi oyun oynamıştım. Bütün anılarımda yoksulluğun acısı vardı. Bu yoksulluk acısını sürekli çekmiştim. Bir dükkândan para verilerek satın alınmış ilk fanilamı sekiz yaşındayken giymiştim. Altı üstü ufacık bir fanilaydı işte. O kirlendiği zaman, yıkanıncaya kadar yine evde yapılmış çirkin fanilalara kalırdım. Dükkândan alınma o fanilam bana öyle gurur veriyordu ki, bir süre üstüme ondan başka bir şey giymemek için diretmiştim; (...) sonunda annem, bütün dünya görsün diye üstümde sadece dükkândan alınma o fanilayla dolaşmama izin vermişti. (*John Barleycorn*)

Jack London, formel eğitimini ancak sekizinci sınıfa dek sürdürebilir. Buna rağmen şehir kütüphanesine girmenin bir yolunu bulmuştur. Tarih ve serüven kitaplarına, kara ve deniz yolculuklarına özellikle meraklıdır. "*Deli gibi, kendimi harap edercesine okuyordum*" diye anlatır o dönemi. Bir yandan da denize açılma; tekdüze, sıradan yaşantısından kurtulma hayalleri kurmaktadır. On dört yaşına girdiğinde ufak bir yelkenli edinir ve San Francisco Körfezinin Oakland halicinde turlar atarak denizciliği öğrenmeye başlar. On beşindeyse, günde on iki saat işçilik yaptığı konserve fabrikasının ağır çalışma koşullarından bezerek "istiridye korsanı" olmaya karar verir.

San Francisco körfezinde kültürel olarak yetiştirilen istiridye yatakları, Jack London'ın dünyaya geldiği şehrin önemli bir besin

ve gelir kaynağıdır o yıllarda. Gecenin karanlığından yararlanan "korsanlar", ticari bölgeye tekneyle süzülerek kaçak istiridye toplarlar. Yapılan iş, adından da anlaşılacağı gibi yasa dışıdır. Jack London, süt annesinden aldığı borçla bir tekne satın alır ve konserve fabrikasındaki öldürücü çalışmadan kaçıp, kitaplarda okuduğu serüvenleri yaşamak üzere korsanların arasına katılır. Umduğu parayı kazanamaz ama cesareti ve cömertliğiyle "İstiridye Korsanlarının Prensi" olarak nam salar. Yaşadıkları, ileride yazacağı gençlik romanı *İstiridye Korsanları*'na esin kaynağı olacaktır.

Jack London 1893 yılında, on yedi yaşını bitirir bitirmez Japonya'ya kadar uzanacak olan bir gemiye kaydolur. Japonya'nın kuzey kıyılarından Bering Denizine kadar uzanan bölgede, Kanada ve Birleşik Amerika avcı filoları ayıbalığı sürülerini yağmalamaktadır. Dönüşte, artık bir baltaya sap olmanın vakti geldiğini söyleyen annesini dinleyerek günde on saatten, saat başına on sent ücretle bir kenevir fabrikasında işe girer. Söz verilen ücret zammı yapılmayınca istifa eder ve elektrikçi olma ümidiyle Oakland tramvay işletmesine başvurur. Ancak kendisine verilen görev, ateşçiye kömür taşımak gibi fiziksel dayanıklılık gerektiren vasıfsız bir iştir; üstelik, her biri ayda kırk dolar alan iki adamın işini tek başına ve ayda sadece otuz dolara yapmaktadır. "*Kaç sefer kömürlerin üstüne, kimsenin beni göremeyeceği bir yere oturup öfkemden, hırsımdan, yorgunluktan ve umutsuzluktan ağladım*" diye anlatır o günlerini. Neredeyse sakatlanacakken birlikte çalıştığı ateşçinin, gerçeği, yani nasıl bir sömürüye maruz kaldığını fısıldamasıyla bu işten de ayrılır.

Tarihe "1893 paniği" olarak geçen yeni bir mali kriz, iş bulma imkânlarını iyice daraltmıştır. Demiryollarının inşası için hesapsızca verilen krediler, bankaların art arda batmasıyla sonuçlanır. Jack London, ABD'yi bir baştan öbür başa dolaşmak üzere uzun bir yolculuğa çıkar. Elbette beş parasızdır ve kullandığı başlıca taşıt, kaçak olarak bindiği posta trenleridir. İş bulduğunda çalışarak, bulamadığında kapıları çalıp yiyecek dilenerek, ahırlarda ya da parklarda geceleyerek sürdürür yolculuğunu. Yük vagonla-

rı, sokaklar, cezaevleri, kendisi gibi "ipsiz"lerle doludur. Evsizleri bir asayiş sorunu olarak gören yasalar yüzünden hapse düşer ve mahkûmların zorla çalıştırıldığı Erie İl Cezaevinde otuz gün kalır.

Evine döndüğünde yarım kalan öğrenimini tamamlamak üzere Oakland Lisesine girer; kas gücünün değil, kafa gücünün para ettiği sonucuna varmıştır. Okul harcamalarını karşılamak için yine çalışıyordur. Lisede bir yıl okuduktan sonra, kestirmeden üniversiteye gitmeye karar verir. Üç ay boyunca günde on dokuz saat çalışarak hazırlandığı giriş sınavını kazanır ve California (Berkeley) Üniversitesine kabul edilir. Ancak ilk yarı yılını tamamladıktan sonra okula devam etmez. Hem para sıkıntısı çekmektedir hem de üniversite ona istediklerini verememiştir.

ABD'de gelişen yeni teknolojiler sayesinde, baskı maliyetleri düşen dergi yayıncılığı yükseliştedir. Geniş bir kitleye yönelik popüler dergilerin sayısı ve tirajında patlama yaşanır; kısa öykü türü için de güçlü bir pazar doğar. Yazarlara hatırı sayılır telifler ödendiğini öğrenen Jack London, "*canla başla, yaratıcı bir tutkuyla*" yazmaya koyulur. Bazen düzenli olarak günlerce üst üste günde on dört saat yazdığı oluyordur: "*Binbir zorlukla satın aldığım okul kitaplarımı gülünç paralar karşılığında kitapçılara sattım. Bulabildiğim yerlerden ufak tefek borç paralar aldım ve azalan gücüyle birlikte kazancı da düşen babamın sırtına, bir de kendi geçim derdimi yükledim*" diye anlatır ilk yazarlık çabalarını. Bu dönem fazla uzun sürmez. Yazılarını gönderdiği dergilerden olumlu bir yanıt alamayınca bir buharlı çamaşırhanede işe girip çalışmaya başlar.

O sıralarda ABD'de tarihin en büyük "altına hücum" dalgalarından biri yaşanmaktadır. Kanada'nın Yukon bölgesinde, Klondike ile Yukon nehirlerinin kavuştuğu yerde yeni bir altın yatağı keşfedilmiştir. Haberi alan yüz bin civarında Amerikalı, zengin olma ümidiyle yollara düşer. Jack London da, kız kardeşiyle kocasının, parası ileride ödenmek üzere kendisine sağladıkları malzemeyle Klondike'a gider. Kış mevsiminin çok çetin geçtiği, nehirlerin donduğu bölgede, her türlü araç gereç ve yaşamsal gıda güçlükle tedarik edilmektedir. London, sırtında altmış kiloluk yükle, en berbat

yollarda, günde kırk kilometre kat ettiğini; birlikte yük taşıdığı Kızılderilileri bile yaya bıraktığını anlatacaktır ileride. Fiziksel gücüyle gurur duymaktadır. Ne var ki iskorbüt hastalığına yakalanıp bir yıl sonra evine döner. Hastalığına, muhtemelen yeterli sebze ya da meyve yiyememekten kaynaklı vitamin eksikliği yol açmıştır.

Jack London, Klondike'tan eli boş döner. Fakat bu süreçte dinlediği ya da bizzat tanık olduğu hikâyeler, tanıştığı kişiler, gözlemlediği doğa-insan ilişkisi ve hatta hayvan davranışları, daha sonra yazacağı *Vahşetin Çağrısı*, *Beyaz Diş* gibi muhteşem romanlara, çok sayıda kısa öyküye kaynaklık edecektir. Evden uzaktayken babası ölmüştür ve bütün aile artık onun eline bakmaktadır. Postacı olabilmek için açılan memurluk sınavına girer; ilk sınavı da verir.

Kadro açılmasını beklerken gazetelere yazılar, dergilere de kısa öyküler gönderir. Gazete editörlerinden yanıt alamasa da basılan öykülerinden ufak paralar kazanmaya başlamıştır. Postaneden işe girmesi için çağrı tam da bu sırada gelir. Oakland postane müdürü ile yaptığı ve durumunu açık yüreklilikle anlattığı görüşme, hayatının dönüm noktasıdır belki de... Yazarlıktan para kazanma şansı açılmış gibi gözükse de başarısı kesinlik kazanmamıştır henüz. Müdürden kendisini şimdilik atlamasını, bir sonraki adayı işe almasını, bundan sonra ilk yer açıldığında haber vermesini rica eder. Adamın kabalığı ve anlayışsızlığı karşısında tepesi atarak işi reddeder.

> Gemilerimi yaktıktan sonra balıklama yazı işine daldım –diye anlatmaktadır.– Her şeyde, her işte öteden beri aşırıya kaçan bir insanımdır. Sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar hep yazılarımla uğraşıyordum: yazıyor, daktilo ediyor, gramer çalışıyor, bütün yazı biçimlerini, başarı kazanmış yazarların nasıl başarıya ulaştıklarını anlamak için onların yazılarını inceliyordum. Yirmi dört saatte beş saatlik uykuyla yetinip, geri kalan on dokuz saatin hemen hemen tümünü çalışmaya ayırıyordum. (*John Barleycorn*)

Jack London'ın yazar olma özlemini ve çabasını en güzel dile getirdiği romanı, *Martin Eden*'dir: Martin Eden, bir yanıyla Jack

London'ın ta kendisidir: Yoksulluk nedeniyle eğitimi yarım kalan, bilgi açığını tükenmek bilmeyen bir azimle kitap okuyarak telafi eden, sahip olduğu tek takım elbiseyi rehin vererek geçinmeye çalışan, bakkal veresiyeyi kestiğinde aç kalan, onlarca yazısı editörler tarafından geri çevrilse de yazmayı sürdüren, bu konuda kendisine yol gösterecek kimseyi de tanımayan, eli nasırlı genç denizci. *Martin Eden*'i okuyan kimi eleştirmenler, derme çatma bir okul öğrenimine sahip bir denizcinin üç yıl içinde başarılı bir yazar haline gelmesini inandırıcı bulmadıklarını söylemişlerdir. Jack London, ikisi lise ve üniversitede, biri yazı yazmakla, ama tümü de dur durak bilmeyen yoğun çalışmayla geçen üç yılın sonunda amacına ulaştığını söyleyerek yanıtlar onları...

• • •

Önce dergilerin kapıları açılır Jack London'a; ardından Klondike öykülerinin derlendiği *Kurt Dölü* basılır. İlk kitabının çıktığı yıl, 7 Nisan 1900'de ilk evliliğini yapar. Eşi Bess Maddern ile, dostlukları romantik bir boyut kazanmazdan önce, neredeyse beş yıldır tanışıp görüşüyorlardır. Bess, Jack London'ın üniversite giriş sınavına hazırlanmasına yardım etmiştir. Evlilik kararı almaları, her ikisini de tanıyanlar için sürpriz olur ve "mantık evliliği" yaptıkları şeklinde yorumlanır. Çiftin bir yıl arayla iki kız çocukları dünyaya gelecek, ancak beraberlikleri uzun sürmeyecektir.

Jack London 1902 yılında, şehrin işçi semtlerinden East End'de birkaç ay yaşamak üzere Londra'ya gider. Burada birinci elden tanıklık ettiği büyük sefaleti *Uçurum Halkı*'nda kitaplaştırır. O güne kadar yazdıkları belli bir ilgi görmüş olsa da, Buck adlı köpeğin ana karakter olduğu romanı *Vahşetin Çağrısı* (1903) yazarı zirveye taşır. Bu küçük başyapıt, benzer bir temaya sahip olan, 1906 tarihli *Beyaz Diş*'le birlikte, her kuşaktan okurun sevgisini kazanmıştır.

London San Francisco merkezli bir gazetenin önerisiyle, 1904'te patlak veren Rus-Japon Savaşı'nı izlemek için Japonya'ya hareket eder. İki emperyal devlet, Mançurya topraklarında (Çin'in kuzey doğusundaki bölge) ve Kore Denizinde paylaşım mücadelesi için-

dedir. Jack London, cepheye sızmaya çalışırken iki kez tutuklanıp Amerikalı diplomatların araya girmesiyle serbest kalır. Sonunda Japon ordusu ile sınıra seyahat etmesine izin verilir.

Yazar sıkıntılı geçen boşanma sürecini takiben Charmian Kittredge ile ikinci evliliğini yapar. Charmian ile Jack'in tanışmasına, genç kadını büyüten teyzesi –aynı zamanda yazarın ilk öykülerinden birini basan *Overland Monthly* dergisinin editörü– Netta Earnes vesile olmuştur. Netta ve eşi, sosyalist yazar ve sanatçılardan oluşan, Jack London'ın da dahil olduğu ortak bir sosyal çevreyi paylaşırlar.

London aktif devrimci siyasetle çok genç yaşta ilgilenmeye başlamıştır. Yirmi yaşındayken Sosyalist Emek Partisi'ne (SLP) katılır. 1901 ve 1905 seçimlerinde Oakland belediye başkanlığına aday olur ancak kayda değer bir sonuç elde edemez. Sosyalizm fikrini gençler arasında yaygınlaştırmak üzere ülkenin çeşitli merkezlerindeki üniversitelerde konferanslar verir; davet edildiği kulüplerde, örgütlerde konuşmalar yapar. Bu amaca hizmet edecek denemelerden oluşan iki kitap yayımlar: *The War of the Classes* (Sınıflar Savaşı, 1905), *Revolution and other Essays* (Devrim ve Diğer Makaleler, 1910). Jack London'ın sosyalizmi, yaşam deneyiminden süzülerek gelmiştir. Roman ve öykülerinde öne çıkan gelir eşitsizliği ve yoksulluk, sömürü ve sınıf çatışması, insanın adalet arayışı, kapitalizmin yıkıcı etkileri gibi temalar dünya görüşüne paraleldir.

Açık havada zaman geçirmeyi, ata binmeyi çok seven Jack London, Charmian ile evlendiği yıl (1905), California'da bir çiftlik arazisi satın alır. Yazarlıktan elde ettiği gelirin önemli bir kısmını topraklarını genişletmek için harcar. Burayı "*sürdürülebilir tarım*" yapılan bir yer haline getirmeyi aklına koymuştur. Tarım kitaplarını okuyarak kendi kendini eğitir. California'nın ilk beton silosuna sahip olmakla, kendi tasarımı olan domuz ağılıyla övünmektedir. Ancak kötü şans mıdır yoksa işletme beceriksizliği midir bilinmez, bir kısmını borç alarak yaptığı onca yatırıma rağmen, çiftlik sonunda iktisaden başarısız olur.

Kimilerine göre başarısızlığın nedeni, Jack London'ın aynı anda birçok şeyle birden ilgilenmesi ve çiftliğin denetimini ihmal etmiş

olmasıdır. Bu arada hem yeni kitaplarını yayımlamakta hem de sahip olduğu yelkenliyle yolculuklara çıkmaktadır. Sportif Charmian bu uzun deniz yolculuklarında mükemmel bir yol arkadaşıdır. Birlikte Hawaii adalarına yelken açarlar; Jack London Honolulu'dan, sömürgecilerin, misyonerlerin, tüccarların yöreyi nasıl talan ettiğini anlatan kısa öykülerle geri döner. Charmain ise, Hawaii izlenimleri ile seyahat günlüklerini içeren iki kitap kaleme alır. Çiftin 1910'da dünyaya gelen tek çocuğu, sadece birkaç gün hayatta kalmıştır.

Jack London'ın bu döneme ait en önemli romanları arasında *Demir Ökçe* (1908), *Martin Eden* (1909), *Yanan Gün* (1910) ve *Ay Vadisi* (1913) sayılabilir. Yakında yükselecek olan faşizm dalgasına ilişkin kâhince öngörüler içeren *Demir Ökçe*, distopik roman türünün öncüsü olmuştur. Yazarın alkol alışkanlığını büyük bir içtenlikle dile getirdiği *John Barleycorn*, ölümünden üç yıl önce yayımlanır. Bu kitapta şunu itiraf etmektedir Jack London:

> Ben yaşlandıkça, başarım büyüdükçe, daha çok para kazandıkça, dünyaya sesimi duyurma olanaklarım arttıkça, alkolün yaşantımda tuttuğu yer aynı oranda büyüdü. Uğrunda savaştığım başarı ya da para gibi şeylerin savaşmaya değmez olduğu ortaya çıktı. Geriye kala kala, beni bir kelepçe gibi yaşama bağlayan HALK kaldı.

Böbrek yetmezliği çeken ve acısını dindirmek için bir süredir morfin kullanan Jack London, 22 Kasım 1916 sabahı odasında baygın halde bulunur; aynı akşam hayatını kaybeder. Ölüm nedenine ilişkin ihtilaflı görüşler öne sürülmüştür. Çeşitli kaynaklarda morfin zehirlenmesi veya intihar ihtimali üzerinde durulmuş olsa da doktorunun düzenlemiş olduğu ölüm raporu, böbrek yetmezliğine işaret etmektedir. Bedeni vasiyetine uyularak yakıldıktan sonra külleri, çiftliğinin bulunduğu –daha sonra Jack London Eyalet Tarih Parkı olarak kamulaştırılan– araziye gömülmüştür. Jack London, sağlığında takdir edilip sonradan unutulan yazarlardan olmamıştır. Kırk yıl süren kısacık hayatına sığdırdığı elliyi aşkın kitap, zamanın acımasız akışına taptaze bir ruhla direnmeyi sürdürmektedir.

HAYTALARLA ÇOLPALAR

GAZETELERDE, dergilerde, biyografi sözlüklerinde hayat hikâyemi veren kısa yazılara rastlarım ara sıra; bunların usturuplu anlatımlarından, benim vaktiyle bir serseri oluşumun nedeninin sosyolojik incelemelerde bulunmak amacına dayandığını öğrenirim. Bu yazılanlar, biyografi yazarlarının ince ve anlayışlı davranışlarının işareti olmakla birlikte, gerçeğin anlatımı değildir. Ben serserilik yaptım; yaptım ama sırf içimden öyle geldiği için, kanımdaki dayanılmaz serserilik hırsı bana rahat vermediği için yaptım. Sosyolojinin bu işle ilintisi bir rastlantıdan ibaretti; tıpkı suya dalmayı derinin ıslanmasının izlediği gibi, sosyoloji de sonradan geldi. "Yollara" düştüm, çünkü başka türlü yapamazdım; çünkü tren biletine verecek para yoktu cebimde; çünkü bütün ömrümce "tekdüze" bir işte çalışacak biçimde yaratılmamıştım; çünkü... işte, "yollara düşmek" düşmemekten kolaydı.

On altı yaşındayken, kendi şehrimde, Oakland'da oldu bu iş. O sıralar, aralarında "İstiridye Korsanlarının Prensi" diye tanındığım, serüvencilerden oluşan allahlık çevremde baş döndürücü bir üne erişmiştim. Gerçi körfezin dürüst denizcileri, limanda çalışan yükleme-boşaltma işçileri, yat sahipleri ve yasal yoldan istiridye yatakları işletenler gibi, benim çevremin hemen dışında kalanlar bana "kabadayı", "külhanbeyi", "kopuk", "hırsız", "haydut" der ve benim için daha buna benzer çeşitli tatsız sıfatlar kullanırlardı, ama bunların hepsi de birer övgü yerine geçer

ve kurulduğum tahtın baş döndürücülüğünü artırmaktan başka işe yaramazdı. O zamanlar daha "*Kaybolan Cennet*"i* okumamıştım; Milton'ın "*Cehennemde hükümdarlık, cennette uşaklıktan iyidir*"ini okuduğum zaman ise, büyük kafaların aynı yolları izlediğine iyice inanmıştım artık.

Beklenmedik bir biçimde birbirini zincirleme izleyen olayların beni Yol'daki ilk serüvenime çıkarışı işte bu döneme rastlar. O sıralar istiridye konusunda işler kesattı; o sırada, kırk mil uzaktaki Benicia'da, gidip almak istediğim birkaç battaniyem kalmıştı; yine o sırada, Benicia'dan bir iki mil uzaktaki Port Costa'da, çalınmış bir tekne bir polis memurunun gözetiminde demir üstünde yatmaktaydı. Bu tekne ise arkadaşlarımdan Dinny McCrea adında birinindi. Tekne, bir başka arkadaşım, Viski Bob tarafından çalınıp Port Costa'da bırakılmıştı. (Zavallı Viski Bob! Kim bilir kimin tarafından kurşunlanmış, delik deşik cesedi daha geçen kış kumsalda bulunmuştu.) Bir süre önce ırmağın yukarılarından döndüğümde, Dinny McCrea'ya teknesinin nerede olduğunu haber vermiştim; Dinny McCrea da bunun üzerine, gidip tekneyi kendisine, Oakland'a getirmem için bana hemen on dolar teklif etmişti. Vakitten bol şeyim yoktu. Rıhtımda oturup bu işi bir başka istiridye korsanı olan Rum Nickey'yle konuştum. Rum Nickey meteliğe kurşun atıyordu. Benim ise elli sent param, bir de ufak yelkenlim vardı. Elli sentimi bisküviye, konserve sığır etine ve on sentlik bir şişe Fransız hardalına yatırıp bunları yelkenliye yükledim –o zamanlar Fransız hardalına bayılırdık– ve akşamüstü geç saatte, açavela gönderili ufacık yelkenimizi basıp yola çıktık. Bütün gece yol aldık ve ertesi sabah, yeni başlayan görkemli bir med akıntısının üstünde, pupadan esen uygun bir rüzgârın önünde Carquinez Boğazından fırlayıp Port Costa'ya geldik. Çalınmış tekne hemen orada, iskeleden topu topu yedi sekiz metre açıkta yatıyordu. Çalınmış tekneye yanaşıp yelkenimizi

* İngiliz yazarı Milton'ın eseri: Paradise Lost.

acele mayna ettik. Nickey'yi demir alması için baş tarafa yolladım, ben de bir yandan kalçeteleri çözmeye koyuldum.

Bir adam koşa koşa iskeleye geldi, bize seslenip merhaba dedi. Polis memuruydu bu. Dinny McCrea'dan, teknesinin bize teslim edilmesi için yetki belgesi almayı ihmal ettiğim o anda aklıma geldi. Ayrıca polis memurunun, tekneyi Viski Bob'dan kurtarması ve daha sonra tekneye göz kulak olmasına karşılık en aşağı yirmi beş dolarlık bir ücret istemek niyetinde olduğunu da biliyordum. Oysa benim son elli sentim konserve sığır etiyle Fransız hardalına gitmişti, üstelik de tekneyi geri götürdüğüm zaman alacağım ödül topu topu on dolardı. Baş tarafa, Nickey'ye doğru şöyle bir baktım. Demiri dipten koparmak için ipe asılıp asılıp bırakıyordu. "Demir al," diye ona fısıldayıp geri dönerek memura seslendim. Bunun sonucunda memurla ikimiz aynı anda konuşmaya başladık; havada birbirine karışan laflarımız anlaşılmaz hale geldi.

Memur daha bir emredici tavır takındığından, ister istemez susup onu dinlemek zorunda kaldım. Nickey demirin ipine öyle bir asılıyordu ki bir damarı çatlayacak sandım. Memur tehdit ve uyarılarının sonunu getirince ona kim olduğunu sordum. Kim olduğunu bana anlatıncaya kadar kaybettiği zaman, Nickey'nin demiri dipten koparmasına yetti. Kafamdan çabuk çabuk birtakım hesaplar yapıyordum. Polis memurunun hemen ayaklarının dibinden bir merdiven denize iniyordu, merdivene de bir filika bağlıydı ve kürekleri de içindeydi. Ne var ki filika kilit altındaydı. Sırf bu kilide güvenerek kumar oynuyordum. Rüzgârı yanağımda duyuyor, akıntının kabarttığı dalgaları görüyordum; yelkeni dürülü tutan son kalçetelere baktım, kandilisalara ve makaralara göz gezdirdim ve hepsinin de serbest olduğunu anlayınca, ikiyüzlülüğü bir kenara bıraktım.

"Al içeri demiri!" diye Nickey'ye bağırıp kalçetelere atılarak çözmeye giriştim; bir yandan da Viski Bob kalçetelere kamçı

bağı yerine kandilisa bağı atmış olduğu için talihime şükrediyordum.

Memur merdivenden aşağı inmişti ve anahtarla kilidi açmaya uğraşıyordu. Demir tekneye alındı, son kalçete de çözüldü ve aynı anda memur filikayı kurtararak küreklere yapıştı.

"Veleistralya kandilisaları!" diye bağırdım tayfama, aynı anda da ben eksenim etrafında dönerek pokruva giz çördeklerinin üstüne atıldım. Yelken çabuk çabuk yükselmeye başladı. Volta edip kıçüstüne, yekeye koştum.

Veleistralya başında bulunan Nickey'ye, "Ger yelkeni!" diye bağırdım. Polis memuru bize kıçtan yetişmek üzereydi. Bir esinti yelkenimizi şişirdi, teknemiz ileri fırladı. Harikulade bir şeydi bu. Hani siyah bir korsan bayrağım olsa, zafer duygusuyla bunu toka ederdim direğin tepesine. Polis memuru filikasının içinde ayağa kalktı ve günün o güzelim havasını ağzının bozukluğuyla berbat etti. Polis memuru bir yandan da yanında silahı olmadığına hayıflanıyordu. Yanında silahı bulunması ya da bulunmaması olasılıkları üzerine de kumar oynamıştık.

Hem zaten tekneyi çalmıyorduk ki! Tekne polis memurunun malı değildi ya! Biz sadece onun bizden isteyeceği ücreti çalıyorduk ki, o ücret de onun kendi usulünce aşırdığı bir paraydı. Üstelik onun ücretini kendimiz için değil, arkadaşım Dinny McCrea için çalıyorduk.

Birkaç dakikada Benicia'ya vardık; varışımızdan birkaç dakika sonra ise battaniyelerim tekneye alınmıştı. Tekneyi buharlı gemilerin yanaştığı rıhtımdan yana çevirdim; o elverişli noktadan, ardımızdan kim gelirse gelsin görebilecektik. Hiç belli olmazdı. Bakarsınız, Port Costa'daki polisin aklına eser, Benicia polisine telefon ederdi. Nickey'yle bir durum muhakemesi yaptık. Ilık güneşin altında güverteye uzandık; serin rüzgâr yanaklarımı okşuyor, akıntının sürüklediği sular anaforlar yaparak mırıltıyla akıp geçiyordu. Cezir akıntısı akşamüstü başlayacağından, Oakland'a doğru o vakitten önce yola çıkmamıza ola-

nak yoktu. Ama cezir akıntısı başlayınca polis memurunun Carquinez Boğazını şöyle bir kolaçan edeceğini hesapladığımızdan, sabaha karşı ikide başlayacak olan ikinci cezir akıntısını beklemekten başka çare kalmıyordu bizim için; o vakit karanlıkta bizim canavara görünmeden sıvışabilirdik.

Böylece güvertede yattık, sigaralarımızı tellendirdik ve yaşama sevincini duyduk. Küpeşteden denize bir tükürük atıp akıntının hızını ölçtüm.

"Bu rüzgârla, bu akıntıyla bal gibi ta Rio Vista'ya kadar gidebiliriz," dedim.

"Irmak boyunda meyve zamanıdır," dedi Nickey.

"Irmakta da sular alçalmıştır," dedim. "Sacramento'yu tutmak için yılın en elverişli zamanı şimdi."

Ayaklanıp birbirimizin yüzüne baktık. Muhteşem bir batı rüzgârı şurup gibi esiyordu üzerimize. Her ikimiz birden küpeşteden denize birer tükürük atıp akıntının hızını ölçtük. Şimdi anlıyorum ki, aslında bütün kabahat o med akıntısıyla, o uygun rüzgârdaydı. Bunlar bizim denizcilik damarımızı kabartmıştı. Eğer o akıntıyla o rüzgâr olmasaydı, beni Yol'a sürükleyen bütün o olaylar zinciri kopuverecekti.

Hiç konuşmadık, sadece palamarlarımızı çözüp yelken açtık. Sacramento Irmağına kadarki serüvenlerimizin bu hikâyede yeri yok. Sonunda Sacramento kentine vardık ve teknemizi bir iskeleye bağladık. Su çok güzel olduğundan zamanımızın çoğunu yüzerek geçirdik. Demiryolu köprüsünün üst başında, ırmağın döktüğü kumluk bir sette bizim gibi yüzen bir alay oğlanla karşılaştık. Yüzmekten yorulunca kumluk sete uzanıp çene çalıyorduk. Bunlar o zamana kadar bir arada bulunduğum oğlanlardan farklı konuşuyordu. Bu yepyeni bir konuşma diliydi benim için. Bunlar haytalardı ve ağızlarından çıkan her kelimeyle, Yol'un ayartıcılığı beni biraz daha amansızca pençesine alıyordu.

"Ben Alabama'dayken," diye başlıyordu haytalardan biri; ya da bir başkası, "KC'den CA ile gelirken," diyordu; bunun üze-

rine üçüncü bir hayta, "CA'larda 'körüklere' çıkan basamaklar yoktur," diye atılıyordu. Bense yattığım yerden sessiz dinliyordum. "Ohio'da, Lake Shore ile Güney Michigan arasında ufak bir kasabaydı," diye başlıyordu bir hayta; bir başkası, "Sen hiç Wabash yolunda Top Güllesi'ne bindin mi?" diyordu; başka biri ise, "Yok, ama ben de Chicago dışında Beyaz Posta'ya bindim," diye atılıyordu. "Demiryolculuğundan söz ediyorsunuz ha! Hele Pennsylvania'ya ulaşıncaya kadar bekleyin bir; dört hat, su tankı mu tankı yok, suyu havada uçarken alırsın! N'aber yürek ister!" "Kuzey Pasifik şimdi berbat bir yol." "Salinas'da işi 'mangize' dökmüşler, aynasızlar 'gaddar.'" "Ben el Paso'da Moke Kid'le birlikte 'piyastos oldum'. 'Sıpıtılmaktan' söz ettiniz de, Montreal'in orada Fransız memleketine varıncaya kadar bekleyin hele –tek kelime İngilizce yok– 'Mance madam, mance, Fransızca bilmem,' dersin, bir de mideni ovalar, aç aç bakarsın, madam da sana bir dilim tuzlu domuz pastırması ile bir dolu kuru laf verir."

Bense kumların üzerine yan gelmiş dinlemeye devam ediyordum. Bu serserilerin yanında benim istiridye korsanlığı beş paralık olmuştu. Her kelimede yeni bir dünya sesleniyordu bana: Sahanlıklar, körük uçlu bagaj vagonları, kapıları yanda bulunan pulmanlar, "aynasızlar", "âdembabalar", "zom olmalar", "ayıngacılıklar", "enselenmeler", "kirişi kırmalar", "kravatçılar" ve "berduşlar"dan, "ipi kırıklar" ve "ustalar"dan meydana gelen bir dünya. Bütün bunlarda serüven kokusu vardı. Pekâlâ, ben de bu yeni dünyanın üstesinden gelmeye çalışacaktım. Kendimi o haytalarla şöyle bir karşılaştırdım. Benim de gücüm kuvvetim en aşağı içlerinden herhangi biri kadar yerindeydi; onlar kadar gözü açık, onlar kadar kıvraktım, kafam da en aşağı onlar kadar çalışıyordu.

Yüzmeden sonra, akşama doğru haytalar giyinip kasabaya indiler. Ben de onlarla beraber... Haytalar "su yolunda mangiz selman etmeye" ya da başka deyimle, ana caddede para dilenmeye başladılar. O güne kadar hiç dilencilik yapmadığımdan,

yola ilk çıkışımda bana yutulması en zor gelen lokma da bu oldu: Dilencilik konusunda saçma düşüncelerim vardı. O zamana kadar benim felsefeme göre çalmak, dilencilik yapmaktan daha ince bir işti; soygunculuk ise hepsinden de inceydi, zira tehlikesi de, gerektireceği ceza da orantılı olarak daha büyüktü. İstiridye korsanlığı yaptığım zamanlardan zaten bir sürü sabıkam vardı ve bütün işlediğim suçların cezasını çekecek olsam, devlet hapishanesinde bin yıl yatmam gerekecekti. Soygunculuk erkekçeydi; dilencilik ise adi, bayağı bir iş. Ne var ki ilerleyen günlerde dilenciliğe iyiden iyiye bir çeşit eğlenceli şaka, bir zekâ oyunu, bir cins sinir idmanı gözüyle bakar hale geldim.

Bununla birlikte o ilk akşam bu düzeye çıkamamıştım; bunun sonucu olarak bu haytalar bir lokantaya gidip karınlarını doyurmaya hazır duruma geldiklerinde, ben hazır değildim. Meteliksizdim. Meeny Kid –sanırım Meeny Kid idi– bana yiyecek parasını verdi de hep birlikte yedik. Ama ben yemeğimi yerken bir yandan da düşündüm. Denildiğine göre asalaklık en aşağı hırsızlık kadar kötüydü; Meeny Kid dilenmiş, bense onun kazancına havadan ortak olmuştum. Beleşçiliğin hırsızlıktan bin beter olduğuna ve bu işin bir daha tekrarlanmaması gerektiğine karar verdim. Tekrarlanmadı da. Ertesi gün ben de en aşağı öbür haytalar kadar rahat rahat avuç açmayı başardım.

Rum Nickey'nin gönlü çekmedi Yol'u. Avuç açmayı pek beceremiyordu, o yüzden bir gece mavnanın birine girip saklandı ve ırmak boyundan kapağı San Francisco'ya attı. Daha geçen hafta onunla bir boks eğlencesinde karşılaştım. Nickey ilerlemiş, ringin kenarında, şeref tribününde oturuyordu. Şimdi profesyonel boks maçları organizatörlüğü yapıyor ve bundan gurur duyuyor. Aslında spor dünyasında kendi çapında ve ufak da olsa, parlak bir isim şimdi Nickey.

"Hiçbir oğlan 'tepeyi' aşmadıkça hayta olamaz." Sacramento'da Yol yasasının işte böyle anlatıldığını duydum. Pekâlâ, ben de tepeyi aşıp olgunluk sınavını verecektim. Bu arada

şunu da belirteyim ki, "tepe" dedikleri Sierra Nevada Dağlarıydı. Bütün çete, tepenin öbür yanına bir gezintiye hazırlanıyordu; pek tabii ben de onlarla gidecektim. French Kid'in Yol'daki ilk serüveni olacaktı bu. San Francisco'daki baba ocağından daha yeni kaçmıştı. Benden ve ondan bu işi başarmamız bekleniyordu. Bu arada söylemem gerekir ki eski "prens" unvanım gitmişti. Bir "takma ad" kazanmıştım. Şimdi Sailer* Kid idim; Kayalık Dağları aştıktan sonra ise "Frisco Kid" diye tanınacaktım.

Akşam saat 22.20'de, Orta Pasifik Postası, doğuya gitmek üzere Sacramento'daki depodan çıktı –tarifedeki bu nokta silinmez bir biçimde belleğime kazınmıştır. Bizim çetede aşağı yukarı on iki kişi kadardık; trenin ilerisinde karanlığın içinde ip gibi dizilmiş, atlamaya hazır bekliyorduk. Bütün tanıdık yerli haytalar da bizi uğurlamak ve ellerinden gelirse, trenden "sıpıtmak" için orada bulunuyordu. Onların şakası da buydu işte, hem de bu işi topu topu kırk kişiyle yapacaklardı. Elebaşları Bob adında anasının ipini satmış bir haytaydı. Aslen Sacramento'luydu, ama ülkenin dört bir bucağında tepmediği yol kalmamıştı. French Kid'le beni bir kenara çekip bize öğüt verdi; verdiği öğüt aşağı yukarı şöyle bir şeydi:

"Şimdi sizin takımı trenden aşağı sıpıtmaya çalışacağız, anladınız mı? Siz ikiniz zayıfsınız. Takımın geri kalanı kendi başının çaresine bakabilir. Onun için siz ikiniz kapağı bir sahanlığa atar atmaz hemen güverteye çıkın. Roseville Kavşağını geçene kadar da güvertede kalın, çünkü o kasabada aynasızlar azılıdır, gördüklerini hacamat ederler."

Lokomotif düdüğünü öttürdü, posta hareket etti. Katarda üç adet körüklü sahanlık vardı, bu da hepimize yetecek kadar yer var demekti. Trene binmeye çalışan on iki kişilik bizim çete sessiz sedasız hareket etmeye bakıyordu, gelgelelim oraya toplanan bizim kırk ahbap çavuş rezilce yaygara koparıyor, şamata ediyordu. Bob'un öğüdünü tutarak hemen "güverteye" çıktım, yani,

* Sailer: Denizci.

posta vagonlarından birinin tepesine tırmandım. Kalbim küt küt atarak oraya uzandım ve eğlentiyi dinledim. Trende görevli ne kadar memur varsa hepsi dışarı uğramıştı; beleşçileri trenden atma işi bütün şiddetiyle, bütün hızıyla sürüyordu. Tren yarım mil kadar ilerledikten sonra durdu, memurlar tekrar dışarı çıktı ve trende kalabilmiş olan beleşçileri de attılar. Trende bir ben kalabilmiştim.

Geride, istasyonda, French Kid iki bacağı da kesilmiş olarak yerde yatıyor, bizim takımdan kazayı gören birkaç kişi de başında duruyordu. French Kid'in ya ayağı kaymış, ya da tökezlemişti çocuk; işin geri kalanını ise tekerlekler bitirmişti. İşte Yol dünyasına girişim böyle oldu. French Kid'i bu olaydan iki yıl sonra görüp güdük bacaklarını inceledim. Onun güdük bacaklarını incelemem bir nezaket gereğiydi. Sakatlar, güdük bacaklarının incelenmesinden her zaman hoşlanır. Yol'da en eğlenceli sahnelerden biri de iki sakatın karşılaşmasıdır. Her ikisinin ortak yanı olan sakatlık, onlar için verimli bir konuşma kaynağıdır. Birbirlerine sakatlığın nasıl başlarına geldiğini anlatır, ameliyat hakkında bildiklerini tasvir eder, kendilerini ya da öbürünü ameliyat eden operatörü eleştirir, sonunda bir kenara çekilip sargılarını çözerek, ameliyat yerlerini karşılaştırırlar.

Ne var ki French Kid'in kazaya uğradığını ancak bir iki yıl sonra, bizim takımla Nevada'da buluştuğumuz zaman öğrendim. Takım da Nevada'ya berbat bir durumda varmıştı hani. Çığ siperlerinin oradan geçerlerken tren kazaya uğramış; iki bacağı da ezilen Happy Joe koltuk değnekleri kullanıyordu, geri kalanlar da ufak tefek sıyrıklar, yara bere almıştı.

Bu arada ben, posta vagonunun damında uzanmış, Bob'un sözünü ettiği Roseville Kavşağının ilk durak mı yoksa ikinci durak mı olduğunu hatırlamaya çalışıyordum; işi sağlama bağlamak için ikinci durağı geçene kadar vagonun sahanlığına inmeyi geciktirdim. İkinci durağı geçtikten sonra da inmedim. Bu oyunun acemisi olduğumdan, bulunduğum yerde kendimi güvende

sayıyordum. Ne var ki bütün geceyi güvertede geçirdiğimi, Sierra'ları güverte üstünde geçtiğimi, çığ siperlerinin arasından, tünellerden geçerken ve ta sabahın yedisinde, Sierra'ların öbür yanında Truckee'ye varana kadar hep güvertede kaldığımı bizim takıma söylemedim. Bu onur kırıcı bir şeydi ve eğer onlara söyleseydim, hepsinin maskarası olurdum. Tepeyi birinci geçişimle ilgili gerçeği ilk olarak şimdi itiraf ediyorum. Takıma gelince, onlar benim bu işi kıvırdığıma karar verdi; tepeyi gerisin geri aşıp da Sacramento'ya döndüğümüzde ise artık acemi çaylaklıktan kurtulmuş bir hayta idim.

Ama öğreneceğim daha çok şey vardı. Bob beni bu işte eğitiyordu ve işini de çok iyi biliyordu. Hatırlarım, bir akşam (o sıra Sacramento'da panayır zamanıydı, biz de ötede beride sürtüyor, eğleniyorduk) bir kavgada şapkamı kaybetmiştim. Sokağın ortasında başı açık kalmıştım da imdadıma Bob koşmuştu. Beni hemen takımın içinde bir kenara çekip, ne yapmam gerektiğini anlattı. Doğrusu öğüdünü biraz çekingenlikle karşıladım. Zira üç gün yattığım kodesten daha yeni çıkmıştım; polise bir kere daha "enselenirsem" beni adamakıllı "ıslatacaklarını" biliyordum. Öbür yandan, korktuğumu da belli edemezdim. Bir kere tepeyi aşmıştım ve takımla birlikte usta hayta olarak dolaşıyordum, onun için bu işi de başarmam gerekiyordu. Dolayısıyla Bob'un öğüdünü kabul ettim, o da bu işi yüzüme gözüme bulaştırmadan becereyim diye benimle geldi.

"K" Sokağında, sanırım Beşinci Sokağın köşesinde mevzi aldık. Akşamın erken saatiydi, sokak kalabalıktı. Bob, gelen geçen her Çinlinin başlığını inceliyordu. Eskiden, haytaların nasıl olup da en pahalı cinsten kovboy şapkaları giyebildiklerine hayret ederdim, artık bunun nasıl olduğunu biliyorum. Ben şapkamı nasıl Çinlinin birinden edineceksem, onlar da aynı yoldan ediniyordu. Sinirliydim –çevrede sürüyle insan vardı; gelgelelim Bob bir buz dağıydı sanki, öylesine serinkanlıydı. Birkaç kere bir Çinliye doğru, sinirlerim baştan aşağı gerilmiş bir halde seyir-

tecek oldum, Bob beni geri çekti. Hem güzel hem de tam başıma uygun bir şapka edinmemi istiyordu. Kâh, tam başıma uygun ama eskice bir şapka; kâh, bir sürü işe yaramaz şapkadan sonra yeni ama başıma uygun olmayan bir şapka geçiyordu. Tam şöyle başıma uygun ve yeni bir şapka geçtiği zaman da bu sefer şapkanın kenarı yeterince geniş olmuyordu. Bizim Bob müşkülpesentin biriydi. Sinirlerim öylesine bozulmuştu ki, artık şapka diye önümden ne geçse kapıp kaçacak hale gelmiştim.

En sonunda aradığımız şapka çıkageldi; bütün Sacramento'da benim için var olan tek şapka. Daha bir bakışta bunun şapkaların şahı olduğunu anlamıştım. Bob'a yan gözle baktım. O da polis var mı diye bakışlarını çevrede şöyle bir dolaştırıp başıyla bana işareti çaktı. Şapkayı Çinlinin başından kaptığım gibi kendi başıma geçirdim. Tıpatıp uydu. Ondan sonra tabanları kaldırdım. Bob'un bağırdığını duydum, geriye bir göz atınca onun öfkeli Çinlinin yolunu kestiğini, adamı oyalamaya çalıştığını gördüm. Kaçmaya devam ettim. İleriki köşeden saptım, bir sonraki köşeden yine saptım. Bu sokak "K" Sokağı kadar kalabalık olmadığından sakin sakin yürümeye koyuldum; bir yandan soluk alırken, bir yandan da yeni şapkamdan ve yakalanmadan kirişi kırmamdan ötürü kendimi kutluyordum.

Derken, tam arkamdan, köşeden, başı açık Çinli aniden beliriverdi. Yanında başka iki Çinli, onların ardından da yarım düzine adam ve çocuk geliyordu. Hemen karşı köşeye fırladım, sokağın öbür yanına geçtim, ileriki köşeyi döndüm. Bu sefer herifi ektiğime iyice inanarak yine yürüyüşe geçtim. Ne var ki inatçı Çinli hemen ardımdan köşede bitiverdi. Tıpkı şu eski, tavşanla kaplumbağa masalı gibi işte. Benim kadar hızlı koşamıyordu, ama o aldatıcı, acemice koşusuyla hep aynı hızı sürdürüyor, bağırıp çağırarak da boşu boşuna nefes tüketiyordu. Kendisine yapılan alçaklığı görsünler diye bütün Sacramento'yu yanına çağırıyordu herif; eh, Sacramento halkının önemli bir bölümü de onu duyduğundan, adamın ardı sıra sürü halinde geliyordu. Bir

tavşan gibi kaçmama rağmen, o inatçı Çinli yaygarayı gittikçe artırarak hep bana yetişiyordu. Ama en sonunda kovalamacaya bir de polis memuru katılınca, artık tabanları iyice yağladım. Koştum, kıvrıldım, döndüm ve yemin ederim en aşağı yirmi sokak boyunca dümdüz koştum. Bir daha da o Çinliyi görmedim. Şapka daha dükkândan yeni çıkmış, gıcır gıcır, pek fiyakalı bir kovboy şapkasıydı; bütün takımın gözü kaldı o şapkada. Üstelik bu şapka, benim olgunluk sınavımı verişimin bir simgesiydi. Bir yıldan fazla taşıdım onu.

Haytalar tatlı veletlerdir –yani tek başlarınayken ve size başlarından geçeni anlatırlarken; ama inanın bana, sürü halinde gezdikleri zaman onlardan sakınmak gerekir. O vakit kurtlardan farksızdırlar ve tıpkı sürü halindeki kurtlar gibi, en güçlü kuvvetli adamı bile alaşağı edebilirler. Sürü halindeyken gözleri hiçbir şeyden korkmaz. Adamın üstüne atılırlar da, sırım gibi gövdelerindeki gücün her bir dirhemiyle asıla asıla en sonunda zavallıyı pes ettirip yere sererler. Böyle yaptıklarına kaç kere tanık olduğum için bilerek söylüyorum. Bu işi yapmalarındaki neden genellikle karmanyoladır. "Kravatçı"dan da sakının ha! Birlikte dolaştığım takımdaki her hayta kravatçılıkta ustaydı. Hatta French Kid bile, bacaklarını kaybetmeden önce usta kesilmişti bu işte.

Bir seferinde Söğütlük'te gördüğüm bir olay, gözlerimin önünde hâlâ aynı canlılığıyla durur. Söğütlük dediğimiz, demiryolu deposuna yakın, Sacramento'nun göbeğinden en çok beş dakikalık uzaklıkta, içinde bir küme ağaç bulunan boş bir arsaydı. Vakit gecedir ve sahneyi yıldızların soluk ışıkları aydınlatmaktadır. Bir hayta sürüsünün ortasında iriyarı, güçlü kuvvetli bir işçi görüyorum. Adam öfkelidir, zerre kadar korkmadan, kendi gücünden emin, haytalara sövmektedir. Adam en aşağı doksan kilo vardır ve kasları da taş gibidir; ama neye çattığından habersizdir. Haytalar hırlamaktadır. Hiç de hoş bir görünüm değildir bu. Haytalar dört bir yandan saldırıya geçerler,

adam sağa sola veriştirerek savrulur, fırıldak gibi döner. Barber Kid benim yanımda durmaktadır. Adam dönerken, Barber Kid ileri atılıp numarasını yapar. Barber Kid'in dizi hemen adamın beline dayanır; sağ eli arkadan dolanıp adamın boynuna sarılır ve bilek kemiğiyle boyundaki damara bastırır. Barber Kid bütün ağırlığını geriye doğru vermektedir şimdi. Gayet zorlu bir kaldıraç gücü sağlamaktadır bu durum ona. Üstelik adamın soluk alma olanağı da kalmamıştır. İşte "kravat" budur.

Adam karşı koyar, ama daha şimdiden işi bitmiş sayılır. Haytalar dört bir yandan üstüne çullanmakta, gövdesine, kollarına, bacaklarına sarılmakta, Barber Kid de geyiğin imiğine binmiş kurt gibi asıla asıla adamı geriye devirmektedir. Adam devrilir ve bir anda üzerine çullanan kümenin altında kaybolur. Barber Kid, bedeninin durumunu değiştirmiş, ama kavrayışını asla gevşetmemiştir. Haytaların bir bölümü kurbanlarını soyup soğana çevirirken, bir bölümü de tekmelemesin diye onun bacaklarını tutmaktadır. Adamın pabuçlarını çıkartarak, tekmelenme tehlikesini azaltırlar. Adama gelince, o pes etmiştir artık. Yenilmiştir. Üstelik, gırtlağındaki kravattan ötürü soluk da alamamaktadır. Öksürmekte, boğulurcasına çirkin sesler çıkarmaktadır. Haytalar ellerini çabuk tutmaktadır. Aslında adamı öldürmek değildir niyetleri. Her şey bitmiştir. Bir söz üzerine bütün tutuşlar derhal gevşetilir, haytalar dağılır; içlerinden biri adamın pabuçlarını da götürmektedir, zira bu pabuçlara nerede yarım dolar vereceklerini bilir o. Adam doğrulup oturur, başı dönerek, sersemlemiş bir halde çevresine bakınır. İstese bile çıplak ayakla, karanlıkta haytaları kovalamak faydasızdır. Bir dakika orada oyalanıp adamı seyrediyorum. Boğazını elleyip kuru, kesik kesik öksürüyor ve sanki boynunun kırılmadığından emin olmak istercesine, garip bir biçimde başını silkeliyor. Daha sonra, takıma katılmak üzere oradan sıvışıyorum ve o adamı bir daha da görmüyorum –ama onun orada, yıldızların soluk aydınlığında oturmuş, azıcık sersemlemiş, biraz korkmuş,

üstü başı perişan, başını garip bir biçimde silkelerkenki hali gözlerimin önünden hiç gitmeyecek.

Sarhoşlar, haytaların en seçkin kurbanıdır. Onlar sarhoş soymaya "mastor devirmek" derler; nerede olurlarsa olsunlar, hep sarhoşları kollarlar. Sinek nasıl örümceğin belli başlı besiniyse, mastor da haytaların belli başlı besinidir. "Mastor devirmek" çok kere eğlenceli bir sahnedir, hele sarhoş çaresiz biriyse ve dışarıdan başkalarının karışma olasılığı yoksa. İlk ağızda mastorun parasıyla değerli eşyası gider, sonra haytalar Kızılderililerin av törenlerindeki gibi kurbanının çevresini alıp otururlar. Haytalardan biri mastorun boyunbağını beğendiğinden söz açar. Hop! Boyunbağı çıkar. Başka bir hayta iç çamaşırlarını ister. Hop! Çamaşırlar çıkarılıverir ve bir bıçak çamaşırların kollarıyla bacaklarını çabucak kısaltıverir. Bazen, haytalarla dost geçinen âdembabalar oraya çağrılır ve mastorun haytalara büyük gelen ceketiyle pantolonu bu âdembabalara verilir. Sonra çekip giderler, kendi sırtlarından çıkardıkları paçavraları bir yığın halinde mastorun yanı başına bırakırlar.

Gözümün önünde bir başka sahne canlanıyor: Benim takım, şehrin varoşlarında, yaya kaldırımından gelmektedir. İlerimizde, elektrik lambasının aydınlığında bir adam caddeyi verevlemesine geçmektedir. Yürüyüşünde bir tutukluk, bir düzensizlik var adamın. Haytaların burnu bir anda av kokusunu alıverir. Adam sarhoştur. Karşı kaldırımdan sendeleyerek iner, kestirmeden gitmek için girdiği yandaki boş bir arsanın karanlığında kaybolur. Av narası filan atılmaz. Sürü bir anda adamın ardı sıra fırlar. Bomboş arsada adam belaya çatar. Ama o da nesi! Hırlayan, tehdit edici sesler çıkaran ufacık tefecik gölgeler, hayta sürüsüyle kurbanın arasına girmiştir. Bu, bir başka hayta sürüsüdür; karşılıklı düşmanca vaziyet alındığı duraklama sırasında öğreniyoruz ki, sarhoş, bunların kaç sokak öteden beri izlemekte olduğu kendi avlarıdır ve biz onların ekmeğine el uzatmaktayız. Ne var ki bu ilkel bir dünyadır. Bu kurtlar

yavrudur henüz. (Gerçekten de onların hiçbirinin on iki-on üç yaşından büyük olduğunu sanmıyorum. İçlerinden bazılarıyla daha sonra tanışıp, tepenin öbür yanından, Denver ve Salt Lake City'den daha o gün Sacramento'ya geldiklerini öğrendim.) Bizim sürü ileri atılıyor. Yavru kurtlar çığlık çığlığa bağrışarak, yaygara koparak birer ufak iblis gibi dövüşüyorlar. Sarhoşun çevresinde ona sahip çıkma kavgası sürüp gitmektedir. Sarhoş kargaşa arasında yeri boyluyor ve bu sefer de, tıpkı Yunanlılarla Troyalıların, ölen kahramanların cenazesine ve zırhına sahip çıkmak için birbirlerine giriştikleri gibi, sarhoşun üstündekiler için sürdürülüyor kavga. Çığlıklar, gözyaşları ve sızlanmalar arasında yavru kurtların ekmeği ellerinden alınıyor ve benim sürüm mastoru yuvarlıyor. Ama zavallı mastorun, o bomboş arsada, çevresinde birdenbire yerden fışkırırcasına bir kavganın patlak vermesi karşısındaki afallamış halini hiç unutamam. Hâlâ daha, karanlığın içinde, budalaca bir hayretle ve iyi niyetle, nedenini ve anlamını kavrayamadığı çekişmede onun o arabulucu rolü oynamaya çalışırkenki haliyle, hiçbir günahı olmadığı halde bir sürü el tarafından alaşağı edildiği zaman yüzünde beliren gerçekten de alınmış ve gücenik anlatım gözlerimin önündedir.

"Denkli berduşlar" haytaların en sevdiği avdır. Denkli berduş diye çalışan serserilere derler. Denkli adını, hep sırtında taşıdığı ve "denk" adı verilen dürülü battaniyeden alır. Çalıştığı için, genellikle üstünde üç-beş kuruş bulunması olasılığı vardır; haytalar da işte bu üç-beş kuruşun peşindedir. Denkli berduşların en çok kapana kıstırıldığı av alanları şehrin kenarındaki sundurmalar, samanlıklar, kereste depoları, demiryolu depoları... vb.'dir; av vakti de, denkli berduşun battaniyesine sarınıp uyumak için bu gibi yerleri aradığı gece vaktidir.

Haytaların elinden zaman zaman "çolpalar" da çeker. Daha bildik bir dille söylenecek olursa "çolpa", çaylaktır; ya da çakal, acemi, çırak demektir. Bir çolpa, yeniyetme ya da delikanlılık ça-

ğında olup da Yol'a yeni çıkmış kimsedir. Diğer yandan Yol'daki bir oğlan, ne kadar genç olursa olsun hiçbir zaman "çolpa" değildir; o bir hayta, ya da "ipi kırık"tır, eğer bir "usta" ile birlikte geziyorsa buna izafeten "usta malı"dır.

Ben hiç "usta malı" olmadım, zira mal edinilmekten hiçbir zaman hoşlanmadım. Hayata çok genç atıldığım için de çolpalık, yani çıraklık dönemini atlayarak geçtim. Kısa bir süre, Sailor Jack takma adımın yerine Frisco Kid takma adımı yeni yeni kazandığım sıralar bir çolpa olduğum kuşkusu üzerimde toplanmadı değil. Ne var ki benden kuşkulananlar beni daha yakından tanıyınca bütün kuşkuları çabucak dağıldı ve kısa zamanda halis muhlis, süzme bir ustanın bütün havasını kazanıverdim. Şurasını da hatırlayalım ki, ülkenin her yerinde ustalar, Yol'un aristokratıdır. Onlar lorttur, efendidir, saldırgan insan, ilkel soylu, Nietzsche'nin o kadar sevdiği Sarışın Hayvan'dır.

Nevada'dan tepeyi aşarak döndüğümde, Dinny McCrea'nın teknesinin ırmak korsanlarından biri tarafından çalındığını anladım. (Ne tuhaftır, Rum Nickey ile Oakland'dan Port Costa'ya bizi götüren kayığa ne olduğunu hatırlamıyorum bugün. Kayığı polis memurunun almadığını, kayığın bizimle birlikte Sacramento'ya gelmediğini biliyorum, ama hepsi bu kadar.) Dinny McCrea'nın teknesini kaybedince artık iyice Yol'a bağlandım; Sacramento'dan bıkınca da benim takıma eyvallahı çekip (şehirden ayrılırken, takım beni dostça trenden sıpıtmaya çalıştı) bir yolcu treniyle ver elini San Joaquin Vadisi dedim. Yol beni bir kere yakalamış bırakmıyordu; daha sonraları, denize açılıp çeşitli işler yaptıktan sonra da Yol'a döndüm, daha uzun seferlere çıktım, bir "kuyruklu yıldız", tam bir usta oldum ve beni sırılsıklam ıslatan sosyoloji banyosuna gırtlağıma kadar daldım.

İTİRAF

NEVADA eyaletinde, birkaç saat süreyle hiç soluk almadan, hiç çelişkiye düşmeden ve hiç utanmadan kendisine yalan söylediğim bir kadın vardı. Ondan özür dileyecek değilim. Özür dilemek benden ırak kalsın. Ancak bir açıklamada bulunmak isterim. Ne yazık ki kadının ne adını biliyorum, ne de şimdiki adresini. Bir rastlantı eseri bu satırlar gözüne ilişecek olursa, umarım ki bana yazar.

1892 Mayısında, Nevada eyaletinin Reno şehrindeydim. Panayır zamanı da olduğundan, şehir yankesicilerle, dolandırıcılarla doluydu; sayısı belirsiz aç ipsiz sürüsü ise ordu gibiydi. Şehri "habazan şehir" yapan da işte bu aç ipsizlerdi. Reno'luların evlerinin arka kapılarını çala çala milleti usandırdıklarından, artık bu arka kapılardan cevap alınmaz olmuştu. İpsizler bu şehirden "zilliyi kırmanın" zor olduğu şehir diye söz ediyorlardı o sıralar. Gerek alıp götürmek, gerek hemen oracıkta çöküp yemek üzere yemek dilenmek için evlerin bahçe kapılarına "saldırmak" ya da sokaklarda "ufaklık" dilenmek için gelene geçene yanaşmakta başkalarından hiç de aşağı kalır yanım olmadığı halde, kaç öğün aç kaldığımı bilirim. O şehirde bir gün açlık öylesine canıma tak demişti ki, tren memurunu atlatıp soluğu bir milyonerin özel vagonunda almıştım. Ben vagonun sahanlığına bastığımda tren de hareket etti. Beni yakalamak için sahanlığa atlayan tren memuru ardımda olduğu halde, sözünü ettiğim milyonerin yanına vardım. Tren memuruyla yaptığımız yarış berabere bitti, zira tam ben milyonerin kapısına ulaştığımda, memur da bana

yetişmişti. Kaybedecek hiç zamanım olmadığından, "Bi yirmi beşlik versene bana," deyiverdim bir solukta. Ben memurdan kendimi kurtarmaya çalışırken, o milyoner elini cebine attı ve bana tam, ama tamamı tamamına bir yirmi beşlik verdi. Adamcağızın şaşkınlıkla isteğime otomatik bir biçimde boyun eğdiği kanısındayım. Bütün ömrümce de ondan bir dolar istemediğime üzülmüşümdür. İsteseydim, eminim bir doları da alırdım. Memur suratıma tekmeyi basmak için tek ayağı üzerinde yaylanırken, ben sahanlıktan aşağı koyuverdim kendimi. Tekmeyi oturtamadı. Sahanlıktaki öfkeli bir Habeş'in kırk beş numara potinle insanın suratını tekmelemeye çalıştığı bir sırada, vagonun en alt basamağından, boynunu kırmadan yere atlamayı denemek, doğrusu oldukça zor bir iştir. Ama yirmi beşliği aldım ya! Ona bakarım ben!

Neyse biz yine şu utanmadan yalan söylediğim kadına gelelim: Reno'da geçirdiğim son günün akşamıydı. Günümü hipodromda at koşularını seyretmekle geçirdiğimden yemek (yani öğle yemeği) yememiştim. Karnım acıkmıştı, öte yandan şehir halkı da, şehri benim gibi aç ölümlülerden temizlemek için bir kamu güvenliği komitesi örgütlemişti. Benim ipsiz arkadaşların çoğu "kanunun pençesi"ne düşmüştü. Diğer yandan, California'nın güneşli vadilerinin beni Sierra'ların soğuk tepelerinin ötesinden çağırdığını duyuyordum. Reno'nun tozunu ayaklarımdan silkmeden önce benim için yapılacak iki iş kalıyordu. Birincisi o geceki batı postasında bir yük vagonu ayarlamak, ikincisi ise önce yiyecek bir şey bulmak. Doğrusu ya, tünellerden geçen, kar çitlerinin arasından, göklere yükselen dağ tepelerinden hiç eksilmeyen karların arasından giden bir trenin tepesinde aç karnına bütün bir geceyi geçirmek, gençlerin bile kolay kolay gözünün yiyemeyeceği bir iştir.

Ne var ki yiyecek bir şey bulmak da öyle kolay iş değildi. Yarım düzine kapıdan geri çevrilmiştim. Bazı kapılardan hakaret

duymuş, bazı kapılardan ise, layığımı bulduğum takdirde soluğu demir parmaklıklar arkasında alacağımı öğrenmiştim. İşin kötü yanı bu iddiaların gerektiğinden de doğru olmasıydı. İşte ben de o gece batıya bu yüzden gidiyordum. Kanunun Pençesi şehirde kol geziyor, aç ve evsizleri iştahla arıyordu; çünkü onun demir parmaklıklı meskeninin kiracıları böyleleriydi.

Başka kapılar hızla yüzüme kapanmış, bir dilim ekmek için alçakgönüllü ve terbiyeli bir hava verdiğim yalvarışlarımı kısa kesmişti. Bir evde kapıyı hiç açmadılar bile; merdiven başında durup kapıyı çaldığımda, bana pencereden baktılar. Hatta, kapılarından yiyecek bir şey elde edemeyecek olan serseriyi o da görsün diye, gürbüz bir ufak oğlan çocuğunu tutup başlarının üzerine kaldırdılar.

Yiyecek bir şey bulmak için en yoksul evlere başvurmaktan başka çare kalmamış gibiydi artık. Aç serserilerin en sona bıraktığı, en güvenilir başvurma yerini çok yoksullar meydana getirir. Çok yoksullara her zaman güvenilebilir. Onlar açları hiçbir zaman eli boş çevirmez. Amerika Birleşik Devletleri'nin her yerinde, tepedeki zengin evlerinden hemen her seferinde eli boş çevrilmişimdir, ama dere boyundaki ya da sazlığın dibindeki kırık penceresine paçavralar tıkılmış ufak kağşamış ahşap evin, ağır işten beli kırılmış yorgun yüzlü anasından her zaman yiyecek almışımdır. Ey aşağılık şefkat bezirgânları! Yoksullara gidin de onlardan öğrenin, zira iyiliksever olan yalnız yoksullardır. Onlar ne elindekinin fazlasını saklar, ne de elindeki fazla olduğu için verir. Onların elinde fazlası yoktur. Onlar kendileri için gerekli olanı hiçbir zaman esirgemez, çok kere de kendileri için yaşamsal derecede gerekli olanı verirler. Köpeğin önüne atılan bir kemik iyilikseverlik sayılmaz. Kendin de köpek kadar aç olduğun zaman, kemiğin köpekle paylaşılmasıdır iyilikseverlik.

O akşam beni eli boş çeviren evlerden biri üzerinde özellikle durmak isterim. Yemek salonundan verandaya bakan pencere-

leri açık duruyor, bu açık pencereden, iriyarı bir adamın koskocaman bir kıymalı börek yediğini görüyordum. Açık kapının önünde dikildiğimde, adam bir yandan benimle konuşurken bir yandan da böreği yemeye devam ediyordu. Adam varlıklıydı ve varlıklı olması onda daha az talihli hemcinsine karşı bir hoşgörüsüzlük yaratmıştı. Yiyecek bir lokma bir şey istediğim zaman, "Çalışmak istemezsin ama, eminim," diye lafımı kesti.

Oysa, bu sözün benim isteğimle bir ilintisi yoktu. Ben çalışma konusunda bir laf etmemiştim ki! Benim ortaya attığım konuşma konusu "yiyecek"di. Gerçi çalışmaya niyetim yoktu. O gece batı postasına kapağı atmak istiyordum.

"Eline fırsat geçse çalışmazsın sen!" diye üsteledi adam.

Uysal ve yumuşak yüzlü karısına baktım ve 'bu cehennem zebanisi orada olmasa, kıymalı börekten mutlaka ben de nasiplenirdim,' diye düşündüm. Ne var ki kıymalı böreğe cehennem zebanisi yumulmuştu, o yüzden eğer ben de nasiplenmek istiyorsam, önce adamı yumuşatmam gerektiğini anladım. Bunun üzerine iç çekip adamın iş ahlakı anlayışını kabul ettim.

"Pek tabii çalışmak isterim," diye palavra sıktım.

"İnanmam," diye homurdandı zebani.

Bense palavrayı daha da ileri götürerek, "İsterseniz beni bir deneyin," dedim.

"Pekâlâ," dedi adam. "Yarın sabah falanca sokağın (adresini unuttum) köşesine gel. Şu yanmış yapının olduğu yeri biliyorsun ya, işte orada seni tuğla aktarma işine koyacağım."

"Baş üstüne efendim, yarın orada olurum."

Adam homurdandı ve yemeye devam etti. Ben bekledim. Bir iki dakika sonra yüzünde, "ben seni gittin sanıyordum" gibilerden bir ifadeyle başını kaldırıp sordu:

"Ee?"

"Şey, ben yiyecek bir şey bekliyorum da..." dedim kibarca.

"Çalışmayacağını biliyordum zaten!" diye kükredi zebani.

Adam kuşkusuz haklıydı haklı olmasına, ama çıkardığı sonuca herhalde falcılık gibi bir yoldan ulaşmış olmalıydı, zira mantığı böyle bir sonuç doğuramazdı. Ne var ki dilencinin alçakgönüllü olması gerekir, o yüzden onun ahlak anlayışını kabullendiğim gibi, mantığını da kabullendim.

Kibarca, "Bakın," dedim, "Ben şu anda açım. Yarın sabah daha da fazla acıkmış olacağım. Bütün gün bir lokma yemeden tuğla aktardıktan sonra nasıl acıkacağımı ise artık varın siz hesap edin. Halbuki şimdi bana biraz yiyecek verirseniz, yarın tuğla aktarma işinde tam formumda olurum."

Adam bir yandan yemeğini sürdürürken bir yandan da savunmam üzerinde ciddi ciddi düşündü. Karısı bir aralık yatıştırıcı bir konuşmaya başlayacak gibi olduysa da vazgeçti.

Adam lokmasını yutup öbür lokmayı yutmaya hazırlanırken, "Bak ne yapacağımı söyleyeyim sana," dedi. "Sen yarın işe gelirsin, ben de öğleyin sana avans olarak karnını doyuracak kadar yiyecek veririm. Böylelikle niyetinin ciddi olup olmadığı da anlaşılır."

"Bu arada..." diye başlayacak olduysam da, lafımı kesti.

"Şimdi sana yiyecek versem, bir daha suratını göremem. Ah, ben senin gibileri bilirim. Bana baksana sen, benim kimseye borcum yok. Kimseden yiyecek dilenecek kadar alçalmadım hiçbir zaman. Her zaman çalışarak elde ettim rızkımı. Senin derdin, aylak ve bozuk ahlaklı oluşundur. Suratından belli bu. Ben her zaman çalıştım ve hep namuslu kaldım. Kendi kendimi bu hale getirdim. Çalışır ve namuslu olursan, aynı şeyi sen de yapabilirsin."

"Sizin gibi mi?" diye sordum.

Heyhat, o adamın gırtlağına kadar çalışmaya batmış ruhuna nükte denen şeyin zerresi bile girmemiş.

"Evet, benim gibi," diye cevap verdi.

"Hepimiz mi?" diye sordum.

İnancının gücünden sesi titreyerek, "Evet, hepiniz," dedi.

"Ama hepimiz sizin gibi olursak," dedim, "Şurasını işaret etmeme izin veriniz ki, sizin için tuğla aktaracak hiç kimse çıkmaz."

Yemin ederim karısının yüzünde belli belirsiz bir gülümseme görünüp kayboldu. Adama gelince, onun ağzı bir karış açık kaldı –ama insanlığın, kendisi için tuğla atacak bir kimse bulmasına olanak sağlamayacak kadar düzelmesi gibi korkunç bir olasılık karşısında mı, yoksa benim küstahlığım karşısında mı açık kaldı ağzı, bunu hiç bilemeyeceğim.

"Senin için nefes tüketmeye değmez," diye kükredi. "Defol buradan, nankör köpek."

Gitmeye hazırlandığımı belli edercesine ayaklarımı oynatırken sordum:

"Peki, yiyecek bir şey vermeyecek misiniz?"

Birden ayağa fırladı. İriyarı bir adamdı. Bense orada bir yabancıydım ve Kanunun Pençesi peşimdeydi. Aceleyle ayrıldım oradan. Bahçe kapısını çarparak kapatırken, kendi kendime, 'Peki ama neden nankör oluyormuşum?' diye sordum. 'Bana ne verdi de verdiğine karşılık nankörlük ettim?' Dönüp baktım. Hâlâ görüyordum onu. Böreğinin başına dönmüştü.

Bu arada iyiden iyiye cesaretim kırılmıştı. Birçok evin önünden, kapılarını çalmaya cesaret bile edemeden geçtim. Bütün evler birbirine benziyordu, hiçbiri umut verici değildi. Beş altı sokak yürüdükten sonra umutsuzluğumu silkip attım, cesaretimi topladım. Bu yemek dilenme işinin kumardan farkı yoktu; eh, elimdeki kâğıtları beğenmezsem, her zaman yeniden kâğıt dağıtılmasını isteyebilirdim. Bir sonraki evi denemeye karar verdim. Koyulaşmakta olan alacakaranlıkta, evin arkasına dolanarak mutfak kapısına yaklaştım.

Kapıyı hafifçe vurdum. Kapıyı açan orta yaşlı kadının yumuşak anlatımlı yüzünü görür görmez, sanki bir ilham perisi tarafından kafamın içine getirilip konulmuş gibi, anlatacağım

"hikâye" kendiliğinden doğuverdi. Zira şurasını unutmamak gerekir ki, bir dilencinin başarısı, hikâye anlatmaktaki yeteneğine bağlıdır. Her şeyden önce hiç vakit kaybetmeden, dilencinin kurbanını "pençesine alması" gerekir. Ondan sonra, pençesine aldığı kurbanının kişilik ve yaradılışına seslenebilecek bir hikâye anlatmalıdır. İşte işin asıl zor yanı da burada başlar; dilenci, kurbanını yakalar yakalamaz hikâyeye başlamak zorundadır. Hazırlanmak için kaybedecek bir dakika bile vakti yoktur. Bir şimşek gibi, kurbanının ne yaradılışta bir insan olduğunu tahmin edip, onu can evinden vuracak bir hikâyeyi hemen o anda uyduruvermelidir. Başarı kazanmak için, ipsizin bir sanatçı olması gerekir. Kendiliğinden ve anında bir şeyler yaratabilmelidir –üstelik de yaratacağı şeyi kendi imgeleminin haznesinden seçeceği bir tema üzerinden değil, erkek, kadın ya da çocuk, sevimli ya da sevimsiz, cömert ya da cimri, uysal ya da aksi, beyaz ya da siyah, dindar ya da dinsiz, ırkçı ya da ırkçı olmayan, kibar ya da kaba saba her ne olursa– kapıyı açan kimsenin yüzünde okunduğu tema üzerine kurmalıdır. Hikâye yazarı olarak kazandığım başarının büyük bölümünü, serserilik günlerimdeki bu eğitime borçlu olduğumu düşünmüşümdür çok kere. Yaşamamı sağlayan yiyeceği elde edebilmek için gerçek izlenimi bırakan hikâyeler anlatmak zorundaydım. Kısa hikâye sanatı üzerine yetkili herkesin teslim ettiği, hikâyelerimdeki inandırıcılık ve içtenlik niteliklerini, arka kapıların eşiklerindeki amansız bir sıkıntı geliştirmiştir. Ayrıca beni gerçekçi bir yazar yapan şeyin de serserilikteki çıraklık günlerim olduğu inancındayım. Gerçekçilik, insanın mutfak kapısı eşiğinde, bir lokma ekmekle değiş tokuş edebileceği biricik malıdır.

Sonuçta sanat dediğimiz şey mükemmel bir ustalıktır, ustalık da pek çok "hikâyeyi" kurtarır. Manitoba'da, Winnipeg şehrinde bir polis karakolunda yattığımı hatırlarım. Kanada Pasifik Demiryoluyla batıya gitmek niyetindeydim. Tabii polis

hikâyemi dinlemek istedi, ben de hemen o anda aklıma gelen hikâyeyi anlattım. Polislerin ömrü karada, hem de koskoca bir kara parçasının göbeğinde geçtiği için, onlara anlatılacak en güzel hikâye bir deniz hikâyesinden başka ne olabilirdi! Böyle bir hikâyenin doğru olup olmadığını anlayamazlardı. Böylece, onlara cehennem gemisi Glenmore'da geçen korkunç yaşantımı hikâye ettim. (Glenmore'u bir kez San Francisco Körfezinde demirli görmüştüm.)

Bir İngiliz miçosu olduğumu söyledim onlara. Onlar ise hiç de bir İngiliz çocuğu gibi konuşmadığımı söyledi. Hemen o anda yeni bir şey yaratıp yaratmamak bana kalmış bir şeydi. Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuş, orada büyümüştüm. Annemle babamın ölümü üzerine, İngiltere'ye, dedemle ninemin yanına gönderilmiştim. Beni Glenmore'a çırak veren de onlardı işte. Umarım Glenmore'un kaptanı beni affeder, zira o gece, Winnipeg'deki polis karakolunda adamı öyle kötü karakterli biri olarak gösterdim ki! O ne zalimlik! O ne gaddarlık! İşkenceler icat etmekte o ne şeytani yetenek! Montreal'de Glenmore'dan niçin kaçtığımı bütün bunlar açıklıyordu.

Peki ama dedemle ninem İngiltere'delerken ben ne diye Kanada'nın göbeğindeymişim ve neden batıya doğru gidiyor muşum? Hemen California'da yaşayan evli bir abla yaratıverdim. O abla bana bakacaktı. Onun ne kadar iyi yürekli bir insan olduğunu uzun uzadıya anlattım. Ne var ki o taş yürekli polisler kolay kolay yakamı bırakmak niyetinde değillerdi. Glenmore'a İngiltere'den bindiğime göre, Montreal'de gemiden ayrıldığım ana kadar geçen iki yıllık süre içinde Glenmore neler yapmış, nerelere gitmiş? Bunun üzerine bu kara adamlarına benimle birlikte hemen dünya çevresinde bir tur attırdım. Gümbürdeyen dalgaların tokatını yiyerek, serpintilerin kamçısı altında, benimle birlikte Japonya kıyıları açığında bir tayfunla boğuştular. Yedi denizlerin bütün limanlarında benimle birlikte gemiye mal

yükleyip boşalttılar. Onları Hindistan'a, Rangoon'a, Çin'e götürdüm, onlara benimle birlikte Horn Burnu açıklarında buz kırdırdım ve sonunda onları Montreal İskelesine getirip bıraktım.

Bunun üzerine bana biraz beklememi söylediler; ben sobada ısınır ve bana hazırladıkları tuzağın ne olabileceğini keşfedebilmek için kafa patlatırken, polislerden biri çıkıp gecenin içinde kayboldu.

Yabancı bir adamı, dışarı çıkan polisin ardında kapıdan girerken görünce bir inilti koyuverdim. Kulağına taktığı o minik altın küpeler bir çingenenin gösterişçiliği, süse düşkünlüğü olamazdı; yüzünün derisini kırışık bir meşin haline getiren şey kır rüzgârları olamazdı; yürüyüşündeki çok şey anlatan salıntıyı da ne kar fırtınaları, ne dağlar, ne de bayırlar vermiş olabilirdi. Hele bana bakan o gözler! Yanılma olanağı yoktu, denizle yıkanmış gözlerdi bunlar. İşte sana bir tema ki ne tema! Bütün polisler beni gözlerken, ne Çin Denizi'ne gitmiş, ne Horn Burnu'nu dolaşmış, ne de ömründe Hindistan'ı ya da Rangoon'u görmüş olan ben, bu yüzdeki temayı okuyaydım bakalım şimdi.

Dehşetli bir umutsuzluk kapladı yüreğimi. Kulakları küpeli, yüzü kırış kırış bu deniz kurdu biçiminde, önümde felaket dikiliyordu benim. Kimmiş bu adam? Neymiş? O beni anlamadan benim onu anlamam gerekliydi. Kendimi bu yeni duruma göre hemen ayarlamalıydım, yoksa bu taş yürekli polisler bir hapishane hücresi ayarlayıverirdi benim için. Adamın neler bildiğini ben daha anlamadan o bana bir şey soracak olursa, hapı yuttuğumun resmiydi.

Ama umutsuz durumumu, Winnipeg kamu huzurunun o vaşak gözlü koruyucularına belli ettim mi? Asla! Bu deniz kurduna, denizde boğulmak üzere olan birinin son anda fırlatılan can simidine can havliyle sarıldığı zaman göstereceği sevinç duygusunu taklit ederek, gözlerimde büyük bir memnunluk ve rahatlama anlatımıyla baktım. İşte sonunda beni anlayacak, hikâyemin

doğruluğunu, beni anlamak istemeyen bu polis köpeklerinin suratına karşı onaylayacak biri çıkmıştı; ya da hiç değilse oynayacağım rol öyle olacaktı. Hemen adama sarıldım; kendisi hakkında bir soru yağmuruna tuttum onu. Yargıçlarımın önünde kurtarıcının karakterini, o beni kurtarmadan ispat edecektim.

İyi yürekli bir denizciydi –kolay bir "lokmaydı". Ben onu sorguya çekerken polisler sabırsızlandı. Sonunda içlerinden biri çenemi kapatmamı söyledi. Ben de kapattım çenemi; ama bir yandan da ikinci perdede oynayacağım rolün senaryosunu hazırlıyordum kafamda harıl harıl. Bu işi yürütecek kadarını öğrenmiştim. Adam Fransızdı. Bir sefer dışında hep Fransız gemilerinde bulunmuş. En önemlisi de –Tanrıya şükür!– yirmi yıldır denize çıkmamış.

Polis, beni sorguya çeksin diye sıkıştırıyordu adamı.

"Rangoon mu demiştin?" diye sordu.

Başımla doğruladım. "Bizim üçüncü kaptanı orada karaya çıkardık. Humma."

Eğer ne humması olduğunu sorsaydı –ne biçim bir şey olduğunu hiç bilmediğim halde– hemen "bağırsak humması" diye yapıştıracaktım cevabı. Ama sormadı. Onun yerine ikinci sorusu şu oldu:

"Ee, nasıl bir yer bu Rangoon bakalım?"

"İyi bir yer. Biz oradayken çok yağmur yağdı."

"Kara izni alıp çıktın mı?"

"Tabii," dedim, "Miçolardan üç kişi birlikte çıktık."

"Tapınağı hatırlıyor musun?"

"Hangi tapınağı?" diye kaçamak bir cevap verdim.

"Büyük tapınak, hani merdivenlerin üst başındaki."

O tapınağı hatırlayacak olursam, tarif etmem gerekeceğini biliyordum. Önümde uçurum belirmiş, beni yutmaya hazırlanıyordu.

Hayır anlamında başımı salladım.

"Limanın her yanından görülür tapınak," dedi denizci. "O tapınağı görmek için karaya çıkman gerekmez ki."

Hayatımda bir tapınaktan bu kadar nefret ettiğimi hatırlamıyorum. Ama Rangoon'daki o tapınağın hakkından geldim.

"Limandan göremezsin onu," diye itiraz ettim. "Şehirden de göremezsin. Merdivenlerin başından da göremezsin. Çünkü..." Sözlerimin ne etki yarattığını bekledim bir an. "Çünkü, orada tapınak mapınak yok."

"Ama ben kendi gözlerimle gördüm," diye bağırdı ihtiyar denizci.

"Ne zamandı bu, hangi tarihte?"

"Yetmiş bir."

"Tapınak 1887 depreminde yerle bir oldu. Çok eski bir tapınaktı," diye açıkladım.

Bir sessizlik oldu. İhtiyar denizci, gençliğinde gördüğü, deniz kıyısındaki o güzelim tapınağı gözünün önünde canlandırmaya çalışıyordu.

"Merdivenler hâlâ yerli yerinde duruyor," diye ona yardımda bulundum. "Merdivenler bütün limandan görülüyor. Limana girişte sağ yana düşen o küçük adayı hatırlıyor musun?" Herhalde bir ada varmış orada (ben bu arada adayı sağdan sola almaya hazırlamıştım kendimi) zira adam başıyla onayladı. "Şimdi yok o ada," dedim. "Adanın yerinde yedi kulaç su var şimdi."

Soluk almak için bir anlık vakit kazanmıştım. Gemici zamanın getirdiği değişiklikler üzerine derin derin düşünürken, ben de hikâyemin son rötuşlarını hazırladım:

"Bombay'daki gümrük yapısını hatırlıyorsun değil mi?"

Adam hatırlıyormuş.

"Yandı, yerle bir oldu," dedim.

"Jim Wan'ı hatırlıyor musun?" diye o atıldı bu sefer.

"Öldü," dedim; ama bu Jim Wan'ın kim olduğundan da zerre kadar haberim yoktu.

Yeniden tehlikeli bir duruma düşmüştüm.

Hemencecik, "Peki sen Şanghay'daki Billy Harper'ı hatırlar mısın?" diye yapıştırdım soruyu.

Yaşlı denizci hatırlamak için zorladı durdu kafasını, ama benim imgelerimin ürünü olan Billy Harper'ı zayıflamış belleği içinde bulup çıkaramadı.

"Tabii hatırlayacaksın canım Billy Harper'ı," diye üsteledim. "Herkes tanır onu. Kırk yıldan beri Şanghay'da yaşıyordu adam. Hâlâ Şanghay'dadır kendisi; diyeceğim buydu işte."

İşte ondan sonra bir mucize oldu. Yaşlı denizci, Billy Harper'ı hatırladı. Belki gerçekten de bir Billy Harper vardı, belki gerçekten de kırk yıldır Şanghay'da yaşamaktaydı ve belki hâlâ oradaydı, ama benim bütün bunlardan hiç mi hiç haberim yoktu.

Daha yarım saat denizciyle bu minvalde konuştuk. Sonunda polislere benim kendi hakkımda anlattıklarımın doğru olduğunu söyledi. O gece beni karakolda barındırdılar, sabah da kahvaltımı yedirip San Francisco'daki evli ablamın yanına, batıya gitmek üzere beni salıverdiler.

Neyse, biz yine gelelim Reno'da akşamın koyulaşan alacakaranlığında bana kapısını açan kadına. Kadının sevecen yüzüne daha ilk bakışta ipucunu yakalayıverdim. Hemen tatlı, masum, zavallı bir çocuk kimliğine büründüm. Konuşmaya utanıyordum. Ağzımı açıyor, ama hemen kapatıyordum. Hayatımda o güne kadar kimseden yiyecek dilenmemiştim. Utancımdan ölüyordum. Müthiş çekingendim. Dilenciliğe eğlenceli bir oyun gözüyle bakan ben, kendimi bir anda, bir burjuva ananın burjuva terbiyesiyle yetişmiş, bu terbiyenin ağırlığını hisseden oğlu kimliğine sokuvermiştim. Ancak açlığın verdiği ıstırap beni böyle yemek dilenme gibi aşağılık, iğrenç bir duruma düşürebilirdi. Bir yandan da yüzüme, açlıktan gözü kararmış, hiç de yırtık olmayan, dilenciliğe alışmamış bir çocuğun arzulu anlatımını verdim.

"Açsın sen, zavallı yavrucağım," dedi kadın.

Önce kadının konuşmasını sağlamıştım.

Onu doğrularcasına başımı sallayıp yutkundum.

"Hayatımda ilk kez... dileniyorum," diyerek lafımı tamamlamadan sustum.

"Gel, hemen içeri gel."

Kapı ardına kadar açıldı.

"Biraz önce yemekten kalkmıştık, ama ateş daha yanıyor, sana bir şeyler hazırlayabilirim."

Beni ışığa götürüp yakından baktı.

"Keşke benim oğlum da senin kadar sağlıklı ve güçlü olsaydı," dedi. "Ama güçsüz o. Bazen yere düştüğü olur. Zavallıcığım bugün öğleden sonra yine düştü, fena halde canı yandı."

Kadın oğlundan tarif edilmez bir anne sevecenliğiyle söz ediyordu; doğrusu o çocuğun yerinde olmayı istedim o an. Oğlana baktım. Masanın başına oturmuştu; zayıf, nahif, solgun yüzlüydü ve başı sarılıydı. Oğlan kımıldamıyor, lambanın ışığında pırıl pırıl parlayan gözlerini bana dikmiş, dikkatle ve hayretle beni süzüyordu.

"Tıpkı zavallı babacığım gibi," dedim. "Düşme hastalığı vardı babamda. Bir çeşit baş dönmesi. Doktorlar hastalığından hiçbir şey anlamadı. Babamın derdinin ne olduğunu bir türlü bulup çıkaramadılar."

Kadın önüme yarım düzine rafadan yumurta koyarken, "Öldü mü?" diye sordu.

"Öldü," dedim yutkunarak. "İki hafta önce. Ölürken yanındaydım. Birlikte caddenin bir yanından öbür yanına geçiyorduk. Orada düşüverdi birden. Bir daha da kendine gelemedi. Onu kaldırıp bir eczaneye taşıdılar. Orada öldü."

Hemen o anda babamla ilgili acıklı bir hikâye uyduruverdim. Ve annemin ölümünden sonra babamla ikimizin nasıl çiftliği bırakıp San Francisco'ya gitmek zorunda kaldığımızı; emekli

maaşı (babamı yaşlı bir asker yapmıştım) ile elindeki bir parça paranın nasıl bize yetmediğini; babamın nasıl ciltçilik işini denediğini anlattım. Ayrıca babamın ölümünü izleyen ve San Francisco sokaklarında boynu bükük, bir başıma kaldığım günlerde çektiğim acıları da hikâye ettim. İyi yürekli kadıncağız bana domuz pirzolası ve bir miktar daha yumurta pişirip bisküvileri ısıtırken, ben önüme koyduklarını bir yandan yiyip bir yandan da o zavallı yetim çocuğun portresini genişleterek ince ayrıntılarla zenginleştirdim. Kendimi de o yoksul çocuk olduğuma inandırdım. O çocuk olduğuma, soluk almadan yuttuğum o güzelim yumurtaların gerçekliğine inandığım kadar inanıyordum. Kendi hakkımda uydurduğum hikâyeye kendim ağlayabilirdim. Zaman zaman sesimin ağlamaklı çıktığını biliyorum. O derece etkileyiciydi hikâyem.

Nitekim hikâyeme her yeni ayrıntı ekleyişimde, o iyi yürekli kadın bana yeni yeni yiyecekler verdi. Bir de yanımda alıp götüreyim diye öğle yemeği için azık hazırladı. Azık torbasının içine bir sürü lop yumurta, biber, tuz ve daha başka şeyler koyup bir de iri elma ekledi. Bana üç çift kalın yün çorap getirdi. Birkaç mendil ve şimdi unuttuğum daha başka şeyler verdi. Bu arada da durmadan o pişirdi, ben yedim. Yabaniler gibi yalamadan yutuyordum önüme konanları; ama ne yapayım ki, Sierra'ların öte yanına kadar bir yük vagonunda çok uzun bir yolculuk vardı önümde, ayrıca bundan sonra bir daha nerede ve ne zaman yemek bulabileceğimi de bilmiyordum. Bütün bu zaman içinde kadıncağızın kendi zavallı oğlu, masanın öbür yanında, oturduğu yerden hiç kımıldamadan, bir kuru kafa gibi sessizce beni seyretti durdu. Öyle sanıyorum ki onun gözünde ben serüvenli, gizemli ve hareketli yaşantıyı –kendi içindeki zavallı ve zayıf hayat ışığına yasak olan şeyleri– temsil ediyordum. Bununla birlikte bir iki kere, bu çocuğun benim içimi, yalancı yüreğimi ta dibine kadar okuyup okumadığını düşünmekten kendimi alamadım.

Kadın, "Peki ama nereye gidiyorsun sen?" diye sordu.

"Salt Lake City'ye," dedim. "Orada ablam var; evlidir kendisi. (Bir an ablamı Mormon yapayım mı diye düşündüm, sonra vazgeçtim.) Kocası su tesisatçısıdır, su tesisatı müteahhidi."

Su tesisatı müteahhitlerinin genellikle çok para kazandıklarını biliyordum. Ama bir kez ağzımdan çıkmış bulundu. Onun için durumumu gereği gibi açıklamak yine bana düşüyordu:

"Tabii eğer isteseydim yol paramı yollardı bana," diye açıklamada bulundum. "Ama başlarından hastalık geçti, sonra işleri de iyi değildi. Enişte min ortağı onu aldatmış. O yüzden kendilerine yazıp da para isteyemezdim. Nasıl olsa bir yolunu bulup oraya kadar gidebileceğimi biliyordum. Salt Lake City'ye kadar beni götürecek param vardır diye bilsinler istedim. Ablam çok sevimli, çok iyi yüreklidir. Bana öteden beri iyi davranmıştır. Herhalde ben de eniştemin dükkânına girip onun mesleğini öğreneceğim. Ablamın iki kızı var. İkisi de benden küçük. Biri daha bebek."

Amerika Birleşik Devletleri'nin şehirlerine dağıttığım bütün evli ablalarım içinde en sevdiğim, Salt Lake City'de oturanıdır. Oradaki ablam âdeta gerçek gibidir. Ondan söz ederken kendisi, iki kızı ve su tesisatçılığı yapan kocası gözümün önünde canlanır. İriyarı, anaç, hemen hemen şişkoluğa yaklaşan iyi yürekli bir kadındır –hani şu hep güzel şeyler pişiren ve hiç kızmayan tipteki kadınlardan. Ablam esmerdir. Kocası sessiz, uysal bir adamdır. Bazen o adamı çok iyi tanıyormuşum gibi gelir bana. Kim bilebilir ki günün birinde onunla karşılaşmayacağımı! O yaşlı denizci Billy Harper'ı hatırladıktan sonra, Salt Lake City'de oturan ablamın kocasıyla da bir gün karşılaşmam pekâlâ mümkündür.

Diğer yandan, sayıları pek çok olan anne, baba ve büyükanne, büyükbabalarımla gerçekte karşılaşmayacağıma dair de kesin bir inanç var içimde –zira onların hepsini öldürmüşümdür. Zaman zaman annemi öldürmek için her ne kadar zatürre, ve-

rem ya da tifo gibi çarelere başvurmuşsam da, onu öldürmek için en sevdiğim çare kalp hastalığıydı. Gerçi Winnipeg'deki polislerin de tanıklık edeceği gibi, İngiltere'de yaşayan bir büyükannemle bir büyükbabam var, ama bu çok eskiye ait bir şey, bu bakımdan her ikisinin de şimdiye kadar öldüklerini varsaymak daha doğru olur. Hem zaten bugüne kadar da bana hiç mektup yazmadılar.

Umarım ki Reno'daki hanım bu satırları okur da, insafsızca söylediğim yalanlarımı bağışlar. Kendisinden af dilemiyorum, çünkü yaptığımdan utanç duymuyorum. Beni onun kapısına götüren şey gençliğim, yaşamaktan aldığım tat, deneyim kazanmaktan duyduğum zevkti. Bunun bana yararı dokundu. Bana insan yaradılışının özünde var olan iyilikseverliği öğretti. Umarım o hanıma da yararı dokunmuştur. Hiç değilse, şimdi işin aslını astarını öğrenince, belki de bol bol güler.

Anlattığım hikâye onun gözünde tamamıyla gerçeği yansıtıyordu. Bana da bütün aileme de inanmıştı ve Salt Lake City'ye varana kadar yapacağım tehlikeli yolculuktan ötürü tasalanıyordu. Kadıncağızın tasalanması beni neredeyse üzüntüye boğacaktı. Tam beni koltuğumun altında nevalem, ceplerim tıka basa doldurulmuş kalın çoraplarla kapıdan uğurlarken, demiryollarının posta servisinde çalışan ve benim kaçak bineceğim trenle o gece şehre gelecek bir kuzenini mi, dayısını mı ya da her neyse, bir akrabasını hatırlayıverdi. Ne kadar da denk gelmişti! Hemen beni alıp istasyona götürecek, akrabasına hikâyemi anlatacak ve adamın beni posta vagonuna saklamasını sağlayacakmış. Böylece hiçbir tehlike, hiçbir güçlükle karşılaşmadan doğruca Ogden'a kadar gidebilecekmişim. Eh, Salt Lake City de Ogden'dan birkaç mil uzakmış. Dünya başıma yıkıldı. Kadıncağız planını kafasında geliştirdikçe heyecanlandı; bense o felaketli anımda, kadının karşılaştığım güçlükleri çözmekte gösterdiği bu hevese karşılık güleryüz ve sınırsız bir şükran göstermek zorundaydım.

Çözüm ha! Yahu ben o gece batıya gitmeyi kafama koymuşken, şimdi içine düştüğüm tuzak beni doğuya gitmeye zorluyordu. Bir tuzaktı bu! Benimse kadıncağıza bütün anlattıklarımın yalandan ibaret olduğunu söylemeye dilim varmıyordu. Bir yandan çok memnun olmuş görünmeye çalışırken, bir yandan da bir kaçış yolu bulabilmek için kafa patlatıyordum. Ama hiçbir çıkış yolu yoktu. Kadın beni posta vagonuna kadar geçirecek – kendi diyordu– ve posta vagonu kâtipliği yapan akrabası da beni Ogden'a kadar götürecekti. Ondan sonra da ben, çöllerden geçen o yüzlerce millik yolu gerisin geri tepmek zorunda kalacaktım.

Neyse ki o gece şansım hep yaver gidiyordu. Tam bonesini başına takıp benimle birlikte çıkmaya hazırlandığı sırada, bir yanlışlık yaptığını fark etti. Posta vagonu kâtipliği yapan akrabasının geliş zamanının o gece olmadığını hatırladı. Adamın seferinde değişiklik yapılmıştı. Ancak iki gece sonra gelecekti. Kurtulmuştum, zira gençliğin sabırsızlığıyla dolup taşan ben pek tabii iki gece bekleyemezdim. Hemen hareket edecek olursam, Salt Lake City'ye daha erken varacağıma onu inandırdım ve kadının hayır duasıyla iyi dilekleri kulaklarımda çınlayarak oradan ayrıldım.

O yün çoraplar harikaydı doğrusu. Biliyorum. Zira o gece posta treninin yük vagonunda o çoraplardan bir çiftini giydim; posta treni ise batıya gidiyordu.

İKİ BİN İPSİZ

"İPSİZ" serseri demektir. Bir seferinde iki bin kişilik ipsiz ordusuyla birlikte yolculuk etme şansına ermiştim. Bu iki bin kişilik serseri sürüsü "Kelly'nin Ordusu" diye biliniyordu. Yabani ve hırçın tabiatlı Batıda, California dolaylarında, General Kelly ile kahramanları trenler zapt etmişti; ama Missouri'yi geçip de köhne Doğunun rahatını kaçırmaya kalkınca yaya kaldılar. Doğunun, iki bin ipsizi trenlerde bedava yolculuk ettirmeye hiç mi hiç niyeti yoktu. Kelly'nin Ordusu bir süre Council Bluffs'ta eli kolu bağlı kaldı. Ben onlara katıldığım gün, gecikmeden dolayı sabrı taşan ordu, bir tren ele geçirmek üzere yürüyüşe geçti.

Görülmeye değer manzaraydı doğrusu. General Kelly görkemli bir yağız ata kurulmuş, iki bin kişilik serseri ordusu da iki tümen halinde, bölük bölük, bando mızıka birliğinin çaldığı savaş müziğinin eşliğinde, sancaklarını sallayarak generallerinin önünde yürüyordu; ordu böylece yürüyerek yedi mil ötedeki küçük Weston şehrinde demiryoluna vardı. Orduya en son katılan er olduğumdan, İkinci Tümenin, son alayının son bölüğünde ve artçı birliğinin en son safında bulunuyordum. Ordu, Weston'da, demiryolu hattının yanında, daha doğrusu hemen rayların yanı başında kamp kurdu; bunun nedeni, iki yolun -Chicago, Milwaukee ve St. Paul, Rock Island yollarının buradan geçmesiydi.

Bizim niyetimiz ilk gelecek treni ele geçirmekti, ama demiryolu görevlileri oyunumuzu çakıp polise haber verdi ve kazandılar. İlk tren diye bir şey yoktu. Her iki hattı da kapatıp hareket halindeki trenleri durdurdular. Bu arada Omaha ve Council

Bluffs'ın hayırsever vatandaşları, biz tren hattı kenarında yatarken, kendi aralarında harekete geçmişlerdi. Onların planı, bir serseriler takımı toplamaktı; Council Bluffs'ta bir tren ele geçirerek, ele geçirilen bu treni bize getirip hediye etmek üzere hazırlıklar yapılmaktaydı. Demiryolu memurları bu oyunu da etkisiz kıldı. Demiryolcular treni ele geçirecek serseri takımını beklemedi. İkinci günün sabahı çok erken bir saatte, arkasına sadece bir tek özel vagon bağlı olan bir lokomotif gelip yan hatta girdi. Bu lokomotifin gelmesiyle, o zamana kadar yaşam belirtisi görülmeyen yolda, seferlerin yeniden başlamakta olduğunu zanneden ordu hemen ayağa kalkıp demiryolunun iki yanına dizildi.

Ne var ki hiçbir ölü demiryolundaki canlanma, o iki demiryolunda olduğu kadar canavarca bir nitelik kazanmamıştır. Batıdan bir lokomotifin düdüğü duyuldu. Lokomotif bizim tarafa doğru geliyordu. Biz de doğuya gidiyorduk. Saflarımızda hemen bir hareket, bir hazırlıktır başladı. Lokomotif düdüğünü tiz bir sesle öttürürken, tren gök gürültüsü gibi geçti gitti. O hızla giden bir trene atlayabilecek ipsiz daha dünyaya gelmemiştir. Bir başka lokomotif düdüğü duyuldu ve bir başka tren son hızla gelip geçti; ardından bir tane daha, bir tane daha, bir tane daha, öyle ki artık sona kalan katarlar yolcu vagonlarına eklenmiş posta vagonlarından, çalışmayan lokomotiflerden, sığır vagonlarından, yük vagonlarından, bakım vagonlarından, sözün kısası, büyük tren istasyonlarından toplanan ne kadar döküntü varsa onlardan oluşuyordu. Council Bluffs'taki bütün katarlar böylece gözümüzün önünde kaçırıldıktan sonra, özel vagonlu lokomotif de yan hattan çıkıp doğuya gitti ve raylar temelli sustu.

O gün geçti, ertesi gün geçti, hiçbir hareket görülmedi; bu arada iki bin serseri sulusepken, yağmur ve dolu altında hoşafa dönmüş bir halde rayların dibinde yatıyordu. Ama o gece Council Bluffs'ın hayırsever halkı demiryolu memurlarının hakkından geldi; Council Bluffs'ta bir serseriler takımı toplandı. Bu takım Omaha Irmağını geçip orada bir başka serseriler takımıyla

birleşerek hep birlikte Union Pacific trenlerine saldırıya geçtiler. Önce bir lokomotif ele geçirdiler, sonra koskoca bir katara el koydular; birleşik serseriler çetesi bu trene tıklım tıklım doluştu ve Rock Island'a getirip treni bize teslim etti. Demiryolcular bu oyunu da zorbalıkla boşa çıkarmaya çalıştı, ama yaya kaldılar; üstelik demiryolu bölge müdürlerinden biriyle, Weston'daki bir başka bölge memuru ölüm tehlikesi atlattılar bu yüzden. Telgrafla gizli emir alan bu iki memur demiryolunu bozarak bizim sempatizan serserileri felakete sürüklemek istemiş meğerse. Ne var ki biz de işkillendiğimizden, daha önce devriye çıkarmıştık. Rayları bozmaya uğraşırken suçüstü yakalanan ve iki bin öfkeli serseri tarafından kuşatılan iki demiryolu memuru, öbür dünyayı boylayacakmış neredeyse. Onları neyin kurtardığını bilmiyorum; herhalde trenin gelişi olacak.

Başarısızlık sırası bize gelmişti bu sefer, hem de esaslı bir başarısızlık. İki çete acelelerinden, yeteri kadar uzun bir katar meydana getirememişti. İki bin serseriyi alacak yer yoktu trende. Bunun üzerine ipsiz ordusuyla iki serseri sürüsü kendilerine bir sohbet şöleni çektiler, aralarında kardeşlik bağları kurdular, şarkılar söyleyip danslar ettiler ve birbirlerinden ayrıldılar; serseri sürüsü ele geçirdikleri trenle Omaha'ya dönecek, ipsiz ordusu da ertesi sabah Des Moines'ye doğru yüz kırk millik bir yürüyüşe geçecekti. Kelly'nin Ordusu Missouri Irmağını aşıncaya kadar hiç ayağını yere basmamıştı; ırmağı aştıktan sonra ise bir daha hiç trene binemedi. Bunu sağlamak demiryolu işletmelerine çok pahalıya mal oldu, ama işletmeler bunu bir ilke sorunu olarak görüyordu, sonunda da kazanan onlar oldu.

Underwood, Leola, Menden, Avoca, Walnut, Marno, Atlantic, Wyota, Anita, Adair, Adam, Casey, Stuart, Dexter, Carlham, De Soto, Van Meter, Booneville, Commerce, Valley Junction –şimdi haritayı dikkatle inceleyip, zengin Iowa ülkesinde izlediğimiz yolun üzerinden geçerken, kasaba adları nasıl da aklıma geliyor! Hele konuksever Iowa'lı çiftçiler! Arabalarıyla gelip

eşyalarımızı taşıdılar; öğle saatlerinde yol kenarında bize sıcak yemek yedirdiler; hali vakti yerinde ufak kasabaların belediye reisleri bizi hoş geldin nutuklarıyla karşılayıp, yolumuza devam etmemiz için yüreklendirdiler; kız çocuklarından, genç kızlardan kurulu heyetler bizi karşılamaya çıktı; halk yüzlerce kişilik gruplar halinde gelerek bizimle kol kola ana caddelerden geçti. Bizim kasabaya varışımız bir bayram havası yaratıyordu; pek çok kasaba olduğu için de her gün ayrı bir bayram oluyordu.

Akşamları bütün kasaba halkı kamplarımıza doluyordu. Her bölükte bir kamp ateşi yanıyor ve her ateşin çevresinde eğlence gırla gidiyordu. Benim bölüğüm olan "L" Bölüğünün aşçıları şarkı söyleyip dans etmeyi beceren sanatçı kişiler olduklarından, eğlenceye en büyük katkıyı onlar sağlıyordu. Kamp yerinin bir başka yerinde ise koronun söylediği şarkılar yükselmekteydi; koronun yıldız seslerinden biri bizim L Bölüğünden alınan "Dişçi"ydi, biz de onunla son derece iftihar ediyorduk. Bizim dişçi şarkıcılığın yanı sıra bütün orduda diş çeker ve bu diş çekimleri çoğunlukla öğle yemeği sırasına rastlardı, dolayısıyla hazmımızı kolaylaştıran çeşitli olaylar eksik olmazdı. Dişçinin yanında uyuşturucu ilaç yoktu, ama içimizde hastayı tutmaya hazır üç dört gönüllü her zaman bulunurdu. Bölüklerdeki usta sanatçılara ve koroya ek olarak, genellikle dinsel törenler de yapılır, bu törenleri bulunduğumuz kasabanın papazı yönetir, her zaman da bol bol siyasal nutuklar çekilirdi. Bütün bunlar atbaşı giderdi; yani halis muhlis Midway tarzıydı yaşantımız. İki bin ipsizin içinden aranırsa epeyce yetenekli kişi çıkarılabilir. Hatırlarım, dokuz kişilik seçme bir beysbol takımımız vardı; pazarları kendi takımımızı bulunduğumuz bütün kasabaların takımlarına karşı oynatmayı âdet haline getirmiştik. Pazarları bazen takımımız iki maç yapardı.

Geçen yıl bir konferans gezisi sırasında, yataklı trenle Des Moines'ye uğramıştım; ama "kaçak binilen yataklı" değil, gerçek bir yataklı trenle. Şehrin varoşlarındaki eski soba fabrikalarını

görünce yüreğim hop etti. On iki yıl önce bizim ipsiz ordusu işte bu soba fabrikalarının bulunduğu yerde konaklamış ve tabanlarının patladığını ileri sürerek buradan öteye bir adım bile yürümeyeceğine yemin etmişti. Soba fabrikalarına el koyup, Des Moines'lilere yerleşmek üzere geldiğimizi ve yürüyerek geldiğimiz bu yerden kimsenin bizi yürüyerek çıkartamayacağını söylemiştik. Des Moines konuksever bir şehirdi, ama bizim yaptığımız da hiçbir konukseverliğin, hiçbir iyi yürekliliğin altından kalkabileceği bir şey değildi. Aziz okurlar, kafanızdan şöyle ufak bir hesap yapıverin. İki bin ipsizin günde üç öğünden yediği tam porsiyon yemek, altı bin porsiyon; haftada kırk iki bin ve takvimdeki en kısa ayda da yüz altmış sekiz bin porsiyon yapar. Pek de azımsanacak bir şey değildir bu. Bizde para yok. Koca orduyu doyurmak Des Moines'lilere kalmış.

Des Moines ne yapacağını şaşırmıştı. Biz kampta yan gelip yatarak siyasal nutuklar atıyor, gizli konserler düzenliyor, diş çekiyor, beysbol ya da iskambil oynuyor ve her gün altı bin porsiyon yemeğimizi yiyorduk, yediklerimizin parası da Des Moines'lilerin cebinden çıkıyordu. Des Moines'liler demiryolu işletmelerine başvurdu, ama demiryolcular Nuh diyor peygamber demiyordu; zira bizi trenlere bindirmeyecekleri ağızlarından çıkmıştı bir kez, işte o kadar! Bir kez bile olsa, bizim trene binmemize izin verilmesi örnek teşkil edecekti, onlar ise böyle bir örneği yaratmamaya azimliydi. Biz bu arada yemeye devam ediyorduk. İşte durumun en can alıcı etkeni de buydu zaten. Gideceğimiz yer Washington'dı ve Des Moines Belediyesi trenle yolculuk edebilmemiz için, tarife ücretleri üzerinden bile olsa gerekli parayı sağlamak için neredeyse belediye tahvilleri çıkarmak zorunda kalacaktı; orada daha uzun süre kalacak olsak, belediye bu sefer de bizi besleyebilmek için tahvil çıkarmak zorunda kalacaktı eninde sonunda.

Derken, Des Moines'li dâhi bir vatandaş soruna çözüm yolu buluverdi. Yürümek istemiyorduk ya... Pekâlâ. Araçla giderdik

öyleyse. Des Moines'le Mississippi üzerindeki Keokuk arasında Des Moines Irmağı uzanıyordu. Irmağın bu iki şehir arasındaki uzantısı üç yüz mildi. Des Moines'li dâhi vatandaş bizim ırmak yoluyla gidebileceğimizi söyledi; eh, bizi götürecek yüzer araçlar bir kez sağlandıktan sonra, aynı araçlarla Mississippi üzerinden Ohio'ya, Ohio'dan sonra da dağları aşan kısa bir yolculukla Washington'a varabilirdik.

Des Moines Belediyesi hemşerilerinden para toplamaya başladı. Hemşerilik gayreti üstün Des Moines'lilerden binlerce dolar verenler çıktı. Bol ip, kereste, çivi, kalafat işleri için de pamuk getirildi ve Des Moines Irmağının iki yakasında müthiş bir tersanecilik dönemi başladı. Des Moines aslında, haksız yere "ırmak" adıyla onurlandırılmış önemsiz bir çaydan ibarettir. Bizim uçsuz bucaksız Batıda olsa dere derlerdi buna. Des Moines'in eskileri başlarını olumsuz anlamda sallayıp, bu işi başaramayacağımızı, araçlarımızın yüzmesine yetecek kadar derin su olmadığını ileri sürdüler. Fakat şehrin umurunda değildi, yeter ki bizden kurtulsunlardı; eh, patlayasıya besiye çekilmenin verdiği iyimserlikle, bizim de aldırdığımız yoktu.

1894 yılı Mayıs ayının dokuzuna rastlayan çarşamba günü toparlandık ve bu muazzam pikniğe başlamak üzere harekete geçtik. Des Moines yakasını ucuz kurtarmıştı; şehrini uğradığı bu beladan kurtaran dâhi hemşerisinin tunçtan heykelini dikse yeridir. Gerçi teknelerimizin yapımı için gerekli para Des Moines'lilerin cebinden çıkmıştı; kaldığımız sürece altmış altı bin porsiyon yemek yemiş, ıssız yerlerde açlık tehlikesiyle karşılaşmamak için tedbir olarak yanımıza ek olarak da on iki bin porsiyonluk kumanya alıp iaşe grubunun emrine vermiştik; ama bir de, on bir gün yerine on bir ay kalsaydık ne demek olurdu bu Des Moines için, onu düşünün. Ayrıca, eğer ırmak teknelerimizi taşımazsa geri döneceğiz diye Des Moines'lilere söz verdik ayrılırken.

İaşe grubunun emrine on iki bin porsiyon kumanya vermek çok güzel de, iaşe grubundaki "açıkgözlerin" bundan fazlasıyla

hoşnut kaldıklarına hiç kuşku yok; zira iaşe grubu hemencecik ortadan kayboluverdi ve örneğin benim tekne, bir daha onların yüzünü göremedi. Irmaktaki yolculuk sırasında bölük düzeni tamamıyla bozuldu.

Erkeklerin meydana getirdiği her kampta belirli bir yüzde içinde kaytarıcılar, işe yaramazlar, sıradan kişiler ve becerikli çalışkanlar bulunur. Benim teknede on adam vardı ve bu on adam, L Bölüğünün kaymak tabakasıydı. Hepsi de becerikli ve çalışkandı. Ben iki nedenden ötürü bu on kişinin içine alınmıştım. Birincisi, "yola düştüğümden" beri en aşağı herhangi bir ipsiz kadar becerikli ve çalışkandım, ikincisi de "Denizci Jack"tim. Tekneden, tekne kullanmaktan anlıyordum. Onumuz da L Bölüğünden geri kalan kırkını unuttuğumuz gibi, daha ilk karavanamız verilmediği anda, iaşe grubunu da aklımızdan sildik. Tamamıyla bağımsızdık. Tütünümüzü çiğneyerek, filodaki bütün tekneleri geride bırakarak ve ne yazık ki, çiftçilerin ordu için topladığı kumanyalara zaman zaman el koyarak, ırmaktan aşağı "tek başımıza" gidiyorduk.

Üç yüz millik yolun büyük bölümünde, ordunun yarım günlük ya da bir günlük mesafe kadar önünde gittik. Elimize birkaç Amerikan bayrağı geçirmiştik. Ufak bir kasabaya yaklaştığımız ya da kıyıda toplanmış çiftçiler gördüğümüz zaman hemen bayraklarımızı çıkarıyor, bizim "öncü tekne" olduğumuzu söylüyor ve ordu için ne gibi kumanya topladıklarını soruyorduk. Tabii biz orduyu temsil ettiğimiz için, kumanyalar bize teslim ediliyordu. Yalnız hiçbir zaman alçakça davranmıyorduk. Yanımızda kaçırıp götürebileceğimizden fazlasını asla almıyorduk. Ama her şeyin en iyilerini seçip aldığımız doğruydu. Örneğin, insansever çiftçinin biri kalkıp da üç beş dolar değerinde bir tütün bağışında bulunacak olursa, bunu alıyorduk. Aynı şekilde tereyağı, şeker, kahve ve konserve de alıyorduk; ama toplanmış kumanyayı çuvallarla fasulye, un ya da birkaç tane kesilmiş tosun oluşturduğu zaman kesinlikle bunları almıyor, bunların, gö-

revleri bizim ardımız sıra gelmekte olan iaşe teknelerine teslim edilmesini tembihleyerek yolumuza devam ediyorduk.

Ah, onumuz da ülkenin zenginliklerinin nasıl da tadına vararak yaşadık! Uzun bir süre General Kelly boş yere önümüzü kesmeye çalıştı. Hafif, yuvarlak karinalı bir tekneyle ardımızdan iki kopuk yolladı; niyeti bizi yakalatıp korsanlıklarımıza bir son vermekti. İki kopuk gerçi bize yetişti, ama onlar iki, biz ise on kişiydik. General Kelly onlara bizi tutuklama yetkisi vermiş; iki kopuk böyle söyledi bize. Biz de tutuklanmak istemediğimizi kendilerine bildirince, bir sonraki kasabaya bizden önce ulaşarak yetkilileri uyarmak amacıyla hemen önümüze geçtiler. Biz de derhal karaya çıkıp akşam yemeğimizi erken erken yiyerek, gece karanlığında o kasabanın yanından yetkililere görünmeksizin sıvıştık.

Yolculukla ilgili bir günce tutuyordum. Şimdi bu günceyi yeni baştan okurken, sık sık tekrarlanan iki kelimeye rastlıyorum: "Mükemmel yaşıyoruz." Gerçekten de mükemmel yaşıyorduk. Suda pişmiş kahveye bile burun kıvırıyorduk. Kahvemizi sütte pişiriyor, bu harikulade içkiye "Soluk Viyana" diyorduk.

Biz kremamızı yudumlayarak en önde gider, iaşe grubu ise en arkalarda kaybolurken, esas ordu orta yerde açlıktan kıvranıyordu. Kabul ediyorum ki, ordu büyük sıkıntıya düşmüştü bu yüzden; ne var ki biz onumuz da bireyci kişilerdik. Bizde inisiyatif ve girişim yeteneği vardı. Biz, ekmeğin ilk kapana, Soluk Viyana'nın da en güçlüye ait olduğuna yürekten inanıyorduk. Bir ara ordu kırk sekiz saat aç kaldı ve bu açlığın ardından şimdi adını hatırlayamadığım, ama Red Rock olduğunu sandığım, üç yüz kişilik ufak bir köye vardı. Bu köy de ordunun geçtiği diğer bütün yerlerde olduğu gibi bir güvenlik komitesi atamıştı. Aile başına beşer kişiden sayarsak, Red Rock altmış hanelik bir köydü. İki bin kişilik ipsiz ordusunun tekneleri köyün kıyısına iki-üç sıra halinde dizilince, köy güvenlik komitesinin korkudan ödü koptu. General Kelly dürüst bir adamdı. Köyü sıkıntıya dü-

şürmeye hiç de niyeti yoktu. Altmış haneden iki bin porsiyon yemek çıkarmalarını beklemiyordu. Ayrıca, ordunun, aldıklarının bedelini ödeyecek parası da vardı.

Gelgeldim güvenlik komitesi şaşırmış, aklı başından gitmişti. Programında, "İstilacıyı korumak yok" yazılıydı, o yüzden General Kelly yiyecek satın almak isteyince, komite isteğini geri çevirdi. Satacak şeyleri yokmuş. General Kelly'nin parası onların kentinde geçmezmiş. Onun üzerine General Kelly harekete geçti. Borazanlar çaldı. Ordu teknelerden karaya çıkıp kıyıda savaş düzeninde sıra oldu. Komite de durumu görüyordu. General Kelly'nin konuşması kısa sürdü:

"Çocuklar," dedi, "Son kez ne zaman yemek yemiştiniz?"

"Evvelsi gün," diye bağrıştılar.

"Aç mısınız?"

İki bin hançereden yükselen olumlu cevabın gücünden gökler inledi. O zaman General Kelly güvenlik komitesine döndü:

"Beyler, durumu görüyorsunuz. Adamlarım kırk sekiz saattir bir lokma yemek yemedi. Onları serbest bırakır, kasabaya salıverirsem, olacaklardan beni sorumlu tutmamalısınız. Hepsi de gözü dönmüş vaziyette. Parasını vererek yiyecek satın almayı teklif ettim sizlere, ama siz satmaya yanaşmadınız. Şimdi teklifimi geri alıyorum. Onun yerine şimdi size isteğimi bildiriyorum. Karar vermeniz için size beş dakika bırakıyorum. Ya bana altı tane tosun keser, dört bin tayın verirsiniz, ya da adamlarımı serbest bırakırım. Beş dakika beyler!"

Dehşet içinde kalan güvenlik komitesi aç serserilere baktı ve teslim bayrağını çekti. Komite beş dakika beklemedi bile. İşi şansa bırakmaya niyeti yoktu komitenin. Tosunların kesilmesi, salmaların toplanması işine derhal girişildi ve ordu yemek yedi.

Bu arada on utanmaz bireyci hâlâ öncülüğü sürdürüyor ve gözlerinin gördüğü her şeyi zulaya atıyordu. Ne var ki General Kelly bizi enseledi. Her iki yakadan atlılar çıkarıp çiftçilerle kasabalıları bize karşı uyardı. Atlılar işlerini iyi yaptı doğrusu.

O zamana kadar konukseverlik gösteren çiftçiler bizi buz gibi karşılayıp terslemeye başladı. Aynı zamanda, teknemizi kıyıya bağladığımız zaman polis de çağırıyor, köpekleri üstümüze salıyorlardı. Hatta bir seferinde iki köpek beni ırmakla dikenli tel arasında kıstırdı. Soluk Viyana yapmak için iki elimde birer kova süt taşıyordum. Dikenli tele hiç zarar vermedim; ne var ki adi suda kaynatılmış berbat bir kahveye kaldığımız gibi, ben de kendime yeni bir pantolon edinme zorunluğuyla karşı karşıya kaldım. Sayın okurlar acaba her bir elde bir kova süt olduğu halde can havliyle bir dikenli çiti aşmaya kalkışmışlar mıdır? O gün bugündür dikenli tellere karşı bir nefret duyarım; bu konuda epeyce istatistik bilgisi de topladım.

General Kelly iki atlısını bizim ilerimizde bulundurduğu sürece doğru dürüst yaşama olanağımız kalmadığından, orduya dönüp ayaklanma çıkardık. Gerçi ufak çapta bir ayaklanmaydı, ama İkinci Tümenin L Bölüğünü yerle bir etti. L Bölüğünün yüzbaşısı bizi bölüğe kabul etmek istemedi; bizim birer kaçak, hain, birer alçak olduğumuzu söyledi, iaşe grubundan L Bölüğü için tayın aldığında da bize koklatmadı. O yüzbaşı bizi iyi tanımıyormuş, yoksa karavanamızı kesmeye kalkışmazdı. Hemen üsteğmenle el altından görüşmelere giriştik. Üsteğmen kendi teknesindeki on adamıyla bize katıldı, buna karşılık biz de onu M Bölüğü yüzbaşısı seçtik. L Bölüğünün yüzbaşısı küplere bindi. General Kelly, Albay Speed ve Albay Baker üzerimize geldiler. Yirmimiz de boyun eğmeden direttik, böylelikle de ayaklanmamız onaylandı.

İaşe grubunu umursadığımız yoktu. Bizim açıkgözler çiftçilerden daha iyi kumanya koparıyordu. Bununla birlikte, yeni yüzbaşı bizden kuşkulanıyordu. Sabah olup da yola çıkılınca, onumuzun da yüzünü bir daha göreceğinden pek emin değildi, o yüzden, yüzbaşılığını sağlam kazığa bağlamak üzere bir demirci çağırttı. Teknemizin kıçında her iki yana demirden, ağır birer mapa çiviletti. Buna karşılık kendi teknesinin pruvasına da iki

kocaman çıpa bağlattı. Tekneler art arda getirildi, çıpaların zincirleri bizim teknenin kıçındaki mapalardan geçirildi, böylece sımsıkı bağlanmış olduk. Artık yüzbaşıyı kaybetmemize olanak kalmamıştı. Ama biz baskıya girmez takımındandık. Bizi bağlayan kelepçelerden yararlanarak öyle bir düzen ortaya çıkardık ki, yine ordudaki bütün teknelerin önüne geçtik.

Bütün büyük buluşlar gibi bizimki de bir rastlantı sonucu oldu. Bunu ilk olarak, ırmağın hızlı akışlı bir yerinde, su yüzüne yakın bir ağaç kökünün üstüne düştüğümüz zaman keşfettik. Baştaki tekne ağaç köküne takıldı kaldı, arkadaki tekne ise akıntıya uyarak, takılıp kalan teknenin çevresinde dolaşmaya başladı. Ben arkadaki teknenin kıçında dümen tutuyordum. Boş yere tekneyi kurtarmaya çabalıyorduk. O sırada, teknedeki adamlar arkadaki tekneye geçer geçmez baştaki tekne hemen yükseldi ve ağaç kökünden kurtuldu, adamlar da tekrar baştaki tekneye geçti. Bundan sonra artık ağaç kökleri, sığlıklar, kum yığınları gözümüzü korkutmaz oldu. Baştaki tekne takılır takılmaz adamlar hemen arkadaki tekneye atlıyordu. Tabii baştaki tekne engeli aşıyor, bu sefer de arkadaki teknede bulunan yirmi adam öndeki tekneye atlıyor, böylelikle arkadaki tekne de engelin üzerinden sıyrılıyordu.

Ordunun kullandığı teknelerin hepsi de birbirinin aynıydı; üst üste yığılan keresteler bir örnek biçilerek yapılmıştı. Teknelerin dipleri düz, kenarları dikti. Her teknenin genişliği bir metre seksen santim, boyu üç metre, derinliği de kırk beş santimdi. Böylece teknelerimiz birbirine bağlandığında, ben, nöbetleşe küreğe ve dümene geçen yirmi iriyarı tayfayı taşıyan, ayrıca battaniyelerle, mutfak levazımıyla ve kendi özel kumanyamızla yüklü altı metre boyunda bir teknenin kıçında dümen tutmaktaydım.

Yine de General Kelly'nin başına dert açmaktan geri kalmıyorduk. Atlılarını geri çağırmış, onların yerine üç polis teknesi çıkarmıştı. Bu polis tekneleri ileri kolu meydana getiriyor ve başka hiçbir teknenin kendilerini geçmesine izin vermiyordu.

M Bölüğünü taşıyan tekneler polis teknelerini adamakıllı sıkıştırıyordu. İstesek onları kolaylıkla geçebilirdik, ama bu kurallara aykırıydı. Bu yüzden onların ardında belli bir uzaklığı koruyarak yol alıyor, bekliyorduk. İleride el değmemiş, dilenci yüzü görmemiş, eli açık çiftliklerle dolu bir ülkenin bulunduğunu biliyorduk; ama bekliyorduk. Suyun köpüre köpüre hızla aktığı yere ulaşmak bize yetecekti; bir dirseği dönüp de hızlı bir akıntıyla karşılaşınca ne olacağını biliyorduk. Gümbür! Bir numaralı polis teknesi bir kayanın üstüne çıkıp asılı kalıveriyor. Güm! İki numaralı polis teknesi de öyle. Üç numaralı polis teknesi, o da paldır küldür aynı akıbete uğruyor. Tabii bizim tekneler de öbürlerinin akıbetiyle karşılaşıyor; ama bir, iki, hop, baştaki teknenin adamları arkadaki tekneye geçiveriyor; bir, iki, hop, arkadaki teknenin adamları baştaki tekneden kendi teknelerine dönüyor ve kayalardan sıyrılıp hızla ilerliyoruz. Polis teknelerinden bağırıyorlar:

"Durun! Durun ulan, falanca oğlu filancalar!"

"Nasıl durabiliriz? Baksanıza, falanca oğlu filancalar ırmağın haline!" diye yanıp yakılırken, yakalandığımız amansız akıntıyla hızla sürüklenerek, konuksever çiftçiler ülkesine doğru gözden kayboluyoruz. Bu konuksever ülke, yardımlarının kaymağıyla bizim özel kumanya depomuzu takviye ediyor. Yeniden Soluk Viyana içmeye başlıyor ve baskın basanındır sözüne bir kez daha iman ediyoruz.

Zavallı General Kelly! Adamcağız bu sefer başka bir düzen düşündü. Bütün filonun en arkasına attı bizi; yani İkinci Tümenin M Bölüğü, sıradaki esas yerine, en arkaya verildi. Ne var ki bu düzeni de boşa çıkarmamız için sadece bir gün yetti bize. Önümüzde yirmi beş millik berbat akıntılı bir bölüm vardı; bu yirmi beş millik bölüm aynı zamanda sığlıklar, kayalar, kum yığıntılarıyla doluydu. İşte Des Moines'li eskiler de bu yirmi beş millik bölümü düşünerek başlarını olumsuz anlamda sallamışlardı. İlerimizde, iki yüze yakın tekne, kötü sulara girip en akıl

almaz biçimde birbirinin üstüne yığıldı. Bu darmadağınık filonun arasından kendimizi âdeta ateşe atarcasına geçtik. Kıyıya çıkmadan, kayalardan, kum yığınlarından ve yüzeye yakın ağaç köklerinden kaçınmanın imkânı ihtimali yoktu. Biz ise bunlardan kaçınmadık. Doğrudan üzerine vardık bu engellerin; ve bir, iki, hop, baştaki tekneden arkadaki tekneye; bir, iki, hop, arkadaki tekneden baştakine ve böylece, bir öne, bir arkaya, bir öne, bir arkaya. O gece yalnız başımıza kamp kurduk ve ertesi gün tüm ordu yaralarını sarmakla uğraşıp teknelerini onarıp bize yetişmek için çabalarken, biz kampta sabahtan akşama dek havyar kestik.

Bizim hınzırlıklarımıza gem vurmanın olanağı yoktu. Bir direk diktik, yelkeni (battaniyelerden) bastık ve ordu bizi gözden kaybetmemek için fazla mesai yaparak didinirken, biz topu topu bir-iki saatçik çalışarak yol almaya devam ettik. Bunun üzerine General Kelly işi diplomasiye dökmek zorunda kaldı. Hiçbir teknenin bize doğrudan dokunmasına olanak bile yoktu. Tartışmasız, Des Moines'den gelen çetelerin en yamanıydık biz. Polis tekneleri kaldırıldı. Albay Speed bizim teknelere verildi ve yanımızda bu seçkin subayla, Mississippi üzerindeki Keokuk'a en önce varmak onurunu kazandık. Hemen burada gerek General Kelly'ye, gerek Albay Speed'e hayranlığımı belirtmek isterim. Onlara derim ki:

"Siz ikiniz de birer kahramandınız, sapına kadar birer erkektiniz. M Bölüğünün öncü teknesi yüzünden girdiğiniz dertlerin hiç değilse onda biri için sizlerden özür dilemek isterim."

Keokuk'a varıldığında bütün filo bir araya toplanıp bağlanarak koskocaman bir sal meydana getirildi ve bir gün süreyle aykırı rüzgâr nedeniyle limanda yattıktan sonra, bir istimbot bizi yedeğine alıp Mississippi üzerinden Illinois eyaletinin Quincy kentine getirdi; burada, Goose Adasında ırmağın karşı yakasında kamp kurduk. Burada sal fikri terk edildi ve dörderli gruplar halinde birbirine bağlanan tekneler yeniden donatıldı.

Birisi bana, Quincy'nin büyüklüğüne bakarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin en zengin kenti olduğunu söyledi. Bunu duyunca, dilenciliğe çıkmak için dayanılmaz bir dürtünün etkisi altında kaldım. Doğrusu hiçbir "süzme" usta dilenci böylesine umut verici bir kenti yoklamadan geçip gidemezdi. Ağaçtan oyma ufacık bir tekneyle ırmağı geçerek Quincy'ye vardım; ta küpeştelerine kadar dilencilikten kazandığım ürünlerle tıka basa dolu kocaman bir ırmak teknesiyle geri döndüm. Topladığım bütün paraları tabii alıkoydum, ama kiraladığım teknenin parasını da verdim. Ayrıca, topladığım iç çamaşırları, çoraplar, gömlekler, elbiseler, pantolonlar, ceketler içinden işime yarayanları kendime ayırdım. M Bölüğü istediklerinin hepsini paylaştığı zaman bile daha ortada koskoca bir yığın kalmıştı; bu geri kalanları da L Bölüğüne verdik. Heyhat! O zamanlar henüz genç ve müsriftim! Quincy halkına binlerce "hikâye" anlatmıştım, hikâyelerimin hepsi de "güzel"di; ama dergilere hikâyeler yazmaya başladığımdan beri, onca hikâye zenginliğini, onca hikâye doğurganlığını Illinois eyaletinin Quincy kentinde o gün öyle bol bol harcadığıma zaman zaman yanarım.

On yenilmezin birbirinden ayrılışı Hannibal kentinde oldu. Böyle bir ayrılma daha önceden tasarlanmış değildi. Kendiliğinden bir davranışla, öyle ayrılıverdik birbirimizden. Kazancı'yı da yanıma alarak onları gizlice terk ettim. Aynı gün Scotty ile Davy de Illinois kıyısına acele kapağı atıvermişler. McAvoy ile Fish de bir yolunu bulup sıvışmışlar. On kişiden altısının ayrılışı böyle. Geri kalan dördünün ne olduğunu bilmiyorum. Gruptan ayrılışımı izleyen birkaç günü, Yol'daki yaşantıya bir örnek olarak tuttuğum günceden aktarıyorum:

"Cuma, 25 Mayıs. Kazancı ile ben adadaki kampı terk ettik. Ufak bir yelkenli içinde Illinois yakasında kıyıya çıktık ve demiryolunu izleyerek altı mil yürüyüp Fell Creek'e vardık. Gerçi yolumuzdan altı mil ayrılmıştık, ama Fell Creek'te bir drezin ele geçirip, Wabash üzerindeki Hull İstasyonuna kadar altı mil

onunla gittik. Orada, yine ordudan kaçan McAvoy, Fish, Scotty ve Davy'ye rastladık."

"Cumartesi, 26 Mayıs. Sabaha karşı saat 2'yi 11 geçe, rampada yavaşlayan Topgüllesi'ne atladık. Scott ile Davy'yi memurlar trenden aşağı attı. Dördümüzü de kırk mil ilerde, Bluffs'ta attılar trenden. Öğleden sonra Kazancı ile ben yiyecek bir şeyler bulmak için ayrıldığımız sırada Fish'le McAvoy bir marşandize atlamışlar."

"Pazar, 27 Mayıs. Sabaha karşı saat 3'ü 21 geçe Topgüllesi'ne atladık ve Scotty ile Davy'yi sahanlıkta bulduk. Gün doğduğunda, Jacksonville'de hepimizi aşağı attılar. Posta treni buradan geçtiği için hepimiz ona atlamak niyetindeydik. Kazancı bizden ayrılıp gitti ve geri dönmedi. Zannederim bir marşandize binmiştir."

"Pazartesi, 28 Mayıs. Kazancı görünmedi. Scotty ile Davy uyuyacak bir yer bulmak için ayrıldılar ve zamanında geri dönmedikleri için 3.30'daki yolcu trenini kaçırdılar. Bense yolcu trenine atladım ve ancak güneş iyice yükseldikten sonra 25.000 nüfuslu Masson City'de indim. Orada sığır götüren bir marşandize atladım ve bütün gece yol aldım."

"Salı, 29 Mayıs. Sabah saat 7'de Chicago'ya vardım..."

Ve yıllar sonra, Çin'de, Des Moines'in hızlı akıntılı sularında izlediğimiz seyir düzeninin –hani, bir iki, bir iki, baş tekneye, kıç tekneye düzeni– bizim tarafımızdan bulunmuş bir düzen olmadığını üzülerek öğrendim. Öğrendim ki Çinli kayıkçılar binlerce yıldan beri, "kötü sular"da seyretmek için buna benzer bir yönteme başvururlarmış. Her neyse, buluşun onuru bize ait olmasa da, yine de hünerli bir işti doğrusu. Dr. Jordan'ın "Çalışır mı? Canınızı ona emanet eder misiniz?" sorularıyla ortaya koyduğu gerçeklik sınamasına cevap veren bir buluştu.

TABLOLAR

Nerede ve nasıl öleceğimizin ne önemi var,
Gücümüz olduğu sürece, ölüme yürüyecek kadar
güçlü olduktan sonra...

Usta Serserinin Gazeli

SERSERİLİK hayatının belki de en çekici yanı tekdüzeliğin bulunmayışıdır. Berduşlar dünyasında hayatın yüzü dönektir; burada hayat, olanaksızın olduğu, yolun her dönemecinde çalılıkların dibinden beklenmeyenin fırladığı, durmadan değişen bir fantazmagoryadır. Berduş, bir an sonra ne olacağını hiç bilmez, bundan ötürü de o hep şimdiki anı yaşar. O, bir amaca ulaşmak için çaba harcamanın boşuna olduğunu öğrenmiştir ve o, talihin rüzgârına kapılıp sürüklenmenin tadını almıştır.

Çok kere berduşluk günlerim üzerine durup düşünürüm de, belleğimde birbiri ardınca hızla çakıp sönen tabloların çokluğu beni hayrete düşürür. Düşünmeye nereden başladığımın hiç önemi yoktur; bütün günler içinde herhangi bir gün, o güne ait hızla hareket eden tabloları içine alan apayrı bir gündür. Örneğin, Pennsylvania eyaletinin Harrisburg kentinde güneşli bir yaz sabahını anımsıyorum ve o anda o günün uğurlu başlangıcı – evde kalmış iki hanımla, hem de mutfaklarında değil de yemek odalarında ve üstelik onlarla aynı masada oturarak yemek yiyişim– aklıma geliyor. Yumurta çanakları içinden yumurta yemiştik! Ömrümde ilk kez yumurta çanağı denilen şeyi görüyor, ya da duyuyordum! İtiraf ederim ki başlangıçta bir parça ace-

milik çekmiştim; ama açlığım sıkılganlığımı bastırdı. Yumurta çanaklarının da yumurtaların da öyle bir hakkından geldim ki, hanımlar şaşakaldı.

O zavallılar bir çift kanarya gibi, her biri önüne aldığı yumurtadan mini mini lokmalar alarak, incecik kızarmış ekmek dilimlerinden ufacık lokmalar koparark yiyorlardı. Onların bedenindeki hayat ateşi sönmeye yüz tutmuştu; kanları sulanmıştı; üstelik bütün geceyi sıcacık yataklarda geçirmişlerdi. Bense Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzeyindeki Emporium denilen bir yerden oraya kadar bütün gece taban teperken, ısınmak için bedenimdeki yakıtın büyük bölümünü tüketmiştim. Bisküvi kadar ekmek dilimleri! Bir anda yok oluverdi! Ne var ki her bir dilim benim için ancak bir lokmaydı, hatta bir lokma bile değildi. İnsanın dev gibi iştahı olunca, her lokmada uzanıp bir dilim ekmek almak zorunda kalması oldukça usandırıcı bir iş.

Çocukluğumda Punch adlı ufak bir köpeğim vardı. Köpeğimin yemeğini kendim verirdim. Bir gün bizim ev halkından birisi bir sürü yaban ördeği vurmuş, o akşam yemeği nefis bir et ziyafeti biçiminde geçmişti. Yemeğimi bitirdikten sonra, koskoca bir tabak dolusu kemik ve yemek artıklarından Punch'ın yemeğini hazırladım. Hayvanın yemeğini vermek için dışarı çıktım. O akşam da komşu çiftlikten bize bir ziyaretçi gelmiş, yanında da sığır kadar bir Newfoundland köpeği getirmişti. Ben tabağı yere koydum. Punch kuyruğunu salladı, sonra yemeye başladı. Önünde onu en aşağı yarım saat mutluluk içinde oyalayacak kadar yemek vardı. Birden bir fırtına koptu sanki. Punch, bir kasırgaya tutulmuş saman çöpü gibi bir yana savruldu ve Newfoundland kasırga gibi tabağın üstüne geldi. Koskoca bir işkembesi olmasına rağmen, herhalde yemeğini çabuk yemeye alıştırılmış olmalıydı, zira onun kaburgalarına nişanladığım tekme daha yerini bulmadan, göz açıp kapayıncaya kadar tabağın içindekilerin topunu silip süpürüverdi. Tabağı tertemiz etti. Dilinin son bir uzanışı ise, tabakta kalan bir iki yağ izini de temizledi.

İşte o kocaman Newfoundland benim Punch'ın sofrasında nasıl davrandıysa, Harrisburg'lu o iki hanım kızın sofrasında da ben aynı biçimde davrandım. Sofrayı silip süpürdüm, kırıntı bırakmamacasına. Hiçbir şeyi kırıp dökmedim, ama yumurtaları da, ekmekleri de, kahveyi de, topunu temizledim. Hizmetçi ben yedikçe daha getiriyor, o getirdikçe ben yiyordum ve bu böyle habire sürüp gidiyordu. Kahve nefisti, ama o kadar da mini mini fincanlarda sunulması anlamsızdı doğrusu. İçtiğim onca fincan kahvenin pişirilmesi için gerekli zaman çıkınca, yemek yemek için bana ne kadarcık zaman kalıyordu ki? Neyse ki böylece ben de, kahvenin pişirilmesi sırasında bir parça gevezelik etme olanağı buluyordum. Pembe-beyaz yüzlü, saçları kırlaşmaya yüz tutmuş o iki hanım kız, ömürlerinde serüvenin parıltılı yüzüne bakmış değildi. "Usta Serseri"nin deyimiyle bunlar bütün ömürlerini hep "aynı vardiyada" geçirmişti. Bütün yaşantılarını hapsettikleri tatlı kokulu dar hücrelerine, ter ve uğraşın tutku dolu kokularıyla, yabancı ülkelerin ve toprakların değişik çeşnisi ve lezzetiyle yüklü geniş havalar getirmiştim. İp tutmaktan, sıkıntılı uzun saatler boyu kürek saplarını okşamaktan kendi avucumda bir santim kalınlığına ulaşmış nasırla, onların yumuşacık avuçlarını da enikonu tırmaladım. Bunu sırf bir gençlik gösterişçiliği yüzünden değil, bana gösterdikleri hayırseverliğe, vaktiyle çekmiş olduğum zahmetlerle hak kazandığımı ispat etmek için yaptım.

Ah, on iki yıl önce bir kahvaltı sofrasında beraberce oturup, tam bir ipsize yakışacak biçimde öğütlerine kulak asmaksızın, Yol'da geçen yaşantım üzerine kendileriyle çene çaldığım; sadece kendi serüvenlerimle değil, ama aynı zamanda bana omuzdaşlık eden, benimle sırlarını paylaşan bütün öbür arkadaşlarımın serüvenleriyle de heyecandan heyecana sürüklediğim o tatlı, o aziz iki hanım kızı şimdi gözümün önünde canlandırıyorum. Anlattığım serüvenlerin topu da uydurmaydı, yani başkalarına ait olanları demek istiyorum; eğer o hanım kızlar biraz daha kuşku-

cu, biraz daha kurnaz olsalardı, kronolojik bakımdan düştüğüm çelişkileri fark eder, beni bir güzel köşeye sıkıştırabilirlerdi. Eh, ne yapalım, ne olmuş yani? Dürüstçe bir alışverişti benim yaptığım. Bana yedirip içirdikleri fincan fincan kahvenin, yumurtaların, ekmeklerin karşılığını tam değeriyle ödedim. Krallara layık bir eğlence sağladım onlara. Benim gelip de onların sofrasına oturmam onlar için bir serüvendi, serüvene ise zaten fiyat biçilmez.

Hanım kızlardan ayrıldıktan sonra caddede giderken, sabahları geç kalkan birinin kapısının eşiğindeki gazeteyi arakladım, bir parkın çimenlerine uzanarak dünyada son yirmi dört saat içinde neler olup bittiğini öğrendim. Orada, parkta eski bir berduş arkadaşa rastladım. Bu arkadaş bana yaşantısını anlattı ve Amerika Birleşik Devletleri Kara Kuvvetlerine katılayım diye beni kandırmaya çalıştı. Kendisi ikmal subayının karşısına çıkmış ve orduya katılmak üzereymiş, benim de kendisiyle birlikte orduya katılmamam için hiçbir neden göremiyormuş. Bu arkadaş bundan birkaç ay önce Washington üzerine yapılan yürüyüşte Coxey'nin ordusunda bulunmuştu; ordu yaşantısı özlemi buradan geliyor olmalıydı. Eh, ben de usta nefer sayılırdım; öyle ya, Kelly'nin Sanayi Ordusunun İkinci Tümeninin –genellikle "Nevadalılar güruhu" diye bilinen– L Bölüğünde erlik etmemiş miydim? Ancak askerlik denemesi benim üzerimde tam tersi bir etki yaratmıştı; bundan ötürü bizim berduş arkadaşı selametleyip savaşın vahşetini ona bıraktım, ben de akşam yemeğimi çıkarmak için dilencilik yoluna yattım.

Bu görevimi de yerine getirdikten sonra, Susquehanna Irmağı üzerindeki köprüden batı yakasına yürümeye başladım. O yana giden demiryolunun adını hatırlamıyorum, ama sabahleyin çimenlerin üstünde yatarken birden Baltimore'a gitmek fikri gelmişti aklıma; işte o yüzden ben de, adı her ne ise o demiryolunu izleyerek Baltimore'a gidiyordum. Sıcak bir ikindi vaktiydi; köprünün bir bölümünü aştıktan sonra, köprü payandalarından

birinin açığında yüzen bir serseri grubuna rastladım. Hemen elbiselerimi çıkarıp daldım suya. Su nefisti; ama dışarı çıkıp da giyindiğim zaman soyulmuş olduğumu anladım. Birisi elbiselerimi yoklamış. Şimdi, insanın soyulmasının bile başlı başına bir serüven olup olmadığına siz karar verin. Öyle adamlar tanıdım ki, bir kez soyuldukları halde ömürlerinin sonuna kadar bunun sözünü etmişlerdir. Gerçi elbiselerimi yoklayan hırsızın eline fazla bir şey geçmiş değildi –otuz kırk sent kadar bir para ile tütünüm ve sigara kâğıtlarım; ne var ki bunlar bütün varım yoğumdu ve birçok insanın kaybedebileceğinden fazla bir şeydi, zira onların soyulduktan sonra da evlerinde yine bir şeyleri kalır, halbuki benim bir evim bile yoktu. Orada yüzenler oldukça zorlu bir çeteydi. Şöyle bir ölçüp biçtim ve sızlanmanın hiçbir yararı olmayacağına karar vererek, onlardan "duman" dilendim; tütünü sardığım sigara kâğıdının benim kâğıtlarımdan biri olduğuna yemin edebilirim.

Köprüyü geçip batı kıyısına tırmandım. Benim aradığım demiryolu buradan geçiyordu. Görünürde istasyon filan yoktu. Bir istasyona kadar yürümeden marşandize nasıl atlanacağı bir sorundu. Demiryolunun dik bir rampa çıkmakta olduğu dikkatimi çekti; rampanın tam tepesinde, benim bulunduğum yerde ağır bir yük treni pek hızlı gidemezdi. Gidemezdi ama ne kadar hızlı gidemezdi? Demiryolunun diğer yanında yüksekçe bir şev vardı. Şevin üst kenarında, otların arasından çıkan bir adam kafası gördüm. Yük trenlerinin burada ne kadar hızlı gittiğini ve güneye gidecek yük treninin ne zaman geçeceğini belki de bu adam bilebilirdi. Seslenerek ona kafamdan geçirdiğim soruları sordum, o ise işaretle beni yanına çağırdı.

Çağrısına boyun eğdim ve yukarı çıktığımda, onun yanı sıra çimenlere uzanmış dört adam daha gördüm. Manzaraya şöyle bir göz gezdirince ne olduklarını anladım; Amerikan Çingeneleriydiler. Şevin kenarından geriye doğru uzanan açık arazide, ağaçların arasında bir sürü, tarife sığmaz at arabası vardı. Ara-

baların çevresinde üstü başı partal, yarı çıplak çocuklar kaynaşıyordu, ama dikkat ettim, bu çocuklar adamların yanına yaklaşmaktan, onları rahatsız etmekten kaçınıyordu. Sıskaları çıkmış, güzellikten yoksun, ağır iş altında ezilmiş bir sürü kadın oradan oraya gidip geliyor, günlük kamp işleriyle uğraşıyordu.

İçlerinden biri –bir arabanın basamağına oturmuş, başı öne düşmüş, dizlerini çenesine kadar çekerek kollarıyla sarmış bir kadın– dikkatimi çekti. Sanki dünya umurunda değilmiş gibi bir hali vardı bu kadının; yanılmışım, meğer, daha sonra öğreneceğim gibi, umurunda olan bir şey varmış. İnsan ıstırabının en son kertesi bu kadının yüzünden okunuyordu ve bu yüz ayrıca, ıstırabın daha fazlasına kayıtsız kalacakmış gibi bir anlatım da taşıyordu; yüzünün anlattığı şey, bu kadına artık daha fazla hiçbir ıstırabın etki etmeyeceğiydi. Ama bunda da yanılmışım.

Şevin üst kenarında otların arasına uzanıp adamlarla konuşmaya başladım. Onlarla akraba sayılırdık, aynı soydandık. Ben Amerikan berduşuydum, onlar da Amerikan Çingenesi. Ben onların argosundan, onlar da benim kullandığım argodan, birbirimizle anlaşacak kadar anlıyorduk. Çetelerinden iki erkek de ırmağın diğer yakasında, Harrisburg'da taban tepiyormuş. Bu "tabanvaycılar" bir çeşit gezgin dilencidir. Bu iki tabanvaycının görünür zanaatı şemsiye tamirciliğiymiş; ancak, şemsiye tamirciliğinin ardında asıl kanaatlerinin ne olduğunu ne bana söylediler, ne de benim sormam yakışık alırdı.

Çok nefis bir gündü. En ufak bir esinti bile yoktu, bizler de parıldayan güneşin altında yan gelmiş ısınıyorduk. Her yandan böceklerin uyuşuk vızıltıları yükseliyordu, taptaze hava tatlı toprak kokusuyla, yeşeren bitkilerin güzel kokularıyla yüklüydü. Tembelliğimizden, konuşmalarımız bile aralıklı oluyor ve birer ikişer kelimeden öteye geçmiyordu. Derken birdenbire, o barış ve sessizlik âdemoğlu tarafından bozuluverdi.

Sekiz-dokuz yaşlarında yalınayak iki oğlan çocuğu her nasılsa kampın bir kuralını bozmuş olmalı. Bozulan kural neydi

bilmiyorum; yanımda yatan adamlardan biri aniden ayağa kalkıp çocuklara seslendi. Bu adam obanın şefiydi; dar alınlı, gözleri kısık bu adamın ince dudakları ile çarpık, alaycı gülümseyişi, o iki oğlan çocuğunun adamın sesini duyar duymaz neden yerlerinden fırlayarak ürkmüş birer geyik gibi put kesildiklerini açıklıyordu. Korkunun doğurduğu tetiklik yüzlerinden okunan iki oğlan birden döndü ve panik içinde kaçmaya davrandı. Adam geri dönmeleri için arkalarından seslendi; oğlanlardan biri aklına mı, yoksa korkusuna mı uyacağı konusunda geçirdiği iç mücadelesini zavallı minicik gövdesiyle acıklı ve gülünç bir biçimde ortaya koyarak istemeye istemeye öbüründen geride kaldı. Oğlan geri gelmek istiyordu. Zekâsı ve eski deneyimleri ona, geri dönmesinin kaçmaktan daha az felaket getireceğini söylüyordu; ama ne kadar az olursa olsun, bu felaket, onun korkusuna kanat takıp onu kaçmaya kışkırtacak kadar büyüktü yine de.

Oğlan iç mücadelesi geçirmeye devam ederek kaçmakla kaçmamak arasında bocalaya bocalaya ağaçların altına kadar geldi ve orada durdu. Oba şefi onun ardından gitmedi. Sallana sallana arabalardan birine yürüdü, ağır bir kırbaç aldı. Sonra dönüp açıklığın ortasına geldi, orada kımıldamadan durdu. Ağzını açıp da tek kelime etmedi. Hiçbir işaret yapmadı. Acımasız, kadiri mutlak yasasıydı o. Orada durmuş bekliyordu, o kadar. Onun ne beklediğini ben de biliyordum, herkes de biliyordu ve ağaçların altındaki iki oğlan da biliyordu.

Geride kalan oğlan ağır ağır döndü geldi. Kararlılığı titreyen yüzünden okunuyordu. Hiç duraksamadı oğlan. Cezasını çekmeye karar vermişti. Yalnız şurasına da dikkat buyurunuz ki, çekeceği ceza esas suçundan ötürü değil, kaçmış olmasından ötürüydü. Bu işte, o obanın şefi olacak haydut, içinde yaşadığı yüce toplumdan hiç de değişik bir biçimde davranıyor değildi. Bizler de suçluları cezalandırır ve kaçtıkları zaman onları yakalayıp geri getirerek cezalarını artırırız.

Oğlan dosdoğru şefe doğru geldi ve kırbacın erişebileceği bir uzaklıkta durdu. Kırbaç havada bir ıslık çaldı, inen darbenin şiddetinden ben küçük dilimi yuttum. Oğlanın küçücük, çöp gibi bacağı öylesine ufacık, öylesine cılızdı ki!.. Kırbacın sarılıp kalktığı yerde et önce bembeyaz kesildi, sonra korkunç bir iz halinde kabardı ve derinin sıyrıldığı yerlerden kan fışkırdı. Kırbaç bir daha savruldu ve darbeyi bekleyen çocuğun bütün bedeni ürküntünün etkisiyle kasıldı, ama yerinden kımıldamadı. İradesi acıya iyi dayanıyordu. Kırbaç bir kez daha tıslad, bir daha. Ancak dördüncü darbeden sonra çocuk çığlığı bastı. Ayrıca artık kıpırdamadan duramıyordu da. Bundan sonra inen her darbede çocuk acı içinde, çığlıklar atarak zıplamaya başladı; ne var ki kaçmaya kalkışmıyordu. Elinde olmaksızın zıplarken eğer kırbacın menzilinden dışarı çıktıysa, yine zıplaya zıplaya menzile giriyordu. Ceza on iki darbeden sonra bitince, çocuk hıçkıra hıçkıra, inleyip sızlayarak arabaların arasına gitti.

Şef yerinden kımıldamadan bekliyordu. Öbür oğlan ağaçların arasından çıktı. Ama dosdoğru gelmedi. Onu geri döndürüp beş on adım kaçmaya zorlayan bir paniğin etkisi altında, yaltaklanan bir köpek gibi yan yan, eğile büküle geliyordu. Arada bir kaçtıktan sonra yine dönüp geliyor, inler gibi, anlaşılmaz, hayvanca sesler çıkararak, daireler çize çize adama yaklaşıyordu. Adama hiç bakmıyordu çocuk. Gözleri hep kırbaca dikiliydi ve bu gözlerde midemi bulandıran bir dehşet vardı; akıl almayacak kadar hırpalanmış bir küçük çocuğun duyduğu delice dehşet. Savaş sırasında güçlü kuvvetli erlerin sağa sola yıkıldığını, can çekişe çekişe, kıvrana kıvrana öldüğünü, bir sürü erin şarapneller tarafından paramparça edilip havalara savrulduğunu görmüşümdür; ama inanın bana, tanıklık ettiğim bütün o olaylar bu zavallı çocuğun görünüşünün üzerimde yarattığı etki yanında solda sıfır kalır.

Kırbaçlama başladı. Birinci çocuğun yediği kırbaçlar bununkinin yanında çocuk oyuncağı sayılır. Göz açıp kapayıncaya ka-

dar çocuğun cılız bacaklarından kan fışkırmaya başladı. Çocuk öyle kıvranıyor, öyle zıplıyor, öyle eğilip bükülüyordu ki, âdeta iplerle oynatılan korkunç ve komik bir kuklayı andırıyordu. "Andırıyordu" dedim, zira görüntüyü kukladan ayıran ve ona gerçeklik damgasını basan şey çocuğun çığlıklarıydı. Çığlıkları tiz, yürek paralayıcıydı; bu çığlıklarda hiç boğuk bir ton yoktu, sadece küçük bir çocuk sesinin incecik tonu vardı. Bir an geldi, çocuk daha fazla dayanamaz oldu. Aklı başından gitti ve kaçmaya başladı. Ama bu sefer adam da arkasından kovalıyor ve kırbaç darbeleriyle onu hep açıklığın ortasına doğru sürüyordu.

Derken kırbaçlama bir an durakladı. Yabansı, boğuk bir çığlık duydum. Arabanın basamağında oturan kadın, koşarak gelip kendini çocukla kırbacın arasına atmıştı.

Kırbaçlı adam, "Senin de canın istiyor, ha?" dedi. "Al bakalım öyleyse!"

Kırbacını kadının üstüne savurdu. Kadının etekleri uzun olduğundan, bacaklarını korumaya çalışmıyordu. Adam kırbacını kadının yüzüne savuruyor, kadın da başını iyice omuzları arasına çekip öne eğilerek elleri ve kolları arasında korumaya uğraşıyor, bütün darbeler o zayıf omuzlarına, kollarına iniyordu. Kahraman ana! Ne yaptığını biliyordu bu kadın. Hâlâ çığlıklarını kesmemiş olan çocuk, arabaların arasına doğru kaçarak uzaklaşıyordu.

Bütün bu süre içinde yanım sıra yatan dört adam olanları seyredip yerlerinden kımıldamadılar bile. Utanarak söylüyorum ki, ben de öyle; gerçi kalkıp işe karışmak için içimden gelen doğal tepkiye karşı aklımla az mücadele etmedim. Yaşam nedir biliyordum ben. Orada Susquehanna Irmağının kıyısında beş adamın dayağını yiyerek ölsem, bunun kadına ya da bana ne yararı dokunacaktı? Bir seferinde bir adamı asarlarken görmüştüm; bütün benliğimden bir itiraz çığlığı yükselmişti ama ağzımdan çıkmamıştı o çığlık. Eğer o çığlık ağzımdan çıkmış olsaydı, büyük bir olasılıkla bir tabancanın kabzası altında kafam kırılırdı,

zira insanların asılması bir yasa gereğiydi. Burada, bu Çingeneler arasında o kadının kırbaçlanması da bir yasa gereğiydi.

Yine de benim karışmadığım her iki olayda da, karışmayışımın nedeni, olayların yasa gereği olmasından değil, yasanın benden güçlü olmasından ileri geliyordu. Çimenlerin üstünde, yanımda yatan o dört adam olmasaydı, seve seve giderdim kırbaçlı adamın üstüne. Obadaki kadınlardan birinin elinde bir bıçak ya da lobutla beni arkadan vurması olasılığı dışında da, o kırbaçlı haydudun eminim ki pestilini çıkarabilirdim. Ne var ki o dört adam yanımda bulunuyordu. Yasalarını benden güçlü kılan da onlardı.

Ah, ah, inanın ki az ıstırap çekmedim. Daha önce de kadınların dayak yediğini görmüştüm, ama böylesine bir dayak görmemiştim hiç. Entarisi, omuzlarının üstünde lime lime olmuştu. Kollarıyla önleyemediği bir kırbaç darbesi, şakağından çenesinin ucuna kadar kanlı bir iz bırakmıştı. Bir kez değil, iki kez değil, on kez, yirmi kez değil, hiç durmadan sonsuz sayıda indi kalktı o kırbaç. Her yanımdan ter fışkırıyordu, soluğum sıklaşmıştı, sımsıkı yapıştığım otları farkında olmadan köklerinden koparıyordum. Bu arada aklım durmadan kulağıma fısıldıyordu: 'Budala! Budala!' Kadının yüzündeki o kanlı iz neredeyse aklımı başımdan alıyordu. Ayağa kalkmaya davrandım; ama yanımda yatan adamın eli omzuma gitti ve beni aşağı bastırdı.

"Ağır ol ahbap, ağır ol," diye alçak sesle uyardı beni. Ona baktım. Bakışımı gözünü kırpmadan karşıladı. Geniş omuzlu, kasları güçlü, irikıyım bir adamdı; tembel, soğukkanlı, ağır, bununla birlikte iyiliksever bir anlatım taşıyan, ama tutkusuz ve âdeta ruhsuz ya da ne kötülük, ne ahlak izi taşıyan soluk bir ruhu yansıtan, öküz gibi, inatçı bir yüzü vardı. Bir hayvandan farkı olmayan, zekâ kıvılcımından yoksun, bir gorilin gücüne ve kafa çapına sahip yumuşak huylu bir yabani. Eli omzumu aşağı doğru ittiği zaman, bu itişin ardındaki kasların ağırlığını hissettim. Öteki yabanilere baktım; ikisinin kılı bile kıpırdamamıştı,

merak bile etmemişlerdi; dördüncüsü ise büyük bir zevkle kırbaçlama sahnesini seyre dalmıştı. Aklım başıma geldi, kaslarım gevşedi ve kendimi otların üzerine bıraktım.

Sabah birlikte kahvaltı ettiğim iki hanım kıza gitti aklım. Onları bu sahneden ayıran uzaklık, kuş uçuşu iki milden daha azdı. Burada ise, bu sakin günde, hayırlı güneşin altında onların kız kardeşlerinden biri, benim erkek kardeşlerimin birinden dayak yiyordu. Burada, onların hiçbir zaman göremeyeceği bir sayfası yaşanıyordu hayatın; görememeleri daha da iyi, hem görememeleri yüzünden kız kardeşlerini de, kendilerini de, kendilerini meydana getiren hamurun mayasını da anlamayacak olmalarına rağmen. Çünkü insan aynı zamanda hem hoş kokulu dar odalarda yaşayan bir kadın, hem de bütün dünyanın kız kardeşçiği olamaz.

Kırbaçlama bitti ve artık çığlık atmayan kadın arabaya gidip yerine oturdu. Öbür kadınlar onun yanına gitmedi –o an için. Onlar da korku içindeydi. Ama aradan bir süre geçtikten sonra kadının yanına gittiler. Adam kamçısını yerine bıraktı ve tekrar bize katıldı; kendisini benim öbür yanıma, yere attı. Yorgunluktan körük gibi soluyordu. Kolunun yeniyle gözlerinde biriken teri sildi ve meydan okurcasına bana baktı. Oralı olmaksızın bakışına bakışımla karşılık verdim; yaptığı beni ilgilendirmezdi. Hemen kalkıp gitmedim oradan. O koşullar altında basiret ve etiket gereği olarak yarım saat daha yattım. Onlardan aldığım tütünle birkaç sigara sarıp içtim. Şevin üstünden aşağıya kaydığım zaman, güneye gidecek marşandizi yakalamak için gerekli bilgilerle donanmıştım.

E, ne yaparsınız? Hayatın yaşanan bir sayfasıydı olup bitenler, hepsi o kadar; hem, benim burada gördüklerimden de kötü, hem de çok daha kötü sayfalar da vardı. Zaman zaman, insanla hayvan arasındaki başlıca ayırıcı özelliğin, insanın kendi türünden olan dişilere kötü davranan biricik hayvan olduğu savını (beni dinleyenleri inandıracak bir şakacılıkta) ileri sürmüşümdür. Bu,

hiçbir kurdun, hiçbir korkak sırtlanın suçlanamayacağı bir özelliktir. Bu, evcilleştirilme yüzünden soysuzlaşmış köpeğin bile yapmayacağı bir şeydir. Köpekte yabansı içgüdülerinin bir kısmı hâlâ kalmıştır, halbuki insan yabansı içgüdülerinin çoğunu -hiç değilse iyilerinin çoğunu- kaybetmiştir.

Benim anlattıklarımdan daha kötü sayfalar mı arıyorsunuz? Amerika Birleşik Devletleri'nde çocukların çalıştırılmasına ilişkin raporları okuyun -doğuda, batıda, kuzeyde ya da güneyde, nerede olursa olsun- ve bilin ki, Susquehanna Irmağı kıyısında bir kadının dövülmesinden ibaret o sayfadan çok daha kötü sayfaları dizenler ve basanlar biz çıkarcılarız.

Rampa aşağı yüz metre kadar yürüyüp demiryolunun yanındaki zeminin rahatça basmaya elverişli olduğu bir yer buldum. Benim marşandizi ağır ağır rampa tırmanırken burada yakalayabilirdim; burada aynı amaçla bekleyen yarım düzine de berduş buldum. Bir bölümü eski bir kâğıt destesiyle iskambil oynuyordu. Ben de katıldım. Bir zenci delikanlı kâğıtları karıştırmaya başladı. Genç, şişman, değirmi yüzlüydü. Işıl ışıl parlayan sevimli yüzünden iyilik akıyordu. İlk kâğıdı bana dağıtırken durdu ve sordu:

"Dur bakayım, yahu ben seni daha önce görmedim mi?"

"Tabii gördün," diye cevap verdim. "Hem o zaman üstünde de bu paçavralar yoktu."

Şaşaladı.

"Buffalo'yu hatırlar mısın?" diye sordum.

O zaman beni tanıdı ve kahkahalarla, bağrışlarla beni yoldaşı olarak selamladı; zira Buffalo'da, Erie İl Cezaevinde hükümlü olarak yattığı sırada elbiselerini almışlardı. Benim de aynı şekilde elbiselerim alınmıştı, çünkü ben de aynı yerde ceza çekiyordum.

Oyun başladı ve nesine oynadığımızı öğrendim. Kıyıdaki setten ırmağa doğru dar ve dik bir keçiyolu iniyor, yedi sekiz metre aşağıda bir pınara varıyordu. Biz yukarıda setin kenarında oynuyorduk. Kaybeden eline ufak bir konsantre süt tenekesini alacak, kazananlara bununla su taşıyacaktı.

İlk oyun oynandı ve zenci kaybetti. Süt tenekesini aldı ve biz tepede oturduğumuz yerden onu maytaba alırken, setten aşağı indi. Buz gibi su içtik. Zenci yalnız benim için dört sefer yapmak zorunda kaldı, geri kalanların susuzluğu da meğer benden aşağı değilmiş. Bayır çok dik olduğundan zenci bazen yarı yolda kayıyor, suyu döküyor ve tekrar inmek zorunda kalıyordu. Ama hiç kızmıyordu. En aşağı bizler kadar candan, yürekten basıyordu kahkahayı; aslında o kadar sık kaymasının nedeni de gülmesiydi. Bir yandan da içimizden biri kaybettiği zaman kendisinin ne kadar çok su içeceğini anlatıyordu bize.

Susuzluğumuz giderildikten sonra yeniden oyuna başladık. Yine zenci kaybetti, biz yine tıka basa su içtik. Üçüncü ve dördüncü oyunlar da aynı sonuçla bitti ve her seferinde o ay yüzlü siyahi, talihin kendisine ettiği cilveyi çok beğendiğinden, katıla katıla gülmekten geri kalmadı. Keyfimize payan olmadığından, biz de onunla birlikte gülmekten kırılıyorduk. O ırmağın kıyısındaki sette, çocuklar gibi ya da tanrılar gibi gülüyorduk. Gülmekten kasıklarımın patlayacak hale geldiğini, içtiğim sulardan da çatlayacak hale geldiğimi hatırlıyorum. Buz gibi içtiğimiz suyun verdiği ağırlıkla, marşandize atlamayı başarıp başaramayacağımız konusunda ciddi tartışmalar yapıldı. İşin bu kertesinde işte bizim zencinin gülmekten ölmesine ramak kaldı. Yere yatıp yuvarlana yuvarlana gülmekten su taşıma işine ister istemez beş dakika kadar ara verdi.

Irmağa düşen gölgeler gittikçe uzuyor, yumuşacık serin alacakaranlık çöküyor, biz durmadan su içiyorduk ve bizim abanoz renkli sucumuz durmadan su taşıyordu bize. Bir saat önceki dövülen kadını unutmuştum bile; o okunup çevrilmiş bir sayfaydı, bense şimdi yeni bir sayfayla meşguldüm ve rampadan lokomotifin düdüğü duyulduğu zaman bu sayfa da bitecek, bir yenisi başlayacaktı; işte, insan gençken yaşam kitabı böyle sayfa sayfa, sonsuz sayfalar halinde sürüp gider.

Derken oynadığımız bir oyunda zenci kaybetmedi her nasılsa. Kurban, zayıf, nahif, suratına bakılırsa hazımsızlık çektiği anlaşılan bir berduştu; içimizde en az gülen oydu. Biz artık su içecek halimiz kalmadığını söyledik, gerçek de buydu zaten. Bana dünyaları verseler ya da şahmerdan altına yatırsalar yine de bir damla fazla su sokamazlardı suya doymuş bedenime. Zenci hayal kırıklığına uğradı, sonra ayağa kalktı ve kendisinin bir parça daha su içebileceğini söyledi. Meğer ciddiymiş. Gerçekten de bir parça içti, arkasından bir parça daha, bir parça daha. Kederli berduş bayırı inip çıktıkça, zenci daha istiyordu. Zenci tek başına tümümüzün içtiği suyun toplamından fazla içti. Alacakaranlık koyulaştı, geceye döndü, yıldızlar çıktı, zenci hâlâ su içiyordu. Eğer lokomotifin düdüğü duyulmasaydı, eminim daha da içmeye devam eder, kederli berduşu daha pek çok sefer indirip çıkararak öcünü almayı sürdürürdü.

Ne var ki düdük öttü. Sayfa bitmişti. Hepimiz ayağa fırladık ve demiryolunun yanına dizildik. İşte marşandiz inleye poflaya rampayı tırmanarak geliyor, projektörüyle geceyi gündüze çeviriyor, siluetlerimizi birer kabartma gibi keskin biçimlerle ortaya çıkarıyordu. Lokomotif bizi geçtikten sonra trenin yanı sıra koşmaya başladık; bir kısmımız yan basamaklara atlıyor, bir kısmımız boş yük vagonlarının yan kapılarını açıp içeri dalıyorduk. Ben karışık kereste yüklü açık bir vagona atladım ve rahat bir köşeye sokuldum. Bir gazeteyi yastık yerine başımın altına koyup sırtüstü uzandım. Tepemde yıldızlar göz kırpıyor, tren dönemeçleri aldıkça bölük bölük bir ileri, bir geri gidiyordu; onları seyrederken uykuya daldım. Gün bitmişti; ömrümün bir günü daha. Yarın bir başka gündü ve ben henüz gençtim.

AYNASIZLAR

AMERİKA Birleşik Devletleri'nde serseriler aniden ortadan kayboluverecek olsa, bunu pek çok ailenin sefalete düşmesi sonucu izlerdi. Serseriler, binlerce erkeğin namusuyla ekmeklerini kazanmalarına, çocuklarını okula yollamalarına, onları Tanrı korkusuna sahip çalışkan birer yurttaş olarak yetiştirmelerine olanak sağlar. Bilerek konuşuyorum. Bir zamanlar babam polis memurluğu yapıyor ve geçimini serseri avlayarak sağlıyordu. Toplum ona yakaladığı serseri başına oldukça yüklü bir para ödüyordu ve eğer yanılmıyorsam, babam yaptığı kilometre hesabıyla da bir ücret alıyordu. Bizim evde yollar ve amaçlar her zaman için bir sorun olagelmişti ve soframızdaki etin miktarı, yeni bir çift pabuç, günlük gezintilerimiz ya da okul kitabı hep babamın serseri kovalamadaki şansına bağlıydı. Her sabah, belli etmemeye çalıştığım bir merakla onun geceki çalışmalarının karşılığının ne olduğunu öğrenmeyi beklerdim; kaç serseri enselemiş, enselediği serserilere hüküm giydirme olasılığı ne kadardır. İşte o yüzden, daha sonraları ben bir serseri olarak böyle avla beslenen bir polisin elinden kurtulduğum zamanlar, o polisin evindeki küçük çocuklar adına üzülmekten kendimi alamamışımdır; böyle zamanlarda bana sanki, o çocukların elinden, yaşamın onlara verdiği birtakım iyi şeyleri alıyormuşum gibi gelirdi.

Ne var ki bunların hepsi de oyunun kuralları gereğiydi.

Berduş topluma meydan okur, toplumun bekçi köpekleri de ekmeklerini berduşların sırtından kazanır. Bazı berduşlar, özel-

likle kışın bekçi köpeklerine yakalanmak ister. Pek tabii bu gibi berduşlar, cezaevlerinin "iyi" olduğu, cezaevlerinde iyi yemek verilen, hükümlülerin çalıştırılmadığı toplulukları seçerler. Ayrıca eskiden, ücretlerini tutukladıkları serserilerle paylaşan polis memurları da vardı, belki hâlâ da vardır. Böyle bir polisin ava çıkmasına gerek yoktur. O düdüğünü öttürür, av da tıpış tıpış onun ayağına gelir. Cebi delik, meteliksiz serseriler sayesinde kazanılan para hayret vericidir.

Bütün güneyde hükümlüler için kurulmuş kamplar, plantasyonlar vardır –hiç değilse benim berduşluk dönemimde vardı– ve buralarda hükümlü berduşlar ister istemez çalışmak zorunda oldukları gibi, yine buralarda çiftçiler, hükümlülerin ceza sürelerini parayla satın alarak, bu süre içinde onları çalıştırırlar. Ayrıca, Vermont eyaletinin Rutland kentindeki gibi taş ocakları da vardır; buralarda ise berduşlar sömürülür. Berduşların sokaklarda, evlerin mutfak kapılarında dilenerek topladığı enerji, taş ocağının bulunduğu o toplumun yararı için bu berduşlardan karşılığı da ödenmeksizin zorla alınır.

Vermont eyaletinin Rutland kentindeki taş ocağını ben görmedim doğrusu. Görmediğime de memnunum, ama taş ocaklarına düşmeme de ramak kalmıştı. Serseriler, taş ocağı lafını ağızdan ağıza birbirlerine aktarır; ben de ilk kez taş ocakları lafını Indiana'dayken duydum. Ama New England'a geçtiğim zaman bu lafı sürekli olarak ve tehlike işaretleri eşliğinde duymaya başladım. Gelip geçen berduşun biri, "Taş ocaklarında adama ihtiyaçları var," haberini verirdi: "Hem de doksan günden aşağı sokmuyorlar." New Hampshire'a vardığım zaman bu taş ocaklarına karşı artık hep tetikteydim; demiryolu polislerinden, "aynasızlar"dan, o güne kadar hiç göstermediğim bir dikkatle sakınıyordum.

Concord'da bir akşamüstü lokomotiflerin ve vagonların çekildiği alana indiğimde, yüklenmiş, harekete hazır bir yük treni

buldum. Boş bir vagon seçip yan kapısını çekerek açtım ve içine girdim. Sabaha kadar White River'ı aşacağımızı umuyordum; böylece Rutland'dan bin beş yüz kilometre kadar uzaklaşmış, Vermont'a gelmiş olacaktım ve bundan sonra, kuzeye çıktıkça tehlikeli noktayla aramdaki uzaklık gittikçe açılacaktı. Vagonda bir "çolpa" buldum. Ben vagona girdiğim sırada çolpa olağanüstü korku. Meğer beni gardıfren* sanmış; berduşun teki olduğumu anlayınca, hemen konuşmaya başladı ve korkusunun nedeni olan Rutland taş ocaklarını anlattı. Genç bir köy delikanlısıydı ve kendi bölgesi dışında fazla yol çiğnememişti henüz.

Tren yola koyuldu, biz de bir köşeye çekilip uyuduk. İki üç saat kadar sonra, bir istasyonda, sağ kapının açılması üzerine gürültüye uyandım. Çolpa uyumaya devam ediyordu. Ben hiç kımıldamadan, kirpiklerimin arasından görecek kadar gözlerimi iyice kısıp uyuyormuş gibi yaptım. Kapıdan içeri bir gemici feneri uzatıldı, feneri de bir gardıfrenin başı izledi. Adam bizi görüp bir süre baktı. Herifin bağırıp çağırmaya başlamasını ya da "Atla ulan aşağı, köpoğlusu!" demesini bekliyordum. Halbuki herif feneri ihtiyatla geri çekti ve çok, ama çok yumuşak bir hareketle sessizce kapadı kapıyı. Bu durum bana çok garip, çok alışılmamış bir davranış olarak göründü; kuşku uyandıran bir davranış. Şöyle bir kulak verdim ve dışarıdan kapı mandalının yavaşça yerine oturtulduğunu duydum. Kapı dışarıdan mandallanmıştı. İçeriden açamazdık. O vagondan ani kaçış için kullanılabilecek yollardan biri kapatılmıştı. Böyle yolculuk etmemize olanak yoktu. Bir iki saniye bekleyip emekleye emekleye sol yandaki kapıya gittim ve onu yokladım, henüz mandallanmamıştı. Kapıyı açıp yere atladım, arkamdan kapıyı kapadım, sonra trenin öbür yanına geçtim. Gardıfrenin mandalını kapadığı kapıyı açarak içeri girdim ve kapıyı arkamdan kapadım. Her iki çıkış yolu da tekrar açıktı artık. Çolpa hâlâ uyuyordu.

---

* Gardıfren: Trenlerde vagon frenlerini işleten kimse. *(TDK Sözlüğü)*

Tren yola koyuldu. İkinci istasyona geldi. Çakıl taşları üzerinde ayak sesleri duydum. Biraz sonra da sol taraftaki kapı gürültüyle açıldı ardına kadar. Çolpa uyandı, ben de yeni uyanıyormuşum gibi yaptım; oturduğumuz yerde doğrulup gardıfrenle elinde tuttuğu fenere diktik gözlerimizi. Adam hiç vakit kaybetmeden ticarete başladı.

"Üç dolar isterim," dedi.

Ayağa kalkıp konuşmak için adama yaklaştık. Elimizde olsa kendisine üç doları seve seve vereceğimizden, ama bu isteğimizi yerine getirmekten bizi alıkoyan kör talihimizden dem vurduk. Gardıfren bize inanmadı. Pintice pazarlığa girişti. İki dolara sulh olasıymış. Bizse üzülerek yoksulluğumuzu belirttik. Herifçioğlu ağzını bozdu, bize köpoğluları dedi, beddualar etti. Daha sonra da gözdağı verdi. Eğer istediği parayı çıkmazsak vagona kilitleyip White River'a kadar götürerek orada yetkililere teslim edeceğini söyledi. Ayrıca Rutland'daki taş ocaklarına da değindi.

Gardıfren tabii bizi kıskıvrak avucunda sanıyordu. Kapılardan birinin önünde kendisi duruyordu ya, öbür kapıyı da daha birkaç dakika önce kendi eliyle dışarıdan mandallamıştı ya! Gardıfren taş ocaklarından söz etmeye başlayınca bizim çolpa yan yan öbür kapıya sokulmaya başladı. Gardıfren uzun bir kahkaha attı:

"Acele etme bakalım, bir durak evvel o kapıyı dışarıdan kilitledim."

Kapının kilitli olduğu konusunda öylesine güven taşıyordu ki sesi, inandırıcıydı; çolpa da inandı ve aklı başından gitti.

Gardıfren ültimatomunu verdi. Ya iki doları toka edecektik ya da o bizi kilitleyip White River'daki polise teslim edecekti, bu da doksan gün taş ocaklarında çalışma demekti. Şimdi aziz okurum, bir düşününüz, ya öbür kapı gerçekten de kilitli olsaydı! İnsan hayatının ne kadar da rastlantılara bağlı ve ne kadar bedava olduğuna bakınız. Bir dolarım olmadığı için taş ocaklarına gö-

türülüp üç ay hükümlü olarak köle gibi çalıştırılacaktım. Çolpa da öyle. Beni saymayın, ben nasıl olsa kaşarlanmışım; ama bir de çolpayı düşünün. O çocuk doksan günün sonunda dışarı çıktığı zaman, bütün ömrünce suç işlemekten yakasını kurtaramayacak bir duruma gelebilirdi. Daha sonra günün birinde, üstünüzdeki parayı almak için içi demirli bir copla kafanızı, sizin kafanızı, ya da sizin kafanız olmasa da bir başka zavallı, masum yaratığın kafasını kırabilirdi.

Ne var ki kapı kilitli değildi ve bunu bir ben biliyordum. Çolpayla birlikte bize acıması için gardıfrene yalvardık. Benim de bu yalvarmalara katılışım sırf mikropluktandı herhalde. Ama elimden gelenin en iyisini ortaya koydum. En taş yürekli adamın bile yüreğini yumuşatacak bir "hikâye" anlattım; ne var ki hikâyem o gardıfren olacak açgözlü dolandırıcıya vız geldi. Cebimizde metelik bulunmadığına iyice inanınca kapıyı kapatıp mandalını indirdi ve belki kendisini atlatmışızdır, ne olur ne olmaz, bakarsın iki doları çıkarıveririz diye biraz bekledi.

İşte o zaman kalaylama sırası bana geldi. Ona köpoğlu dedim. Bana ne kadar küfür ettiyse hepsini iade ettiğim gibi, bunlar da cabası deyip fazlasını döşendim. Ben batılıyımdır ve batılılar nasıl küfür edileceğini çok iyi bilir; eh, bu sümüklü New England'lı salozun yanına bırakacak değildim herhalde ettiği küfürleri. Gardıfren önce gülerek boş verdi. Sonra karşılık verme hatasını işledi. Bunun üzerine açtım ağzımı yumdum gözümü, öyle bir kalayladım, öyle ince bir perdah çektim ki herifçioğluna, feleğini şaşırdı. Hani öyle laf ola, sırf gösteriş olsun diye küfretmiyordum; bir dolar için beni üç ay köleliğe mahkûm ettirecek bu aşağılık yaratığa müthiş öfkelenmiştim. Ayrıca bu herifin, polislerin "ücretinden" de pay aldığına ilişkin bir inanç vardı içimde.

Ama canına okudum onun; duygularını ve onurunu beş on dolarlık yaraladım. İçeri gelip tekmeleye tekmeleye canımı çıkarmakla beni korkutmaya çalıştı. Buna karşılık ben de, içeri

girmeye çalışırken onun suratının ortasına tekmeyi yapıştıracağımı söyledim. Ben ona oranla daha üstün durumdaydım, o da bunu anladı. O yüzden kapıyı açmaya kalkışmadan, öbür tren memurlarından yardım istemek üzere bağırmaya başladı. Ötekilerin cevap verdiğini ve ona doğru çakılların üstünde yaklaşan ayak seslerini duyabiliyordum. Bütün bu süre içinde kapının mandalı hep açık kalmıştı ve heriflerin bundan haberi yoktu; bu arada çolpa ise korkusundan ödü patlayacak hale gelmişti.

Ah, ah, tam bir kahramandım -arkasındaki geri çekilme hattı açık bir kahraman. Gardıfrenle arkadaşlarını, ta ki herifler kapıyı açana kadar kalaylamaya devam ettim; kapı açıldığı zaman fenerlerinin ışığında suratlarının öfkeden nasıl allak bullak olduğunu gördüm. Adamlar işlerinin çok kolay olduğuna iyice emindi. Nasıl olsa bizi vagonun içine sıkıştırdıkları için, bütün yapacakları iş içeri girip bizi pestile çevirmekten ibaretti. Adamlar harekete geçti. Kimsenin suratını tekmelemedim. Hemen öbür kapıyı açtım, çolpayla birlikte atladık. Tren mürettebatı da ardımızdan.

Bir taş duvarın üstünden aştık -eğer hatırımda yanlış kalmadıysa. Bununla birlikte, kendimizi nerede bulduğumuzu çok iyi hatırlıyorum. Karanlıkta ayağım takılıp hemen bir mezar taşının üstüne düştüm. Çolpa bir başka mezarın üstüne serildi. Ondan sonra da o mezarlığın içinde hayatımızın kovalamacası başladı. Hortlaklar herhalde bizi sılaya dönen hortlak sanmışlardır. Tren mürettebatı da öyle düşünmüş olmalı ki, mezarlıktan çıkıp yolu geçtikten sonra karanlık bir ormana daldığımız zaman bizi izlemekten vazgeçip döndüler. O gece bir süre sonra çolpayla ben kendimizi bir çiftlik evinin kuyusu başında bulduk. İkimiz de içecek bir yudum su için yanıp tutuşuyorduk ki, kuyunun bir yanından içeri sarkıtılmış bir ip gözümüze ilişti. İpi çekince, ucuna bağlanmış teneke içinde üç dört litre krema bulduk. Bu

da tam Rutland taş ocaklarına düşmeme ramak kalmışken oluyordu yani.

Berduşlar bir kent için, "aynasızları amansızdır" lafını ederse, o kente hiç uğramayın, ya da eğer uğramak zorundaysanız, çıt çıkarmadan geçin oradan. Bazı kentler vardır ki, oralardan her zaman çıt çıkarmadan geçmek gerekir. Union Pacific demiryolu üzerindeki Cheyenne kenti de böyle kentlerden biridir işte. Amansızlığıyla ulusal bir üne sahiptir; bu ününü ise tamamıyla (eğer adı yanlış kalmadıysa belleğimde) Jeff Carr adında birine borçludur. Jeff Carr berduşu anında "façasından" tanırmış. Hiç tartışmaya falan girişmezmiş. Berduş olduğunu anlar anlamaz, hemen her iki yumruğunu, ya da copunu, yahut elinin altında ne varsa onu berduşun kafasına indirirmiş. Berduşu zararsız hale getirdikten sonra onu önüne katıp sürer, şehir dışına çıkarır ve bir daha gördüğü takdirde daha beter yapacağını söylermiş. Jeff Carr bu oyunu iyi biliyordu besbelli. Kuzeyde, güneyde, doğuda, batıda, Amerika Birleşik Devletleri'nin en ücra köşesinde (Kanada ve Meksika da dâhil), Jeff Carr'dan ağzı yanmış berduşlar, Cheyenne kentinin "amansız" olduğunu yayarlardı. Ne iyi ki Jeff Carr'la hiç karşılaşmadım. Cheyenne'den bir kar fırtınası içinde geçtim. O sırada benimle birlikte seksen dört berduş bulunuyordu. Kalabalık oluşumuzun verdiği güçle pek çok şeye karşı bir umursamazlık içindeydik, ama Jeff Carr'a karşı değil. "Jeff Carr" sözü bile beynimize tokmak gibi iniyor, ödümüzü patlatıyor, bütün çete onunla karşılaşmaktan Azraille karşılaşacakmışçasına korkuyordu.

Aynasızların görünüşü eğer "amansız" ise, durup da onlara açıklamalarda bulunmaya kalkışmanın hiçbir yararı yoktur. Yapılacak tek şey, en kısa yoldan kirişi kırmaya bakmaktır. Benim de bunu öğrenmem epey zaman aldı; ama bu öğrenimimde bana en son tamamlayıcı dersi veren, New York City'deki bir polis memuru oldu. O gün bugündür, ne zaman karşıdan bir aynasızın

yaklaştığını görecek olsam, içgüdüsel bir dürtüyle, hemen tabanları yağlamak için otomatik bir şekilde hazırlanır, yay gibi gerilir kaslarım. Bundan hiçbir zaman kurtulamayacağım. Seksen yaşıma da gelsem, sokakta koltuk değnekleriyle yürüsem, polisin biri bana elini uzatacak olsa, eminim ki koltuk değneklerini atar, geyik gibi kaçarım.

Aynasızlar konusunda tamamlayıcı dersimi New York City'de sıcak bir yaz günü, ikindi vaktinde aldım. Bir haftadan beri havalar korkunç sıcak gidiyordu. Sabahları dilenip, öğleden sonralarını da Vilayet Konağı ile Gazeteler Sokağı dolaylarındaki ufak bir parkta geçirmeyi alışkanlık haline getirmiştim. İşte o sokakta gezgin kitap satıcılarından yeni çıkmış (dikişi ya da cildi kusurlu) kitapları birkaç sente alabiliyordum. Parktaki ufak satış kulübelerinden de buz gibi, nefis pastörize sütle kremayı bardağı bir peniye içebilirdiniz. Her akşamüstü parkta bir sıraya oturur, bir yandan okur bir yandan da sütümü içerdim. Her akşamüstü içtiğim süt beş ila on bardaktan aşağı düşmezdi. Öylesine sıcak bir havaydı.

Ben işte orada zavallı, kendi halinde, kitap okuyup süt içmekten başka bir şey yapmayan bir berduşken, bakın siz başıma gelene. Bir akşamüstü, koltuğumun altında yeni aldığım kitaplarla parka geldim; sıcaktan içim yanıyor, bir an önce süte kavuşmak için can atıyordum. Süt satıcısına doğru ilerlerken, tam Vilayet Konağının önünde, caddenin ortasında bir kalabalığın toplanmış olduğu dikkatimi çekti. Tam da benim caddenin karşı yanına geçmekte olduğum yerde olduğundan, meraklı kalabalığını oraya toplayan nedeni öğrenmek isteğiyle durdum. Önce bir şey göremedim. Derken, seslerden ve ara yerden gözüme çarpanlardan, birkaç sokak çocuğunun bilye oynadıklarını anladım. Meğer New York'ta sokakta bilye oynamak yasakmış. Ben bilmiyordum. Ama esaslı bir biçimde öğrendim. Yarım dakika kadar oyalanmış, bu arada kalabalığın nedenini öğrenmiştim ki, sokak

çocuklarından birinin, "Aynasız!" diye bağırdığını duydum. Oğlanlar işlerini iyi biliyordu. Sıvışıverdiler. Ben kaçmadım.

Kalabalık hemen dağıldı ve caddenin iki yanındaki yaya kaldırımlarına kaçıştı millet. Bense park yönündeki yaya kaldırımına doğru yürüdüm. Dağılan kalabalık içinden, benimle aynı yönde giden en aşağı elli kişi vardı. Seyrek bir dizi halinde yürüyordu herkes. Gri elbiseli, boylu boslu bir adam olan polise baktım. Caddenin ortasından, hiç acele etmeden, şöyle salına salına geliyordu. Dikkat ettim, yönünü değiştirdi ve benim dik bir yönde yürüdüğüm kaldırıma doğru, çaprazlama gelmeye başladı. Bir dizi halinde giden kalabalığın arasından sıyrılarak, ağır ağır, salına salına yürüyordu; her ikimizin yolunun bir noktada kesişeceğine dikkat ettim. O kadar masumdum ki, aynasızlar konusundaki onca deneyimime, öğrenimime rağmen hiçbir şeyden kuşkulanmadım. Aynasızın benim peşimde olduğu aklımın köşesinden bile geçmiyordu. Yasaya olan saygımdan dolayı, bir an sonra durarak, polisin önümden geçmesi için ona yol vermeye hazırlanıyordum. Gerçi durdum durmasına, ama bu duruş kendi isteğimle olmadı; üstelik de beni gerisin geri iten bir duruş oldu. Daha ben ne olduğumu bile anlamadan o aynasız bir anda iki eliyle birden yakama yapıştı. Aynı anda da soyuma sopuma sövmeye başladı.

Özgür Amerikalı kanım beynime çıktı. Özgürlük âşığı bütün atalarımın feryadını duydum içimde.

"Ne demek oluyor bu?" diye sordum. Yani bir açıklamada bulunmasını istedim. Açıklamayı aldım da: Küt! Copunu kafama indiriverdi; çevreden bakanların meraklı suratı dalgalı bir denizdeki gibi inip çıkmaya başladı, koltuğumun altından o değerli kitaplarım dökülürken ben bir sarhoş gibi yalpalayarak geri geri gittim. Ben geri geri giderken, aynasız da copunu kafama yeniden indirmeye hazırlanarak üzerime üzerime geliyordu. O baş dönmesi arasında, gözümün önünde birtakım imgeler can-

landı. Bir copun kafama pek çok kereler indiğini gördüm; kendimi, kan revan içinde, berbat bir durumda bir sulh mahkemesinde gördüm; edebe aykırı davranış, vazifeli polis memuruna hakaret ve fiili karşı koyma, daha buna benzer birtakım şeylerle suçlandığımı duydum; kendimi Blackwell Adasındaki cezaevinde gördüm. Ah, ah bu oyunun nasıl oynandığını biliyordum ben. Açıklamada bulunulmasını istemekten filan hemen vazgeçtim. Daha hiç okumadığım değerli kitaplarımı yerden almak için bile vakit kaybetmeden kaçmaya başladım. Midem bulanıyordu, ama kaçmaya devam ediyordum. Bir polis memuru elindeki copla açıklamada bulunmaya kalkıştığı sürece de, ömrümün sonuna kadar kaçmaya devam edeceğim.

Serserilik günlerimden yıllarca sonra, California Üniversitesi'nde öğrenciliğim sırasında bir gece sirke gitmiştim. Gösteri ve konser bittikten sonra, koca sirkin ulaşım mekanizmasının nasıl çalıştığını seyretmek amacıyla biraz oyalandım. Sirk o gece başka yere hareket edecekti. Bir şenlik ateşinin yanı başında bir grup oğlan çocuğuna rastladım. Yirmi kişi kadardılar; aralarındaki konuşmalardan, sirkle birlikte kaçacaklarını öğrendim. Sirk çalışanları bu sokak çapkınları sürüsünü başlarına bela almak istemediğinden polis merkezine edilen bir telefon çocukların oyununu bozmaya yetti. Gece saat dokuzdan itibaren başlayan sokağa çıkma yasağını bozdukları gerekçesiyle bu ufacık çocukları tutuklamak için on kişilik bir polis ekibi olay yerine yollanmıştı. Polisler şenlik ateşini çevirip karanlıkta usul usul yaklaştılar. Verilen işaret üzerine hep birden saldırıya geçtiler; her polis bir çocuğu yakalıyor, yakalanan çocuklar polislerin elinde bir sepet dolusu yılanbalığı gibi kıvranıyordu.

Benim polislerin geleceğinden haberim yoktu; pirinç düğmeli, başları miğferli aynasızların yerden bitercesine ortaya çıkıp ellerini uzatarak saldırıya geçtiğini görünce benliğimin bütün dengesi, bütün güçleri sarsılıverdi. Geriye sadece, beni kaçmaya

iten otomatik süreç kaldı. Ben de kaçtım. Kaçtığımın farkında bile değildim. Hiçbir şeyden haberim yoktu. Dediğim gibi, bu otomatik bir şekilde oluyordu. Kaçmam için hiçbir neden yoktu. Berduş değildim. O toplumun bir üyesiydim. Kendi doğup büyüdüğüm kentte bulunuyordum. Hiçbir suç işlemiş değildim. Bir kolej öğrencisiydim. Hatta adım gazetelere bile geçmişti ve üzerimdeki elbise, içinde hiç yatılmamış bir elbiseydi. Bununla birlikte ben kaçtım; ürkmüş bir geyik gibi, kör bir duygunun, delice bir duygunun etkisi altında bir sokak boyunca kaçtım. Kendime geldiğim zaman hâlâ kaçmakta olduğumu fark ettim. Kaçmak isteyen bacaklarımı durdurabilmem için oldukça büyük bir çaba harcamam gerekti.

Hayır, bundan hiçbir zaman kurtulamayacağım. Elimde değil. Aynasızın biri elini uzattı mı kaçarım ben. Ayrıca kolayca hapse girmek gibi talihsiz bir yeteneğim vardır. Berduşluk günlerimden sonra hapishanelere düşüşümün sayısı, berduşluk günlerimdekinden çok daha fazladır. Bir pazar sabahı, genç bir hanımla bisiklet gezisine çıkarım; daha kentin varoşlarına bile gelmeden yaya kaldırımındaki bir yayayı geçtiğimiz için tutuklanırız. Bundan böyle daha dikkatli davranmaya karar veririm. Sonraki bisiklete binişimde vakit gecedir ve bisikletimin asetilen lambası sönmeye yüz tutmuştur. Lambanın alevi aman sönmesin, aman kuralları çiğnemiş olmayayım diye bütün dikkatimi harcamaktayım. Acelem olduğu halde, titreşen alev sönmesin diye yavaş sürüyorum bisikleti. Kentin sınırına varıyorum; artık sokağa çıkma yasağı ile ilgili kuralların geçerli olduğu yargılama dairesinin dışında bulunuyorum. Onun için de kaybettiğim zamanı kazanmak için cehennem gibi gidiyorum. Yarım mil ileride bir aynasız tarafından "enseleniyorum" ve ertesi sabah sulh mahkemesinde tahliye edilebilmek için kefalet akçesini ödüyorum. Meğer kentin sınırları benim haberim olmadan bir mil daha genişletilmiş, işte bütün mesele bu! Konuşma özgürlü-

ğüm ve kimsenin rahatını bozmamak kaydıyla toplantı düzenleme özgürlüğüm konusundaki, kimsenin elimden alamayacağı haklarımı hatırlıyorum ve günün iktisadi sorunları hakkındaki düşüncelerimden çevreyi yararlandırmak için bir sabun kutusunun üstüne çıkıyorum; aynasızın biri beni o sabun kutusunun üstünden alıp şehir cezaevine götürüyor ve buradan da kefalete rapten tahliye oluyorum. Kurtuluş yok benim için. Kore'deyken hemen hemen günaşırı tutuklanırdım. Mançurya'da aynı şey başıma geldi. Japonya'ya son gidişimde, Rus casusu olduğum bahanesiyle içeri attılar beni. Böyle bir gerekçe doğuracak bir şey yapmış değildim, ama yine de girmiştim içeri. Benim için kurtuluş yok. Bu gidişle "Chillon Mahpusu" rolünü daha da oynayacağım. Bunu bir kehanet olarak ileri sürüyorum.

Bir seferinde Boston Genel Parkında bir aynasızı uyuttum. Vakit gece yarısını geçmiş ve herif beni bal gibi enselemişti; adamı başımdan defettiğimde, aynasız üstelik de bana bir gümüş yirmi beşlikle, sabaha kadar açık bir lokantanın adresini vermişti. Bir de New Jersey'de, Bristol'de aynasızın biri beni yakalamış ve Tanrı bilir ya, beni kodese atmasına yetecek kadar kışkırttığım halde, serbest bırakmıştı. Adama, eminim ki onun hayatında başkasına indirdiği en sert darbeden daha sert bir darbe indirmiştim. Olay şöyle geçmişti: Gece yarısı Philadelphia dışında bir marşandize atlamıştım. Gardıfrenler beni aşağı attı. Tren yola koyulmak için örümcek ağını andıran raylar ve makaslar arasından yavaş yavaş geçiyordu. Tekrar atladım aynı trene ve tekrar beni aşağı attılar. Bu marşandize atlayınca ister istemez vagonların dışında duruyordum, zira ara istasyonlarda durmayan, bütün kapıları kilitli ve mühürlü bir marşandizdi.

Beni ikinci kez aşağı atarlarken, gardıfren bana bir de tembih geçti. Bana, hayatımı tehlikeye attığımı, bu trenin çok hızlı gittiğini söyledi. Kendisine, hızlı giden trenlere alışık olduğum cevabını verdimse de dinletemedim. İntihar etmeme izin verme-

yeceğini söyledi gardıfren ve ben ikinci kez yeri öptüm. Bununla birlikte trene üçüncü kez atlayarak tamponların arasında durdum. Ömrümde gördüğüm en küçük tampondu bunlar. Benim sözünü ettiğim hani o bildiğimiz, birbirine halkayla bağlanıp da arada sırada birbirine çarpan, sürtünen, kocaman demirden sahici tamponlar değil; bunlar, sahici tamponların üstünde, vagonun bir yanından öbür yanına kadar uzanan, bir çeşit desteğe benzer kirişlerdi. Tampon üstünde gitmekten söz edildiği zaman işte bunlar anlatılır; bir ayak birinde, öbür ayak ötekinde olmak üzere bu kirişlere basılır, esas tamponlar adamın ayakları arasında ve biraz aşağıda kalır.

Ancak benim üstüne bastığım kirişler, yanları açık vagonlarda bulunan cinsten geniş, rahat kirişlerden değildi. Tam tersine, son derece dardı bunlar -üç-üç buçuk santimden fazla değildi genişlikleri. Tabanlarımın yarısı bile basmıyordu kirişlere. Ayrıca ellerimle tutunabileceğim bir şey de yoktu. Gerçi vagonların kenarları vardı, ama bu kenarlar da dümdüz, dikey birer yüzeyden ibaretti. Hani kavrayabilecek bir nesne yoktu demek istiyorum. Kendimi desteğe almak için ancak vagonların yanlarına avuçlarımı bastırabilirdim. Bastığım kirişler yeterince geniş olsa, zararı yoktu.

Marşandiz Philadelphia'dan çıkınca hızlanmaya başladı. İşte o zaman gardıfrenin intiharla ne demek istediğini anladım. Marşandiz hızlandıkça hızlanıyordu. Aktarmasız olduğu için kendisini durduracak hiçbir şey yoktu. Pennsylvania'nın o bölgesinde iki tren hattı yan yana gider. Benim bindiğim, doğuya giden marşandizin bu yüzden ne batıya giden marşandizlere, ne de doğu yönünde kendisini geçen ekspreslere aldırdığı vardı. Hat tamamıyla kendisine aitti, o da hattını dilediği gibi kullanıyordu. Tehlikeli bir durumdaydım. Ayaklarımın ancak kenarlarıyla o daracık kirişlere basıyor, avuçlarımla da iki vagonun dümdüz, dikey yüzeyine can havliyle dayanıyordum. Vagonların ise her

biri kendi başına sallanıyor, sarsılıyor, biri inerken öbürü çıkıyordu. Hiç siz iki ata birden binen sirk cambazı gördünüz mü? Hani bir ayağı bir atın, öbür ayağı da öteki atın üstüne basarak koşan iki atın üstünde duran sirk cambazı? İşte benim yaptığım da buna benziyordu, yalnız arada pek çok fark vardı. Sirk cambazı hiç değilse dizginlere tutunur, benimse tutunacak bir şeyim yoktu; sirk cambazı tabanlarının bütün genişliğiyle atların sırtına basar, bense ayaklarımın ancak kenarlarıyla basabiliyordum; sirk cambazı dizlerini kırıp bedenini bükmek suretiyle meydana getirdiği kavisten güç alır, aynı zamanda da ağırlık merkezini alçaltmış olduğundan denge sağlar, buna karşılık bense dimdik durmak, bacaklarımı dümdüz tutmak zorundaydım; sirk cambazı düşerse bıçkı tozunun içine yuvarlanır, halbuki ben düşsem doğru tekerlerin altına gider parçalanırdım.

Bu marşandiz de yıldırım gibi, deli gibi bir hızla gidiyor, sallanıyor, sarsılıyor, köprülerin üzerinden kükreyerek, gümbürdeyerek geçiyor, dönemeçleri çılgın gibi döndüğü sıralarda ayaklarımı kirişlerine dayadığım vagonlardan birinin ucu sola savrulurken, öbürü sağa kaçıyor, biri yukarı doğru kalkarken aynı anda öbürü de aşağı iniyordu; bütün bunlar olurken, ben tren bir an önce dursun diye Tanrı'ya yalvarıyordum. Ama durmadı tren. Durması gerekmiyordu ki. Yol'a düştüğümden beri ilk ve son kez canımdan bezecek hale geldim. Kirişleri bırakıp her nasılsa yan basamaklardan birine kapağı atmanın yolunu buldum; epeyce zor ve sinir bozucu bir işti bu. Zira hayatımda bunun kadar köşeleri dümdüz ve tutamaktan yoksun, ayak basacak yeri bu kadar kıt bir tren görmedim ben.

Trenin düdüğünü duydum, aynı zamanda da yavaşladığını hissettim. Trenin durmayacağını biliyordum, ama yeteri kadar yavaşlarsa şansımı denemeye kararlıydım. Bu kesimde yol bir dönemece giriyor, kanalın üstündeki bir köprüden ve Bristol kentinin tam ortasından geçiyordu. İşte bütün bu etkenlerin bir

araya gelmesi, treni hız kesmek zorunda bırakıyordu. Yan basamağa sımsıkı yapışmış bekliyordum. Yaklaştığımız kentin Bristol olduğundan haberim yoktu. Trenin hız kesmesinin nedenini de bilmiyordum. Bütün bildiğim, bir an önce şu trenden kurtulmak istediğimdi. Karanlıkta gözlerimi dört açmış, atlayabileceğim bir sokak, bir hemzemin geçit kolluyordum. Trenin oldukça gerisine yakın bir yerdeydim, o yüzden de benim bulunduğum vagon kente daha yeni girerken, lokomotifin yeniden hız kazanmaya başladığını fark ettim.

Derken, beklediğim sokak geldi. Karanlık olduğundan ne sokağın genişliğini anlayabiliyor, ne öbür yanında bir şey bulunup bulunmadığını seçebiliyordum. Bildiğim tek şey, ayaklarım yere çarptığı zaman ayakta durabilmek için o sokağın tümüne ihtiyacım olacağıydı. Sokağın trene yakın yanında kendimi bıraktım. Söylemesi kolay geliyor, ama "kendimi bıraktım"la şunu anlatmak istiyorum ben: Önce, vagonun basamağı üstünde bedenimi elimden geldiği kadar trenin gittiği yönde ileri doğru verdim –bunu, kendimi yere bıraktığım zaman geriye doğru mümkün mertebe fazla hız alabilmek için bir hızlanma payı elde etmek amacıyla yaptım. Sonra kendimi trenden açığa ve geriye doğru bütün gücümle savurup basamağı bıraktım– aynı zamanda da, sanki yere sırtüstü düşmek istiyormuş gibi bedenimi geriye yatırdım. Bütün bu çabalarım, trenin bedenime ileriye doğru verdiği ilk hızı elden geldiği kadar yenebilmek amacını taşıyordu. Ayaklarım yere değdiğinde, gövdem havada kırk beş derecelik bir açıyla yatay durumda bulunuyordu. İlk hızı bir parça yenebilmiştim, zira ayaklarım yere çarpar çarpmaz hemen öne, yere doğru yüzükoyun bir hamle yapmadım. Onun yerine gövdem önce doğruldu, dik bir durum aldı ve öne doğru eğilmeye başladı. Gerçekte bütün bedenim aldığı ilk hızı hâlâ korurken, ayaklarım yere değdiği için hızını kaybetmiş bulunuyordu. Ayaklarımın kaybettiği bu hızı, onları elimden geldiği kadar hızla yerden

kaldırmak ve ileri doğru giden bedenimin altında tutabilmek için durmadan koşturmak suretiyle yeniden kazanmaya çalışmak zorundaydım. Bunun sonucu olarak da ayaklarım bomboş sokakta bir makineli tüfek gibi yankılanan patırtılar çıkardı. Ayaklarımı durdurmaya çalışmıyordum hiç. Eğer böyle bir şey yapacak olsam yere kapaklanırdım. Onun için ister istemez koşmak, hızla koşmak zorundaydım.

Elimde olmadan bir top güllesi gibi giderken, bir yandan da sokağın öbür başında ne var diye meraklanıyor, bir taş duvar ya da telgraf direği yoktur diye dua ediyordum. İşte tam o sırada bir şeye tosladım. Felakete bakın siz! Çarpışmadan ancak bir an önce gördüm onu; dünyada sanki çarpacak başka şey kalmamış gibi, orada, karanlıkta dikilen bir aynasızdı bu. Yere birlikte düştük, yuvarlandık, yuvarlandık; o sefil yaratıkta otomatikleşmiş davranışa bakın ki siz, daha çarpışır çarpışmaz ilk iş olarak ellerini uzatıp beni yakaladı ve bir daha bırakmadı. İkimiz birden yere yıkılmıştık, aynasız ayağa kalktığı zaman ise, yakaladığının kuzu gibi bir berduş olduğunu gördü.

Eğer o aynasızda bir parça imgelem gücü olsaydı, beni başka dünyalardan, Merih'ten gelmiş henüz yere inmekte olan bir gezgin sanırdı; zira karanlıkta trenden atladığımı görmemişti. Gerçekten de ilk sözleri: "Nerden çıktın sen?" oldu. Daha ben birincisine cevap veremeden ikinci sözü de şöyle oldu: "Seni içeri atayım da gör!" Bu ikinci sözünün de aynı biçimde otomatik olduğuna eminim. Aslında kalben iyi bir aynasızdı, zira ona bir "hikâye" anlattıktan ve üstünü başını temizlemesine yardım ettikten sonra, bana, bir sonraki marşandizle kentten çıkıp gitme izni verdi. İki şart koştum: Birincisi, marşandiz doğuya gidenlerden biri olacaktı, ikincisi de bütün kapıları kilitli ve mühürlü aktarmasız trenlerden olmayacaktı. Aynasız şartlarımı kabul etti ve ben de böylece, Bristol Antlaşması şartları uyarınca enselenmekten kurtuldum.

Ülkenin o yöresinde bir başka aynasızla çarpışmaktan kıl payı kurtulduğum bir başka geceyi hatırlarım. Eğer adama çarpsaydım yamyassı ederdim, çünkü yukarıdan aşağı tepesine düşüyordum; ben düşerken de bir sürü başka aynasız bir adım gerimden beni kovalamaktaydı. Olay şöyle geçti: Washington'da bir at ahırında yatıyordum. Koskoca bir at bölmesiyle, bir sürü velenseyi dilediğim gibi kullanıyordum. Böylesine görkemli bir yatacak yer karşılığında da her sabah bir dizi atın bakımıyla uğraşıyordum. O aynasızlar olmasaydı belki şimdi hâlâ orada olurdum.

Bir gece saat dokuzda, yatmak için ahıra döndüğümde, bütün hızıyla süren bir barbut oyununun oynanmakta olduğunu gördüm. O gün pazar kurulduğu için bütün zencilerde para vardı. Bu arada, bulunduğumuz yerin durumunu açıklamakta yarar var: At ahırının iki cephesi iki sokağa bakıyordu. Ben ön taraftan girdim, büro kısmını geçtim, karşılıklı iki sıra halinde bütün yapı boyunca uzanan ve öbür sokağa açılan at bölmeleri arasındaki koridordan yürüdüm. İşte tam bu koridorun orta yerinde, bir havagazı lambasının altında, iki sıra halindeki atların arasında kırk kadar zenci toplanmıştı. Ben seyre durdum. Parasız olduğum için oynayamıyordum. Bir zenci delikanlısı zar atıyor, kazancını da toplamıyor, ortada bırakıyordu. Zenci şansını sonuna kadar zorluyor, her zar atışta zencinin kazanma şansı biraz daha azalıyordu. Yerde her cins para toplanmıştı. Heyecan son kertesine gelip dayanmıştı. Büyüleyici bir andı. İşte tam o sırada arka sokağa bakan kapılar büyük bir gümbürtüyle açıldı.

Zencilerden birkaçı öbür yandaki kapılara doğru fırladı. Ben kaçışımı bir an için geciktirip yerdeki cins cins paraları topladım. Bu hırsızlık değildi; bu işin raconu buydu. Kaçmayan herkes de yerden para topluyordu. Kapılar kırılarak açıldı, artlarına kadar dayandı ve içeriye bir manga aynasız daldı. Öbür yana doğru itiş kakış kaçmaya başladık. Büro kısmı dar olduğundan,

hepimizin birden geçip sokağa çıkmasına olanak bırakmıyordu. Ortalık ana baba gününe döndü. Zencilerden biri pencereye daldı, çerçevesini merçevesini beraberinde götürerek kendini sokağa attı; onu başkaları izledi. Arkamızda aynasızlar yakaladıklarını sımsıkı bağlıyordu. İriyarı bir zenci delikanlısıyla ben kapıya doğru aynı anda atıldık. O benden iri olduğu için beni geriye iterek kapıdan önce çıktı. Aynı anda da kafasına inen bir copla dümdüz yere uzanıverdi. Meğer bir manga aynasız daha gelmiş ve dışarıda bizi bekliyormuş. Kalabalığı elleriyle durduramayacaklarından habire copla veriştiriyorlardı. Benden önce kapıdan çıkıp da yere serilen zenciye ayağım takılarak tökezlediğim için savrulan bir coptan yakayı sıyırdım, bir aynasızın iki bacağı arasına dalıp öbür yandan çıkarak paçayı kurtardım. Sonra tabanları yağladım ki ne yağlama! Benim önümde ince uzun bir melez kaçıyordu, ben de hızımı onun hızına ayarladım. O, kenti benden iyi biliyordu, bense kurtuluşun onun kaçtığı yönde olduğunu biliyordum. Fakat melez de beni ardından kovalayan bir aynasız sanırmış. Bir an bile başını çevirip bakmıyordu. Durmadan koşuyordu. Nefesim oldukça iyiydi, bundan ötürü de arayı hiç açmadan ardı sıra koşuyordum; melezi o kadar sıkıştırmışım ki, çatlamasına ramak kalmış. Sonunda tökezledi, sallandı ve dizlerinin üstüne çöküp bana teslim oldu. Aynasız olmadığımı anlayınca öyle bir kızdı ki, hani mecali kalmış olsa oracıkta pestilimi çıkarırdı.

İşte Washington'dan bu yüzden ayrıldım –melezin yüzünden değil, aynasızların yüzünden. Doğru demiryolu deposuna indim ve Pennsylvania demiryolları ekspresinde, lokomotifin ardındaki ilk körüklü vagona kapağı attım. Tren hareket edip de yola koyularak hızını iyice artırdıktan sonradır ki, korkuyla karışık bir kuşkudur aldı beni. Bu iki hatlı bir yoldu ve lokomotifler sularını uçarcasına giderken alırlardı. Serseriler beni, trenlerin uçarcasına giderken su aldıkları bölüm olan ilk körüklü vagona binme-

mem konusunda çok eskiden uyarmışlardı. Şimdi bir açıklamada bulunayım. Raylar arasında metalden yapılmış sığ yalaklar vardır. Lokomotif son hızla bu yalakların üstünden geçerken bu yalağın içine bir çeşit oluk sarkıtılır. Bunun bir sonucu olarak yalakların içindeki su, bu oluktan çıkıp su vagonuna dolar.

Ben körüklü vagonun sahanlığında güzel güzel otururken, Washington'la Baltimore arasında bir yerde havayı incecik su serpintileri doldurmaya başladı. Hiçbir zararı yoktu bunun. 'Hah işte,' diye düşündüm; 'lokomotiflerin giderken su almalarının ilk körüklüde bulunan serseri için kötü olduğu lafı da yutturmacaymış meğer.' Şu incecik serpintilerden ne zarar gelir ki? Sonra da hayran hayran, yolda su almak için düşünülmüş bu düzen üzerinde düşünmeye başladım. Demiryolculuğu diye işte buna denirdi! Bir de batının ilkel demiryolculuğundan söz ederler! İşte tam o sırada su vagonu ağzına kadar dolmuş, teknenin de sonu gelmemişti. Su vagonunun arkasından bir med dalgası halinde yükselen su olduğu gibi başımdan aşağı indi. Denize düşmüş gibi, iliklerime kadar ıslandım.

Tren Baltimore'da kaldı. Doğudaki büyük kentlerde âdet olduğu üzere, tren caddelerin düzeyinin altında, büyük bir kanalın dibinde gidiyordu. Tren aydınlatılmış depoya girerken, sahanlıkta büzülebildiğim kadar büzülüp ufaldım. Gelgelelim demiryolu aynasızlarından biri beni gördü ve kovalamaya başladı. İki aynasız daha katıldı ona. Depoyu geçmiş, hattın öbür başına doğru koşuyordum. Âdeta tuzağa düşmüş gibiydim. Her iki yanımda kanalın dik duvarları yükseliyordu ve biliyordum ki, eğer bu duvarlardan birine tırmanmaya kalkışıp da başaramayacak olursam, kaya kaya dosdoğru aynasızların kucağına düşecektim. Bir yandan duvarları inceleyip tırmanmaya elverişli bir yer arıyor, bir yandan durmadan koşuyordum. Sonunda elverişli bir yer gördüm. Bu elverişli yer, kanalın bir yanından öbür yanına caddeyi bağlayan bir köprünün altından geçtiğim sırada ortaya

çıktı. Ellerimle, ayaklarımla âdeta yapışarak duvarı tırmanmaya başladım. Üç aynasız da hemen ardım sıra tırmanıyordu.

Tepeye çıktığımda kendimi boş bir arsada buldum. Bir yanda arsayı caddeden ayıran alçak bir duvar vardı. Durup bakınacak zaman yoktu. Aynasızlar kuyruğumdaydı. Dosdoğru duvara koşup üstünden atladım. İşte hayatımın en büyük sürpriziyle de o anda karşılaştım. İnsan, duvarların öbür yanının da beri yanı kadar yüksek olduğunu düşünür genellikle. Ama bu duvar başka türlüydü. Meğer boş arsa caddeden oldukça yüksekteymiş. Benim bulunduğum yanda duvar alçaktı, ama öbür yanda –duvarın üstünden aşıp da kendimi boşlukta bulunca– vallahi bir uçuruma düşüyorum sandım. Altımdaki kaldırımda da, sokak lambasının altında bir aynasız duruyordu. Sanırım duvarın caddeye bakan yanındaki yüksekliği üç metre kadar vardı; ama sürprizin sarsıcı etkisi altında gözüme iki misli göründü.

Havada bedenimi doğrultup yere indim. Önce aynasızın tepesine düşeceğimi sanmıştım. Gerçi pat diye kaldırıma düşerken elbisem aynasıza sürtündü. Adamın korkudan ödünün patlamayışına şaşmak gerek, zira atlarken beni duymamıştı. Yine o Merih'ten gelen adam hikâyesi. Aynasız zıpladı. Otomobilden ürken at gibi, benden uzağa kaçtı; ama hemen ardından uzanıp beni yakalamaya çalıştı. Durup da bir açıklamada filan bulunmaya kalkışmadım hiç. Açıklamayı, duvardan aşağı sakına sakına inmekte olan izleyicilerime bıraktım. Ama yine de esaslı kovaladılar beni. Bir sokağı geçtim koşarak, ardından bir başka sokağı, köşelerde saklandım ve sonunda kurtuldum.

Barbut oyununda elde ettiğim bozuklukların bir bölümünü harcayıp bir saat kadar vakit öldürdükten sonra tekrar kanala döndüm ve demiryolu deposunun ışıklarının hemen dışında tren beklemeye başladım. Terim soğumuştu, elbisem de ıslak olduğu için tir tir titriyordum. Sonunda istasyona bir tren girdi. Karanlıkta iyice eğilerek trene yaklaştım ve hareket ettiği zaman

başarıyla atladım; bu sefer dikkat edip ikinci körüklü vagona binmiştim. Bir daha su yemeye niyetim yoktu. Tren ilk istasyona kadar kırk mil gitti. Bana hiç de yabancı gelmeyen aydınlatılmış bir deponun dışında trenden indim. Tekrar Washington'a dönmüştüm. Baltimore'daki kaçıp kovalama sırasında, o sokak senin bu sokak benim kaçar, köşelerde saklanır, dönüp yeniden kaçarken heyecandan her nasılsa tersim dönmüş. Yanlış trene binmişim meğer. Bütün gece uykusuz kalmış, iliklerime kadar ıslanmış, ölümüne bir kovalamacadan kurtulmuştum; bütün bu çektiklerime karşılık da dönüp dolaşıp, başladığım yere gelmiştim. Ee, Yol'da hayat her zaman tozpembe değildir. Ne var ki o at ahırlarına dönmedim. Barbut oyunundan epeyce para ele geçirmiştim, zenci delikanlılara görünmek istemiyordum. Bundan dolayı bir sonraki trene atlayıp kahvaltımı Baltimore'da yaptım.

"ENSELENİŞ"

"YANDAN kapılı Pullman"lardan, ya da genel konuşma dilindeki adıyla düz vagonlardan biriyle Niagara Şelalelerine geldim. Sırası gelmişken, düz vagonlara serseriler arasında "gondola" denir ve ikinci hece üstüne basılarak uzun söylenir. Neyse, biz dönelim konumuza: Niagara'ya öğleden sonra vardım ve trenden inip dosdoğru şelalelerin yolunu tuttum. Yukarıdan dökülen suların o görkemli görüntüsü gözlerimi öylesine kamaştırdı ki, kendimi kaybettim, yemeğimi çıkarmak üzere evlerin kapılarını aşındırmak için kendimi koparamadım oradan bir türlü. Hani bana sofralarında yer verecek bile olsalar yine de ayrılmazdım şelalelerin yanından. Ay ışığıyla aydınlanmış gece, güzel bir geceydi ve ben saat on bire kadar orada oyalandım. Eh, artık "zıbaracak" bir yer arayıp bulmak gerekiyordu.

"Zıbarmak", "sızmak" hep aynı anlama gelir, yani uyumak. Nedense içimde Niagara'nın serseriler için kötü bir kent olduğuna dair garip bir his vardı, o yüzden kentten çıkıp kırlara vurdum. Bir çiti aştım ve kendimi bir tarlada buldum. 'Eh, artık aynasızlar beni burada bulamaz' diye kendi kendime övündüm. Otların üstüne sırtüstü uzanıp mışıl mışıl uyudum. Hava öyle ılıktı ki gece bir kere bile uyanmadım. Ama günün ilk kurşuni ışıklarıyla gözlerim açılır açılmaz da o görkemli şelaleler aklıma geldi. Hemen çitin öbür yanına atlayıp şelalelere bir kez daha bakmak üzere yola koyuldum.

Vakit erkendi –henüz beş bile değil– ve ben kahvaltımı çıkarmak için kapıları çalmaya saat sekizden önce başlayamaya-

caktım. Irmağın kıyısında en aşağı üç saat harcayabilecektim. Heyhat! Kaderde o şelaleleri bir daha hiç görmemek yazılıymış.

Ben vardığımda kent daha uykudaydı. Sessiz sokakta yürürken, kaldırımdan bana doğru gelen üç adam gördüm. Üçü yan yana, yapışık gibi yürüyorlardı. Benim gibi erken kalkmış berduşlardır diye geçirdim içimden. Bu tahminim yüzde yüz doğru değilmiş. Sadece altmış altı virgül iki bölü üç oranında doğruymuş. İki yandaki adamlar gerçekten de birer berduşmuş, ama ortadaki değil. Üçlüye yol vermek amacıyla kaldırımın kenarına doğru yöneldim. Ama üçlü geçip gitmedi. Ortadaki adamın bir sözü üzerine üçü birden durdu ve ortadaki bana hitap etti.

Dalgayı hemen çaktım. Benimle konuşan açıkgöz bir polismiş, öbür ikisi de onun yakaladıkları. Meğer aynasızlar karga bokunu yemeden ava çıkmış bile. Av da bendim. Sonraki birkaç saniye içinde edineceğim deneyimleri daha önce geçirmiş olsaydım, hemen gerisin geri döner, ardıma bakmadan kaçardım. Belki ardımdan ateş ederdi, ama beni yakalamak için vurması gerekirdi. Ardımdan asla kovalamaya kalkmazdı, zira eldeki iki berduş serbest bir berduştan daha değerlidir. Gelgeldim, herif beni durdurduğu zaman ben de manken gibi dikildim orada. Karşılıklı konuşmamız kısa sürdü:

"Hangi otelde kalıyorsun?" diye sordu.

Kıstırmıştı beni. Hiçbir otelde kaldığım yoktu, ayrıca bu kentte hiçbir otel adı bilmediğim için de herhangi bir otelde kaldığımı ileri süremezdim. Üstelik sabah çok erken bir saatte kalkmıştım. Yani, her şey bana karşıydı.

"Daha yeni geldim," dedim.

"Pekâlâ, dön, düş önüme de yürü, ama fazla da açılma. Seni görmek isteyen biri var."

"Enselenmiştim" ve beni kimin görmek istediğini de biliyordum. Açıkgöz polisle iki berduş arkada, ben önde, cezaevine doğru birincinin direktifleri altında yola koyulduk. Cezaevin-

de üstümüzü aradılar, adlarımızı deftere geçirdiler. Şimdi beni hangi adla deftere geçirdikleri hatırımda değil. Onlara Jack Drake adını verdim, ama üstümü aradıkları zaman Jack London adına yazılmış mektuplar buldular. Bu durum başıma dert açtı, bir sürü açıklamalara girişmek zorunda kaldım. Ama şimdi bunların hiçbiri aklımda kalmadı; hâlâ Jack Drake olarak mı Jack London olarak mı içeri atıldığımı bilmiyorum. Ama ister biri, ister öteki olsun, cezaevi defterine geçirdikleri adım hâlâ Niagara Şelaleleri Cezaevi'nin kayıt defterinde duruyordur. Bu konuda bir araştırma gerçeği gün ışığına çıkaracaktır. Zaman, 1894 yılı Haziran ayının ikinci yarısı olacak. Büyük demiryolcular grevi benim tutuklanışımdan hemen bir-iki gün sonra başlamıştı.

Bizi bürodan çıkarıp "âdembaba"ya tıktılar. âdembaba diye, hafif suçluların hep birlikte kapatıldığı demirden kafes biçimindeki nezarethaneye deniyor. Hafif suçluların belli başlı bölümünü berduşlar ve âdembabalar meydana getirdiğinden, sözü geçen demir kafese âdembaba denir. O sabah bizden önce enselenmiş bir sürü berduşla tanıştıktan sonra, ikide bir kapı açılıp içeriye iki üç berduş daha tıkılıyordu. Sonunda içeridekiler on altı kişiyi bulunca, bizi merdivenlerden mahkeme salonuna çıkardılar. Şimdi o mahkeme salonunda yer alan olayları size olduğu gibi anlatacağım, zira emin olunuz, yurtsever bir Amerikan vatandaşı olarak orada büyük bir manevi sarsıntı geçirdim ve bu sarsıntının etkisinden hiçbir zaman tam anlamıyla kurtulamadım.

Mahkeme salonunda on altı tutuklu, yargıç ve iki de mübaşir vardı. Görünüşe bakılırsa yargıç kendi kâtipliğini kendisi yapıyordu. Topluluklarında adaletin nasıl dağıtıldığını görüp anlamak için Niagara Şelaleleri kentinden bir tek vatandaş gelmiş değildi. Yargıç önündeki davalar listesine bir göz attı ve bir ad okudu. Berduşlardan biri ayağa kalktı. Yargıç mübaşire baktı. Mübaşir, "Serserilik, sayın yargıcım," dedi, sayın yargıç da "Otuz

gün," dedi. Böylece bu yargılama serseri başına on beş saniyede, otuzar günlük cezalarla saat gibi tıkır tıkır sürdü gitti.

Kendi kendime, 'sığır sürüsünden farkı yok bu zavallıların,' diye düşünüyordum. Hele bir sıra bana gelsin de; o sayın yargıcı öyle bir "çene oyununa" getirirdim ki! Temsilin tam ortasında, aklına nereden estiyse, sayın yargıç içimizden birine konuşma fırsatı verdi. Tesadüf o ya, bu adam gerçek bir serseri değildi. Profesyonel "ipsiz"lerin ayırt edici özelliklerinden hiçbirini taşımıyordu. Eğer bir demiryolu deposunda su tankının dibinde tren beklerken yanımıza yaklaşacak olsaydı, onu hemen bir "çolpa" olarak sınıflandırırdık. Çolpa, serseriler dünyasında acemi'nin adıdır. Bu bizim çolpanın yaşı oldukça geçkindi, yanılmıyorsam kırk beşlik filandı. Omuzları azıcık çökmüş, yüzü kırışıktı.

Hikâyesine göre, (yanılmıyorsam) New York'un Lackport kasabasında yıllarca bir firmanın araba sürücülüğünü yapmış. Firmanın işleri ters gitmeye başlamış ve sonunda, 1893 yılının buhranlı günlerinde firma hiç iş yapamaz hale gelmiş. Onu sonuna kadar işinde alıkoymuşlar, ama sonuna doğru pek düzensiz iş verir olmuşlar. Adam uzun uzadıya, ondan sonraki aylarda iş bulmakta (dışarıda o kadar çok işsiz varken) ne büyük güçlüklerle karşılaştığını anlattı durdu. Sonunda, Göller Bölgesinde daha iyi fırsatlar çıkar umuduyla Buffalo'ya gitmeye karar vermiş. Tabii, "meteliksiz"miş, o yüzden buraya düşmüş. Hepsi bu kadarmış.

"Otuz gün," dedi sayın yargıç ve bir başka berduşun adını okudu. Adı okunan berduş ayağa kalktı, mübaşir, "Serserilik, sayın yargıcım," dedi ve sayın yargıç, "Otuz gün," dedi.

Bu böylece sürüp gidiyordu: Berduş başına on beş saniye ve otuz gün. Adalet çarkı tıkır tıkır işliyordu. Sabahın çok erken vakti olduğu da göz önünde tutulursa, büyük bir olasılıkla sayın yargıç henüz kahvaltısını etmediğinden acelesi vardı.

Fakat benim Amerikalı kanım tepeme çıkmıştı. Ben Amerikalı atalar soyundan geliyordum ve bu soy pek çok kuşak eskiye

dayanıyordu. Atalarımın uğrunda dövüşüp öldükleri özgürlüklerden biri de, jüri tarafından yargılanma hakkıydı. Bu hak bana atalarımdan kalan ve atalarımın kanıyla ıslanarak kutsallaşmış bir mirastı, dolayısıyla da benim bu mirası savunmam gerekiyordu. İçimden tehdit yollu, 'pekâlâ,' diye geçirdim, 'hele bir sıra bana gelsin, görürsünüz siz!'

Sıra bana geldi. Adım, her ne ise, okundu, ayağa kalktım. Mübaşir, "Serserilik, sayın yargıcım," dedi ve ben konuşmaya başladım. Ne var ki yargıç da aynı anda konuşmaya başlamıştı: "Otuz gün," dedi. İtiraza yeltendim, ama tam o sırada sayın yargıç listeden bir sonraki serserinin adını okuyordu. Sayın yargıç bir an durakladı ve bana "Kapa çeneni!" diyecek kadar zaman ayırabildi. Mübaşir beni zorla yerime oturttu. Bir an sonra da sırası gelen serseri otuz günü yiyip, ondan sonra gelen serseri cezasını yemek üzere sıraya girmişti bile.

İpsiz başına otuz günden hepimizin işi bitirildikten sonra, sayın yargıç, tam bizi salondan çıkartacağı sırada, Lackport'lu araba sürücüsüne, hani şu konuşmasına izin verdiği adama döndü birdenbire:

"Neden işini terk ettin?" diye sordu yargıç hazretleri.

Halbuki araba sürücüsü kendisinin işini değil de, işinin kendisini nasıl terk ettiğini anlatmıştı zaten, bundan dolayı da soru karşısında afalladı.

Azıcık şaşkın, "Yargıç beyefendi," diye başladı. "Bu sorunuz biraz tuhaf kaçmadı mı yani?"

Sayın yargıç, "İşini terk ettiğin için otuz gün daha," dedi ve mahkeme bitti. Mahkeme sonucu işte böyle oldu. Sürücü toplam altmış gün yedi, geri kalanlarımız ise otuzar gün.

Bizi aşağıya indirdiler, kilit altına aldılar ve kahvaltı verdiler. Hapishanelerde verilen kahvaltılar göz önüne alınırsa, oldukça iyi bir kahvaltı sayılırdı, ayrıca bir ay içinde yediğim kahvaltıların da en iyisiydi.

Ben şaşkınlıktan donup kalmıştım. Sadece bir jüri tarafından yargılanmak hakkımdan yoksun bırakılmakla kalmayıp, aynı zamanda suçu kabul ya da reddetmek hakkımdan da yoksun bırakıldığım soytarıca bir yargılama sonucunda ceza yemiş olarak buradaydım. Atalarımın uğrunda dövüştüğü bir başka şey daha geçti aklımdan şimşek gibi: Temyiz hakkı. Gösterirdim ben onlara. Ama avukat istediğim zaman bana güldüler. Temyize bir diyecekleri yoktu ya, hapishane dışından hiç kimseyle görüşebilme olanağım bulunmadıktan sonra temyizin bana ne yararı dokunacaktı? Ama olsun, gösterecektim onlara ben. Beni ömrümün sonuna kadar hapishanede tutacak değillerdi ya! Hele durun siz, bekleyin hele. Akıllarını başlarına getirirdim ben onların. Yasa nedir bilirdim ben, hak nedir hukuk nedir azıcık anlardım bu işlerden; onların kötü yargılama usullerini gözler önüne serecektim. Açılan tazminat davaları, sansasyonel gazete başlıkları gözlerimin önünde dans ederken, gardiyanlar bizi itiş kakış bulunduğumuz yerden çıkarıp ana büroya sokmaya başladılar.

Bir polis memuru sağ bileğime kelepçe geçirdi. 'Hah işte!' diye düşündüm, 'Bir yakışıksız davranış örneği daha. Hele bir hapisten çıkayım da görürsünüz siz!' Bileğime geçirilen çifte kelepçenin öbür teki ise bir zencinin sol bileğine takıldı. Uzun boylu bir zenciydi, boyu rahat rahat bir metre doksan santimin üstündeydi; o kadar uzundu ki, yan yana durduğumuz zaman onun eli benim elimi yukarı kaldırıyordu. Ayrıca hayatımda gördüğüm en şen, en pejmürde zenciydi.

Hepimizi aynı biçimde, çifter çifter kelepçelemişlerdi. Bu iş bitince, parlak, nikelli çelikten bir zincir getirildi, bütün kelepçelerin arasından geçirildi ve ikişerli sıranın bir önünden bir arkasından kilitlendi. Şimdi artık prangalı mahkûmlar takımı olmuştuk. Yürü emri üzerine, iki polis memurunun koruması altında sokağa çıktık. Uzun boylu zenci ile bana onur yeri verilmişti. Çift sıranın en başında biz bulunuyorduk.

Hapishanenin mezarı andıran havasından sonra dışarıdaki güneş gözlerimizi kamaştırdı. Şimdi prangalı bir mahkûm olarak bana öyle tatlı geliyordu ki güneş, hiç bu kadar tatlı gelmemişti; bundan sonraki otuz gün için onu son görüşüm olduğunu da biliyordum. Niagara Şelaleleri kentinin caddelerinden geçerek demiryolu istasyonuna gidiyorduk; gelip geçenler bizi merakla seyrediyordu, hele önünden uygun adım geçtiğimiz bir otelin verandasındaki turistler daha da büyük bir merakla seyretti bizi.

Zincir oldukça bol bırakıldığından, tütün içenlere ayrılmış vagonda yerlerimize ikişer ikişer otururken epeyce şakırtı çıkardık. Bana ve atalarıma yapılan hakaretten ötürü öfkeyle tutuşuyor olmama rağmen, kendimi tamamıyla kapıp koyvermeyecek kadar da gerçekçi ve pratik bir insandım. Bütün bu olup bitenler benim için bir yenilikti. Önümde bilinmeyenlerle dolu otuz günlük bir gelecek vardı, o yüzden çevreme bakınıp bu işten anlayan, bilen birini araştırıyordum. Zira birkaç yüz kişilik ufak bir cezaevine değil, cezaları on günle on yıl arasında değişen iki bin hükümlünün yattığı koskoca bir cezaevine gireceğimi öğrenmiştim.

Arkamdaki yerde, bileğinden zincire bağlı tıknaz, sağlam yapılı, güçlü kuvvetli bir adam oturuyordu. Otuz beş kırk yaşlarında gösteriyordu. Onu gözüme kestirdim. Gözlerinin kenarlarında şakayı, gülmeyi, iyi yürekliliği gördüm. Bunların dışında ahlaktan tamamıyla yoksun, yabaniliğin bütün yırtıcı tutkularına sahip birinden başka bir şey değildi. Onu kurtaran ve benim için olumlu kılan yan, gözlerinin kenarlarıydı; kızdırılmadıkça hayvanların gözlerinde görülen oyunculuk, gülücük ve cana yakınlıktı. Onu kendime "av" olarak seçtim.

Kelepçe yoldaşım uzun boylu zenci, hapishaneye konurken kaybedeceğine emin olduğu çamaşırları için kahkahalar atarak, kıkır kıkır gülerek yas tutarken, Buffalo'ya doğru yol alan trenin

gürültüsü içinde ben hep arkamdaki adamla konuştum. Adamın piposu vardı, ama tütünü yoktu. Değerli tütünümle onun piposunu doldurdum –bir dolduruşta bir düzine sigara saracak kadar tütün aldı meret. Konuşmamız ilerledikçe o adamdan çok yararlanacağıma iyice emin oldum ve tütünümün hepsini onunla bölüştüm.

Benim her kalıba çabucak girmemi, hemen her yere kolaylıkla uymamı sağlayan bir yaradılışım ve yaşam hakkında epeyce bilgim vardır. Bana ileride yapacağı yardım ve yararın büyüklüğünü bilmemekle birlikte, bu adamla da uyuşmak için hemen işe koyuldum. Şimdi gittiğimiz cezaevinde daha önce hiç bulunmamış, ama çeşitli cezaevlerinde birer, ikişer, beşer yıl yatmış, bu işlerin kurdu olmuş. Onunla iyiden iyiye ahbap olduk; ardından hiç ayrılmamamı söyleyerek beni uyardığı zaman kalbim sevinçle hop etti. Birbirimizi "ahbap" diye çağırıyorduk.

Tren Buffalo'ya beş mil kala bir istasyonda durdu ve biz prangalı mahkûmlar trenden indik. İstasyonun adını hatırlamıyorum, ama şu adlardan biri olduğuna eminim: Rocklyn, Rockwood, Black Rock, Rockcastle ya da Newcastle. İndiğimiz yerin adı her ne ise, bizi orada kısa bir mesafe yürütüp tramvaya bindirdiler. Bu, her bir yanında bir baştan öbür başa kadar uzanan tahtadan birer sırası bulunan eski moda bir tramvaydı. Bir yandaki sırada oturan yolculara rica edip hepsini öbür sıraya geçirdiler, kalkan yolcuların yerine de, zincirlerimizi şakırdata şakırdata, gürültülü bir biçimde bizler oturtulduk. Yolcularla karşı karşıya oturuyorduk ve hiç unutmam, bizi herhalde sabıkalı cani ya da banka soyguncusu zanneden yolcu kadınlar, yüzlerinde büyük bir korku ve hayretle bakıyorlardı. Ben elimden geldiği kadar yüzüme yabani bir ifade vermeye çalışıyordum, ama benim şu pranga yoldaşım mutluların mutlusu zenci, hiç durmaksızın gözlerini devire devire gülüyor, "Ah, bayanlar! Ah, bayanlar!" deyip duruyordu.

Tramvaydan indik, bir parça daha yürüdük ve Erie İl Cezaevinin bürosuna girdik. Burada adlarımızı kayda geçireceklerdi. O kayıt defterinde adlarımdan biri ya da öbürünü bulmam mümkündür. Ayrıca bize bütün değerli eşyamızı –para, tütün, kibrit, çakı... vb.– burada bırakmamızı söylediler.

Benim yeni ahbabım, "sakın" der gibilerden başıyla işaret etti bana.

Memur, "Eğer eşyanızı burada bırakmazsanız, sonra içeride hepsine el konur," diye uyardı.

Benim ahbap yine başıyla hayır işareti yaptı. Bir yandan da görünmemek için önündekileri siper alarak, harıl harıl elleriyle bir şeyler yapıyordu (kelepçelerimiz çıkarılmıştı). Onun ne yaptığını gözledim, ben de onun gibi yaparak, içeri sokmak istediğim öteberimi bir çıkın halinde mendilimin içine sardım. Bu ufak çıkınlarımızı her ikimiz de gömleğimizin içine tıktık. Dikkat ettim, geri kalan hükümlüler de, saati olan bir ikisi hariç, eşyalarını bürodaki memura bırakmadı. İşi şansa bırakarak bir yolunu bulup mallarını içeri kaçırmayı kafalarına koymuşlardı; ne var ki bunlar benim ahbap gibi akıllılık etmemiş, eşyalarını mendile sarmamışlardı.

Bizim ilk gardiyanlarımız kelepçelerle zinciri toparlayıp Niagara Şelaleleri kentine doğru yola çıkarken, bizler de yeni gardiyanlarımızın gözetimi altında hapishanenin yolunu tuttuk. Büroda bulunduğumuz sırada bizlere yeni hükümlüler de katıldığından şimdi kırk-elli kişilik bir yürüyüş kolu olmuştuk.

Hiç hapse girmemiş olanlara söylüyorum: Büyük hapishanelerde mahkûmların hareketleri, gidiş gelişleri, Ortaçağ ticareti kadar sınırlandırılmıştır. İnsan cezaevine bir girdi mi, artık canının istediği gibi hareket edemez. Hangi yöne üç beş adım atılsa, insanın karşısına koca koca çelik parmaklıklar ya da kapılar çıkar ve bunların hepsi de kilitlidir. Bizi berbere götürüyorlardı, ama kapı kilitlerinin açılmasını beklemekten berbere varışımız epeyce gecikti.

Girdiğimiz ilk "meydan"da böylece bekletildik. "Meydan" deyince, bildiğimiz meydan akla gelmesin. Bir dikdörtgen prizma getirin gözünüzün önüne; bu prizma tuğlalardan yapılmış, altı katlı bir yapı olsun ve her katında, örneğin ellişerden bir sıra hücre bulunsun -kısacası, dikdörtgen prizma biçiminde muazzam bir bal peteği düşünün. Bunu yere koyun, tepesinde çatısı olan ve etrafı yüksek duvarla çevrili bir yapı içine alın. İşte Erie İl Cezaevinde böyle dikdörtgen prizmalarla bunları içine alan yapılar birer "meydan" oluşturur. Aynı zamanda, tabloyu tamamlamak için her katta hücreler dizisinin bir başından öbür başına kadar uzanan, bir yanı çelik korkulukla kapalı dar birer koridor ve bu koridorların yapının her iki ucundan dar, çelik bir yangın merdiveniyle birbirine bağlandığını düşünün.

İlk meydanda durdurulduk, gardiyanlardan birinin kapıyı açmasını bekledik. Sağda solda saçları makineyle kısa kesilmiş, yüzleri tıraşlı, çizgili hapishane elbiseleri içinde dolaşan mahkûmlar görülüyordu. Tepemizde, üçüncü kat hücrelerinin önündeki koridorda durup dirseklerini korkuluğa dayamış, görünüşte bizim varlığımızdan habersizmiş izlenimi bırakan böyle bir mahkûm dikkatimi çekti. Dalgın gözleri boşluğa bakar gibiydi. Benim ahbap hafif tertip tıslar gibi bir ses çıkardı. Mahkûm aşağı baktı. Kaş gözle işaretleştiler. Ardından da benim ahbabın mendilden çıkını havaya yükseliverdi. Mahkûm çıkını havada yakaladı ve mendil şimşek hızıyla bu mahkûmun gömleği içinde kaybolurken, mahkûm tekrar boşluğa dikti gözlerini. Benim ahbap kendisi gibi yapmamı söyledi bana. Fırsat kollayıp gardiyanın sırtını döndüğü bir anı bekledim ve böylece benim çıkın da mahkûmun koynunda öbür çıkının yanına vardı.

Bir dakika sonra kapının kilidi açıldı, berber dükkânında sıraya dizildik. Burada çizgili elbise içinde daha çok adam vardı. Hapishane berberleriydi bunlar. Ayrıca banyo küvetleri, sıcak su, sabun ve fırçalar da vardı ve bu fırçalarla herkes yanındakinin sırtını fırçalayacaktı. Gereksiz bir tedbirdi bu yıkanma faslı, zira

hapishanede tahtakurusundan, bitten, pireden geçilmiyordu. Yıkandıktan sonra yelken bezinden yapılmış birer elbise torbası verdiler.

Gardiyan, "Elbiselerinizi torbaya koyun," dedi. "İçeriye herhangi bir şey sokmaya kalkışmayın boş yere. Hepinizi çırılçıplak sıraya dizip muayene edeceğiz. Otuz gün yiyenler ayakkabılarıyla pantolon askılarını alıkoyabilirler, otuz günden fazla yiyenler hiçbir şey alıkoyamaz!"

Bu bildiri şaşkınlık ve üzüntüyle karşılandı. Çırılçıplak soyunmuş adam nasıl muayeneden geçirilip de bir şey kaçırabilirdi? Yalnız benim ahbapla ben paçayı kurtarmıştık. İşte burada berberler işin içine girdi. Yeni gelen zavallılar arasında kulaktan kulağa, sırf iyilik olsun diye onların eşyalarını kendileri saklayıp, sonradan aynı gün içinde geri verme işini üzerlerine seve seve alacakları sözünü yaydılar. Laflarına bakılırsa eğer, şu berberler de ne insansever kişilerdi hani! İnsanların üzerindeki eşyayı o kadar çabuk boşalttığı hiç görülmemiştir. Kibritler, tütünler, sigara kâğıtları, pipolar, bıçaklar, paralar, ne varsa hepsi bir anda berberlerin torba kadar geniş gömleklerinin içini boyladı.

Adamlar koyunlarına tıktıkları eşyayla âdeta şişmanladı, ama gardiyanlar görmezden geliyordu. Sözün kısası, kimse malını geri alamadı. Berberlerin aldığını geri vermek gibi bir niyeti yoktu. Aldıklarını kanunen kendi malı olmuş sayıyorlardı. Bunlar dükkânın haracıydı. Daha sonraları öğrendiğim gibi, o hapishanede pek çok haraç vardı; benim ahbap sayesinde ben de haraç yiyenlerden biri olacaktım.

Berber dükkânında pek çok koltuk vardı ve berberler hızlı çalışıyordu. O berber dükkânında hayatımın en hızlı saç ve sakal tıraşlarını gördüm. Adamlar kendi yüzlerini kendileri sabunluyor, berberler de onları adam başına bir dakikalık bir hızla tıraş ediyordu. Saç tıraşı azıcık daha uzun sürüyordu. Üç dakika içinde yüzümden on sekiz yaşımın bütün tüyleri kazınmış,

kafam bir bilardo topu gibi cascavlak olmuş ve kısacık, sert kıl diplerinden başka bir şey kalmamıştı saç adına. Elbiselerimiz, her şeyimiz gibi, sakallarımız, bıyıklarımız da gitmişti. İnanın bana, adamlar işlerini bitirdikleri zaman, hepimizi yabani birer cani görünüşüne sokmuşlardı. O ana kadar aslında ne korkunç birer yaratık olduğumuzu hiç düşünmemiştim.

Ardından hepimizi, Kipling'in, Lungtunpen'ı kuşatan kahramanları gibi çırılçıplak tek sıra dizdiler. Bizi aramaları kolay oldu. Üstümüzde ayakkabılarımızdan başka bir şey yoktu nasılsa. Bir iki uyanığın eşyalarını –yani tütün, pipo, kibrit ve ufaklık para gibi eşyalarını– berberlerin sakladığı anlaşıldı ve hepsine el kondu. Bu iş de bittikten sonra bize yeni giysilerimizi getirdiler – kalın hapishane gömlekleri, göze batacak biçimde siyah çizgileri olan ceket ve pantolonlar. Eskiden, çizgili giysileri yalnızca cinayet suçundan mahkûm olanlara giydirdiklerini düşünürdüm. Şimdi ise bu düşüncemin yerini bir utanç duygusu aldı ve ben ömrümde ilk kez sık adım yürümenin tadını tattım.

Tek sıra halinde, birbirimize yakın, her adamın eli önündekinin omzunda, uygun adımla bir başka büyük meydana girdik. Burada bizi bir duvarın dibine upuzun tek sıra halinde dizip sol kollarımızı sıvamamızı emrettiler. Uygulamalı eğitimini bizim gibi bir sığır sürüsü üstünde yapmakta olan genç bir tıp öğrencisi sıranın alt ucundan geldi. Bizi berberlerin yaptığı sakal tıraşından dört misli hızlı aşıladı. Kollarımızı bir yere sürmeyelim de kan kuruyup yara kabuk bağlasın diye son bir tedbir olarak hepimizi hücrelerimize götürdüler. Burada ahbabımla ayrıldık, ama o ayrılmadan önce bana, "Em ve tükür," diyecek fırsatı buldu.

Hücrenin kapısı üstüme kilitlenir kilitlenmez hemen kolumu emip bütün aşıyı temizledim. Sonradan aşıyı emip temizlemeyenlerin kollarında, yumruğumu alacak kadar kocaman deliklerin açıldığını gördüm. Kabahat kendilerinindi. Emip tükürebilirlerdi aşıyı.

Hücremde bir başka adam vardı. Onunla hücre arkadaşı olacaktık. Genç, babayiğit görünüşlü, fazla konuşkan olmayan ve Ohio cezaevlerinden birinde cezasının iki yıllık kısmını bitirip gelen, insanın bir gün içinde tanıyabileceği kadarıyla gerçekten de mükemmel bir yoldaş, çok yetenekli bir arkadaştı.

Daha hücremizde yalnız kalalı yarım saat olmadan, koridordan mahkûmun biri ağır adımlarla salına salına gelip içeri baktı. Benim ahbaptı bu gelen. Açıkladığına göre, meydanın içinde dolaşmak kendisine serbestti. Onu sabahın altısında hücresinden çıkarıp ancak gece saat dokuzda kilit altına sokuyorlardı. Kendisi meydandaki takımdan olduğu için, onu hemen teknik deyimiyle "meydancı" diye bilinen bir çeşit mutemet atamışlardı. Onu atayan da bir mutemet mahkûmdu ve "meydancıbaşı" diye tanınıyordu. O meydanda on üç meydancı vardı; bunların onu, her biri bir sıra hücreden sorumlu olmak üzere hücre sıralarına bakıyordu ve onların üstünde "meydancıbaşı", "ikinci meydancı", "üçüncü meydancı" vardı.

Benim ahbabın dediğine göre, biz yeni gelenler, yapılan aşı tutsun diye günün geri kalan bölümünü hücrelerimizde geçirecektik. Sabah da bizleri ağır işe koyacaklardı.

"Ama ben seni imkân bulur bulmaz işten kurtarırım," diye söz verdi benim ahbap. "Meydancılardan birini işinden attırır, seni onun yerine verdiririm."

Elini koynuna soktu, benim değerli eşyamı sardığım mendili çıkarıp parmaklıklar arasından uzattı ve koridorda yürüyüp gitti.

Çıkını açtım. Her şey tastamam yerindeydi. Bir tek kibrit bile eksilmemişti. Hücre arkadaşıma da bir sigara sarması için tütün ve kâğıt verdim. Tam kibriti çakacağım sırada bana engel oldu. Her birimizin ranzasında yatak altlığı olarak incecik, pis, yağlı bir kumaş parçası seriliydi. Hücre arkadaşım bu ince kumaştan dar bir şerit yırttı ve bunu ince, uzun, teleskobik biçimde sıkı sıkı

sardı. Değerli kibritlerden birini kullanarak bunu yaktı. Sımsıkı sarılmış pamuklu kumaştan silindir alev almadı. Bir ucundan için için yanmaya başladı. Bu böyle dört saat yanabilecekti. Hücre arkadaşım buna "kav" diyordu. Kav yanıp da iyice kısaldığı zaman gerekli olan biricik şey yeni bir kav yapıp ucunu eski kavın yanan ucuna dayayarak üflemek ve yeni kavı yakmaktan ibaretti. Ateşi saklama konusunda Promete'ye bile taş çıkaracaktık neredeyse.

Saat on ikide yemek verildi. Parmaklıklı kapımızın dibinde tavuk kümeslerinin kapısına benzer bir delik vardı. Bu delikten iki iri parça kuru ekmekle iki tas çorba sürüldü içeri. Çorba, üzerinde tek başına yüzen bir yağ damlası bulunan bir litre kadar sıcak sudan ibaretti. Bu suda bir parça da tuz vardı.

Çorbayı içtik, ama ekmeği yemedik. Hani karnımızın tok ya da ekmeğin yenemeyecek gibi oluşundan değil. Ekmek aslında hiç de fena değildi. Ama ekmeği yemeyişimizin nedenleri vardı. Arkadaşım, hücremizin tahtakurularıyla dolu olduğunu keşfetmişti. Tuğlalar arasında, sıvanın döküldüğü bütün aralıklarda, bütün çatlaklarda tahtakuruları cirit atıyordu. Hücrenin yerlileri güpegündüz ortaya çıkıp yüzlercesi bir arada, duvarlarda, tavanda gezinmeye bile cüret ediyordu. Hücre arkadaşımın hayvanatın huyları konusunda geniş bilgisi ve deneyimi vardı. Çocuk Roland gibi, av borusunu dudağından indirmeden korkusuzca dolaşıyordu hayvanat arasında. Böylesine bir savaş hiç görülmemiştir yeryüzünde. Savaş dört saat sürdü. Ortalık salhaneye döndü. Canlarını kurtaranlar tuğla ve harçtan yapılma kalelerine çekildiklerinde, biz daha işimizin ancak yarısına gelmiştik. Hemen ekmeklerimizi çiğnemeye giriştik ve çiğneye çiğneye yapışkan bir hamur haline getirdik. Kaçan düşmanlarımızdan biri duvardaki bir çatlağa girdi mi, hemen bir parça hamurla tıkayıveriyorduk çatlağı. Akşam karanlığı bastırıncaya ve hücredeki bütün delikler, yarıklar, çatlaklar tıkanıncaya kadar kan ter

içinde çalıştık. Ekmekle tamamıyla örtülen o surların ardında yaşanacak trajedileri, kıtlığı ve yamyamlığı düşününce tüylerim ürperdi.

Yorgun argın, aç biilaç kendimizi ranzalarımıza atarak akşam yemeğini bekledik. Doğrusu çok esaslı bir iş çıkarmıştık o gün. İleriki haftalar boyunca hiç değilse böceklerden yana derdimiz olmayacaktı. Öğle yemeğimizi feda etmiş, midelerimizin kazınması pahasına derilerimizi kurtarmıştık; ama hayatımızdan memnunduk. Heyhat! İnsanın çabaları boşunadır! Uzun ve yorucu işimiz daha yeni bitmişti ki, gardiyanın biri hücremizin kapısını açtı. Meğer mahkûmların yerleri değiştiriliyormuş, bu yüzden bizi de iki kat yukarıdaki bir başka hücreye aldılar.

Ertesi sabah bizi erkenden hücrelerimizden çıkarıp aşağıya indirdiler; meydanda yüzlerce mahkûm toplandık, yürüyüş kolu oluşturarak sık adımla hapishane avlusuna çalışmaya götürüldük. Erie Kanalı, Erie İl Cezaevinin arka avlusunun yanı başından geçer. Bizim işimiz kanal teknelerinin yükünü boşaltmaktı: Demiryolu traversleri boyunca koca koca payanda cıvatalarını omzumuzda taşıyarak hapishaneye getirecektik. Bir yandan çalışırken, bir yandan da çevreyi inceleyip kaçabilme olanaklarını araştırıyordum. Kaçabilmek için en ufak bir olanak bile yoktu. Duvarların tepesinde mükerrer atışlı silahlarla donanmış gardiyanlar dolaşıyordu, ayrıca bana nöbetçi kulübelerinde makineli tüfeklerin de bulunduğunu söylemişlerdi.

Hiç umursamadım. Otuz gün çok bir zaman değildi. Bu otuz gün oturur, hapishaneden çıktığım zaman şu adalet canavarlarına karşı kullanmayı tasarladığım malzemelere yenilerini eklerdim. Hakları ve özgürlükleri ayaklar altına alındığı zaman, bir Amerikan delikanlısının nelere muktedir olduğunu onlara gösterecektim. Jüri tarafından yargılanmak hakkımı elimden almışlardı; suçluluğu kabul edip etmemek hakkımı da elimden almışlardı; hatta (Niagara Şelaleleri kentindeki yargılamayı ben

yargılama bile saymadığım için) yargılama hakkımı bile elimden almışlardı; bir avukatla ya da başka herhangi bir kimseyle görüşebilme hakkımı elimden almışlar, dolayısıyla da kefalete rapten salıverilip tutuksuz olarak yargılanmak için bir dilekçeyle başvurmama izin vermemişlerdi; yüzümü tıraş etmişler, saçımı sıfır numara kesmişler, bana ağır suçlu elbisesi giydirmişlerdi; zorla ağır işte çalıştırmışlar, tepemde silahlı muhafızlarla o utanç verici sık adım yürüyüşe zorlamışlar, ekmek suya yatırmışlardı –ve hangi nedenle? Ne yapmıştım ben? Niagara Şelaleleri kentinin saygıdeğer hemşerilerine karşı nasıl bir suç işlemiştim de bütün bu intikamı bana reva görmüşlerdi? Onların dışarıda yatmayı yasaklayan kurallarını bile çiğnememiştim. Şehir sınırları dışına çıkıp geceyi kırda geçirmiştim. Ne bir kapıyı çalıp yemek dilenmiş, ne de sokaklarında kimseden bir "beş kuruşçuk" istemiştim. Bütün yaptığım, kaldırımlarından yürüyüp o aşağılık şelalelerini seyretmekten ibaretti. Peki suç bunun neresindeydi? Teknik olarak yasadışı hiçbir davranışla suçlu değildim. Pekâlâ, hele bir çıkayım da gösterirdim ben onlara!

Ertesi gün bir gardiyanla konuştum. Bir avukat çağırtmak istedim. Gardiyan güldü bana. Öbür gardiyanlar da öyle. Dış dünyadan hiç kimseyle görüştürülemez, dış dünya ile hiçbir şekilde bağlantı kuramazdım. Bir mektup yazayım dedim, ama bütün mektuplara el konduğunu, ayrıca da kısa süreli ceza yemiş olanların mektup yazmasına izin verilmediğini öğrendim. Bir zaman sonra, tahliye olanların da üstlerinin arandığını ve bulunan mektupların imha edildiğini öğrendim. Olsun. Bütün bunlar, dışarı çıktığım zaman açacağım davada iddiamı daha da ağırlaştıracak şeylerdi.

Ne var ki (bir sonraki bölümde anlatacak olduğum) hapishane günlerim ilerledikçe, "aklım başıma geldi" İnanılmaz, akıl almaz, dehşet verici hikâyeler dinledim polisler, mahkemeler ve avukatlar hakkında. Adamlar, yani mahkûmlar, büyük kentler-

deki polisle ilgili, kendi başlarından geçen korkunç olaylar anlattılar. Daha da korkuncu, bana anlatıldığına göre, polisin elinde ölen, dolayısıyla kendilerini savunma olanağı bile bulamayan adamlar varmış. Yıllarca sonra, Lexow komisyonunun raporlarında, bana anlatılanlardan daha da korkunç, gerçek olayları anlatan yazıları okuyacaktım. Ama o sıralarda, hapishanedeki ilk günlerimde bana anlatılanlara gülüp geçiyordum.

Ama günler geçtikçe ister istemez inanmaya başladım. Orada, o hapishanede kendi gözlerimle inanılmaz, korkunç, dehşet verici olaylara tanık oldum. Anlatılanların doğruluğuna inandıkça da, yasanın polis köpeklerine ve bütün o kriminal adalet kurumuna olan saygım gitgide daha da azaldı.

Öfkem yatıştı ve benliğimi dalga dalga korku kapladı. Sonunda beni neyin beklediğini duru bir gözle görmeye başladım. Gittikçe daha çekingen, daha alçak bir varlık haline geldim. Dışarı çıktığım zaman ortalığı karıştırmamak gerektiği konusunda her gün daha güçlü bir biçimde kendimi inandırır oldum. Bütün dileğim, tahliye olduğum zaman, bir fırsatını bulup buralardan uzaklaşmaktı. Tahliye olduğum zaman benim yaptığım da aynen öyle oldu. Dilimi tuttum, adımımı daha dikkatli attım, gizlice Pennsylvania'ya gitmek üzere oradan ayrıldığım zaman artık ben eskisine oranla daha güngörmüş, daha alçakgönüllü bir insandım.

KODES

TAPİSHANE avlusunda iki gün ölesiye çalıştım. Ağır işte çalıştığım için önüme çıkan her fırsattan yararlanıp işi kaytardığım halde, yine de tükenmiştim. Tükenişimin nedeni yemeklerdi. Böyle bir yemekle hiç kimse ağır işte çalışamaz. Ekmekle su; işte bize bütün verdikleri bundan ibaretti. Haftada bir sözde et veriliyordu; ama bu et her zaman herkese yetişecek kadar çıkmazdı, üstelik eti kaynatıp suyunu çorbaya kullandıklarından bütün besleyici niteliği gitmiş olan bu etten haftada bir kere bir parçacık ha yemişiz, ha yememişiz, hiç fark etmezdi.

Ayrıca bu ekmek-su perhizinin çok önemli bir kusuru daha vardı. Bize bol bol su verdikleri halde, yeteri kadar ekmek vermiyorlardı. Bir öğünlük ekmek iki yumruk büyüklüğündeydi, her mahkûma da günde üç öğün ekmek veriliyordu. Suya gelince, doğrusunu söylemek gerekirse suyun hiç değilse bir iyi yanı vardı, sıcaktı. Bu sıcak su sabah "kahve" diye adlandırılır, öğle vakti "çorba" adıyla onurlandırılır, akşam da "çay" adı verilerek alaya alınırdı. Ama su, hep aynı suydu. Mahkûmlar buna "büyülü su" adını takmıştı. Sabahları yanmış ekmek kabuklarıyla birlikte kaynatıldığından, rengi kara olurdu. Öğlen verilen suyun rengi gider, onun yerine tuz ve bir damla sade yağ eklenirdi. Akşamları hiçbir kuşkuya yer bırakmayan, pembeye çalan kumral bir renk alırdı su, evet çay vardı içinde, ama eser miktarda: Sıcaklığına ise hiç diyecek yoktu doğrusu.

Erie İl Kodesinde aç bir kurt sürüsü gibiydik. Yeteri kadar yemek, sadece ağır cezalıların kursağına giriyordu. Bunun ne-

denine gelince, süreleri kısa olanlara verilen karavana onlara da verilecek olsa, adamlar büyük olasılıkla sürelerini daha doldurmadan öbür dünyayı boylardı. Ceza süreleri uzun olanların daha doyurucu karavana aldıklarını iyi biliyordum; zira bizim meydanın zemin katındaki bir sıra hücrede hep bu ağır cezalılar yatıyordu; ben de mutemet olduğum zaman onlara karavana dağıtırken tayınlarından çalardım. İnsan yalnız ekmekle, hele bir lokma ekmekle de yaşayamaz ki!

Benim ahbap sözünü tuttu. Maltada iki gün çalıştıktan sonra beni hücremden çıkarıp mutemet, "meydancı" yaptılar. Sabah akşam hücrelerindeki mahkûmlara ekmeklerini biz dağıtıyorduk; ama saat on ikide başka bir yöntem uygulanıyordu. Mahkûmlar iş dönüşü upuzun bir sıra halinde hapishaneden içeri girerdi. Bizim meydanın cümle kapısından girerlerken, sık adım yürüyüşü bırakır, ellerini önlerindekinin omzundan indirirlerdi. Kapının hemen iç yanında tepeleme ekmek yığılı tepsiler durur, meydancıbaşı ile sıradan iki meydancı da orada bulunurdu. O iki meydancıdan biri bendim. Mahkûmlar sıra halinde geçerken, görevimiz onlara ekmek tepsisini tutmaktı. Tepsi, diyelim benim tuttuğum tepsi boşalır boşalmaz, öbür meydancı dolu tepsiyle hemen benim yerimi alırdı. Onun tepsisi boşalınca da ben onun yerini alırdım dolu tepsiyle. Böylece, mahkûmlar sıra halinde patırtılı sesleriyle önümüzden düzenli bir hızla geçerken, her mahkûm sağ elini uzatarak tutulan tepsiden tayınını alırdı.

Meydancıbaşının görevi başkaydı. O cop kullanırdı. Tepsinin yanı başında dikilir, gözünü dört açardı. Açlıktan perişan mahkûmlar, tepsiden bir yerine iki tayın alabilme fırsatını kollar, bu ayartıcı düşünceden kendilerini hiç kurtaramazlardı. Ama ben bu fırsatın geldiğini hiç görmedim. Meydancıbaşının copu, hevesle uzanan elin üzerine bir kaplan pençesinin hızıyla iniverirdi. Meydancıbaşı uzaklığı kestirmekte son derece usta-

laşmıştı, o kadar çok ele, o kadar çok cop indirmişti ki, artık ıska geçmesinin olanağı yoktu. Hiç kaçırmazdı; ayrıca kabahatli mahkûmun o tek tayınını da vermez, onu hücresine yollayıp sade sıcak suya yatırarak cezalandırırdı.

Zaman zaman, bu adamlar hücrelerinde aç yatarken meydancıların hücrelerinde yüzlerce tayının saklandığını görürdüm. Bu kadar ekmeği alıkoyuşumuz saçma görünebilir, ama bizim aldığımız haraçlardan biriydi bu. Kendi meydanımız içinde bir çeşit iktisat uzmanı kesilmiş olan biz meydancılar, tıpkı medeniyet dünyasının iktisat üstatları gibi iktisat oyunları çevirirdik. Topluluğun yiyecek ikmalini kendi kontrolümüz altında tutarak, tıpkı dışarıdaki haydut kardeşlerimiz gibi bu yiyeceği halka pahalıya ödetirdik. Ekmek madrabazlığı yapardık. Avluda çalışan mahkûmlara haftada bir, beş sentlik bir topak çiğneme tütünü verilirdi. Bu çiğneme tütünü bulunduğumuz ortamda para yerine geçiyordu. Takasımızda bir topak tütün iki ya da üç tayına gidiyordu, mahkûmlar ise tütünlerini, tütünü daha az sevdiklerinden değil, ekmeği daha çok sevdiklerinden takas ediyorlardı. Ah, biliyorum, bu tıpkı ufak bir çocuğun elinden karamelasını almak gibi bir şeydi, ama ne yapardınız, biz de yaşamak zorundaydık! Hem, inisiyatif ve girişim yeteneğine sahip olanların da bu yetenekleri karşılığında bir ödül almaları gerekirdi. Ayrıca biz, duvarların dışında kalan bizden daha iyi yurttaşları –saygıdeğer tüccar, banker, sanayi kaptanı kisvesi altında aynen bizim yaptığımızı, hem de çok daha büyük ölçüde yapanları– kendimize örnek almaktan başka bir şey de yapıyor değildik. Eğer bizler olmasaydık, o zavallı mahkûmların başına kim bilir neler gelirdi, düşünemiyorum bile. Tanrı bilir ya, Erie İl Kodesinde ekmek bizim sayemizde alınıp satılabiliyordu. Evet, üstelik, tütünlerinden vazgeçen bu zavallı iblislere idareli olmayı öğretiyor, tutumluluk aşılıyorduk. Hem sonra, biz onlar için bir örnektik de. Orada bulunan her mahkûmun yüreğine, hiç değilse bizler

gibi olabilmek, ekmeğini taştan çıkarmak tutkusunu yerleştiriyorduk. Zannederim toplum kurtarıcılarıydık biz, evet.

Alın işte aç ve tütünsüz bir mahkûm. Belki adam müsrifin tekiydi de bütün tütününü kullandı, bitirdi. Zararı yok; bir çift pantolon askısı vardı ya! Pantolon askılarına karşılık yarım düzine, askılar çok iyi kaliteden ise bazen bir düzine tayın verip alırdım onları. Gerçi ben askı maskı kullanmam, ama olsun. Şu köşede bir ağır cezalı çömelmiş olurdu; adam öldürmekten on yıl yatacaktı. O askı kullanıyordu, bir çift askıya da ihtiyacı vardı. Et istihkakının bir bölümüyle değişirdim askıyı. Bana da et gerekliydi. Bazen de adamın elinde kâğıt kaplı, örselenmiş bir roman olurdu. O zaman bu bir hazine demekti benim için. Romanı okur, ondan sonra fırıncaya verir, bir parça pastayla, ya da aşçılara verir et ve sebzeyle, yahut ocakçıya verir doğru dürüst bir fincan kahveyle, yahut da bir başkasına verir, her nasılsa içeriye ara sıra sokulabilen bir gazeteyle değişirdim. Aşçılar, fırıncılar, ocakçılar hep benim gibi birer mahkûmdu ve hepsi de bizim meydanın ilk sıra hücrelerinde kalıyordu.

Kısaca, Erie İl Kodesinde dört başı mamur bir takas sistemi kurulmuştu. Para bile dönüyordu ortada. Bu parayı bazen hafif cezalılar dışarıdan gizlice sokuyor, daha çok da yeni gelenlerin soyuldukları berber dükkânları sağlıyordu, ama paranın asıl büyük bölümü ağır cezalıların hücrelerinden akıyordu; onlar bu parayı nerden buluyordu, doğrusu bilmiyorum.

Konumunun üstünlüğü nedeniyle meydancıbaşının oldukça büyük bir servet yaptığı söyleniyordu. Meydancıbaşı çeşitli yerlerden aldığı haraçlara ek olarak, biz meydancıların da haracını yiyordu. Yani haraç işini genellikle biz yürütüyorduk, ama işin asıl kaymağını o yiyordu. Kendi haraçlarımızı onun izniyle alıyor ve bu izne karşılık da ona haraç ödüyorduk. Dediğim gibi, servet sahibi biri olarak tanınıyordu, ama parasını hiç görmedik; kendi başına, hücresinde görkemli bir yaşantı sürüyordu.

Ancak bu paranın kodeste kazanılabildiğine ilişkin kesin kanıta sahiptim, zira üçüncü meydancının on altı doları vardı, parasını da her akşam dokuzdan sonra, bizi hücrelerimize kilitledikleri zaman sayardı. Ayrıca, her gece, kendisini ele verdiğim, öbür meydancılara bundan söz ettiğim takdirde bana ne yapacağını söyleyerek gözdağı verirdi. Yani adamcağız soyulmaktan korkuyordu. Üstelik de üç ayrı yönden tehlike altındaydı. Birincisi gardiyanlardı. Gardiyanların ikisi üçü bir araya gelir, adamın üstüne atılır, itaatsizlik bahanesiyle bir güzel ıslatır, sonra da hücreye atabilirlerdi; bu kargaşalık arasında da üçüncü meydancının on altı doları uçardı. Sonra birinci meydancı vardı; o da kendisini işinden çıkarıp tekrar avluda çalışmaya yollamakla tehdit edebilirdi. En son olarak da bizler, on tane sıradan meydancı vardık. Eh, onun servetine göz koyacak olsak, günün birinde punduna getirip onu bir köşeye sıkıştırmamız ve onumuz birden üstüne çullanarak alaşağı etmemiz işten değildi: İnanın bana, bir kurt sürüsünden hiç farkımız yoktu; hani Wall Street'teki işadamları var ya, tıpkı onlar gibi.

Adamın bizden korkmakta hakkı vardı, aynı şekilde ben de haklı olarak ondan çekiniyordum. Herif, okuması yazması olmayan, eskiden istiridye korsanlığı yapmış, çeşitli pis işlere girmiş çıkmış, Singsing'de beş yıl yatmış bir sabıkalı, iri kıyım bir yabani, kelimenin tam anlamıyla aptal, kan içici bir hayvandı. Parmaklıkların arasından geçerek bizim meydana giren serçelere tuzak kurardı. Bir serçe yakaladı mı, hemen avını alıp hücreye koşardı; adamın ağzından kemik parçaları ve tüyleri tükürerek serçeyi çiğ çiğ yediğini gözlerimle görmüşümdür. Yo, onu asla ele vermeye kalkışmadım. Allah göstermesin. Herifin on altı dolarından ilk olarak şimdi söz ediyorum.

Ama yine de onun haracını yedim. Kadınlar bölümünde yatan kadın mahkûmlardan birine âşıktı bu adam. Okuması yazması olmadığından, kadının yazdığı mektupları ona okur, onun

cevaplarını da ben kaleme alırdım. Bunu da ona ödetirdim. Ama döşendiğim mektuplar da güzeldi hani. Bütün yaratıcılığımı gösterir, ne kadar duygulu söz varsa kullanırdım bu mektuplarda; döktürürdüm. Sonunda zaten kadın da ona âşık oldu; ama aslında ona mı âşık oldu, yoksa o fukara mektup yazarına mı, bilmem. Tekrar ediyorum, muazzam şeylerdi o mektuplar.

Bizim haraç kaynaklarımızdan biri de "kav dolaştırma" işiydi. Demir parmaklıklardan, sürgülerden ve kol demirlerinden meydana gelmiş o dünyada biz meydancılar gökten inmiş haberciler ve ateş taşıyıcılardık. Adamlar akşam işten dönüp de hücresine kilitlenince canları sigara içmek isterdi. İşte o zaman bizler ortaya çıkar, ellerimizde için için yanan kavlarla koridorlarda hücreden hücreye koşarak Tanrısal ateşi tazelerdik. Akıllı olanlar, ya da kendileriyle iş yaptığımız adamlar, ellerindeki kavları yaktırmak için hazır beklerdi. Ama o Tanrısal ateşi herkes elde edemezdi öyle. Elini cebine atmayan hava alır, ateşi olmadığı için de geceyi dumansız geçirirdi. Adam geceyi dumansız geçirmiş, bizim umurumuzda olmazdı. Biz işimizi sağlam kazığa bağlamıştık bir kere; hem herifçioğlu maraza çıkarmaya filan kalkışacak olursa, ikimiz üçümüz bir araya gelir, dünyanın kaç bucak olduğunu öğretirdik ona.

Meydancıların çalışma kuramları buydu işte. Hepimiz on üç kişiydik. Bizim meydanda aşağı yukarı beş yüz kadar mahkûm vardı. Hem çalışmak, hem de düzeni korumak zorundaydık. Düzenin korunması aslında gardiyanların göreviydi, ama bunu bizim sırtımıza yıkmışlardı. Bu görevi yerine getirmezsek hemen bizi meydancılıktan çıkarır, avluda ağır işe verir, büyük ihtimalle de öncesinde zindanın tadını tattırırlardı. Ama görevimizi yerine getirdiğimiz sürece hepimiz, bize ait olan haracı alabilirdik.

Şimdi bir zahmet, benimle birlikte soruna şöyle bir bakınız: Biz on üç hayvan, beş yüz başka hayvana göz kulak olmak durumundaydık. O cezaevinin gerçek bir cehennemden aşağı kalır

yanı yoktu, bundan dolayı da ister istemez o beş yüz mahkûma söz geçirmek zorundaydık. Bu hayvanların ne menem şeyler olduğu göz önünde tutulursa, onlara iyilikle söz geçirme olanağı olmadığı açıkça anlaşılır. Biz korkutarak söz geçiriyorduk. Tabii arkamızda bizi destekleyen gardiyanlar vardı. Zorda kalınca onlardan yardım istiyorduk; ama kendilerine çok sık başvurursak gardiyanların rahatı kaçar, işi daha ehil mutemetlere devretmeyi düşünebilirlerdi. Bu yüzden biz de, arada sırada, içerideki bir mahkûmu yoklamak için bize hücrenin kapısını açmalarını usulca istemek dışında gardiyanların sık sık başını ağrıtmıyorduk. Bu gibi durumlarda ise gardiyan sadece hücrenin kapısını açmakla yetinir ve yarım düzine adamın içeri girip mahkûmun hakkından gelişlerine tanıklık etmiş olmamak için çekilir giderdi.

Mahkûmların hakkından nasıl gelindiğinin ayrıntılarına girmeyeceğim. Hem zaten adam dövmek Erie İl Kodesinde, yayımlanması olanaksız bir sürü dehşet verici olayın en ufaklarından, en önemsizlerinden biridir. "Yayımlanması olanaksız" dedim ya, aslında daha adil davranırsam, "düşünülmesi olanaksız" demem gerekir. Kendi gözlerimle görene kadar, benim için düşünülemez şeylerdi bunlar; üstelik de ben öyle dünyadan habersiz, toy biri değildim, insanların alçaklık uçurumunda ne kadar derine inebileceklerini bilirdim. Ne var ki Erie İl Kodesindeki bu uçurumun dibine ulaşmak için çook uzun bir iskandil gerekirdi, nitekim ben de sadece bu tip olayların, gördüğüm kadarıyla, sadece yüzeyini şöylece bir sıyırabildim.

Bazen, örneğin sabahları, mahkûmlar yıkanmak için aşağı indiği zaman, biz on üç meydancı mahkûmların ortasında yapayalnız kalırdık. Beş yüze karşı on üç; bir de bu mahkûmların hepsi bize kinliydi, üstelik de bizim söz geçirme yöntemimiz korkutmaya dayanıyordu. Kuralların en hafif bir biçimde bile çiğnenmesine izin veremez, en ufak bir küstahlığa bile göz yumamazdık. Böyle yapmazsak işimiz bitikti. Kendi koyduğumuz

kural şuydu: Ağzını açana yapıştıracaksın! Ağzını daha açar açmaz, gözünün yaşına bakmadan, eline ne geçerse onunla vuracaksın. Süpürge sopası, süpürgesinden kavranıp da adamın suratı budur deyip indirildi mi, çok etkili oluyor, hemen adamın aklını başına getiriyordu. Ama iş bununla bitmiyordu. Öyle bir adamın ötekilere ibret olması gerekiyordu; dolayısıyla, ikinci kural da, hemen adamı döven meydancının yanına koşup var gücünle mahkûma girişmekti. Tabii bir meydancının yardımına görünürdeki bütün meydancıların koşup geleceklerinden ve cezalandırma işlemine katılacaklarından kimsenin kuşkusu yoktu; zira bu da kurallardan biriydi. Meydancılardan herhangi birinin bir mahkûmla ne zaman başı derde girse, o yakınlarda bulunan başka meydancıların da yumruğu yapıştırması görevleri gereğiydi. Olayın nedenine nasılına hiç bakmayacak, haklıyı haksızı düşünmeyeceksin, vereceksin odunu, hem de kıyasıya; kısacası, adamı yere sereceksin.

Yirmi yaşlarında genç ve yakışıklı bir zenci kırmasını hatırlıyorum; nereden girmişse kafasına bu delice fikir, genç melez haklarını savunabileceği düşüncesine kapılmış. Gerçi haklarını savunmak onun hakkıydı, ama bu savunmanın ona hiç de yaran dokunmadı. Bu melezin hücresi en üst kattaki koridorun sonundaydı. Bu delikanlının canını çıkarmak için sekiz meydancıya bir buçuk dakika yetti, zira delikanlının hücresinden çıkarılıp sürüklenerek koridordan geçirildikten sonra, yine sürüklenerek beş kat demir merdivenlerden indirilmesi bu kadar sürdü. Adam bütün bu mesafeyi aşarken ayaklarından başka bedeninin her noktası yere değdi, bu arada da sekiz meydancı hiç boş durmadı. Zenci kırması, olayı durup seyretmekte olduğum yere, tam ayaklarımın dibine serildi. Ayağa kalktı, kısa bir süre öylece durdu. Bu arada kollarını iki yana açarak, korku ve dehşet taşıyan, yürek paralayıcı bir çığlık attı. Aynı anda da deri değiştiriyormuş izlenimi uyandıran bir biçimde, üstündeki kalın hapishane giy-

sisi parça parça, şerit şerit dökülüverdi, delikanlıyı her yanından kan fışkıran çırılçıplak bedeniyle ortada bıraktı. Bir an sonra da yere yığılıp bayıldı. Zenci kırması delikanlı dersini aldıktan başka, o duvarlar arasında bulunup da o çığlığı işiten her mahkûm aynı biçimde kendine bir ders çıkardı. Ben de öyle. Bir erkeğin bir buçuk dakika içinde eziliverdiğini seyretmek hiç de hoş bir şey değil.

Aşağıda anlatacaklarım, kav taşıma yoluyla haraç yeme işini nasıl çevirdiğimiz konusunda sizlere bir fikir verecektir. Tutalım ki, sizin gözetiminizdeki bir sıra hücreye yeni gelenler yerleştirildi. Elinizde kavla, parmaklıkların önünden geçerek yürürsünüz. İçlerinden biri, "Hey evlat, bize bir ateş versene," diye seslenir. Şimdi bu, kendisinde tütün olduğunu belli etmek için yaptığı reklamdır o adamın. Kavı uzatır, geçer gidersiniz. Az sonra geri döner, demir parmaklıklara şöylece yaslanırsınız. "Şey, senin şu tütünden biraz da bize verebilir misin?" dersiniz. Eğer herifin bu oyunlara aklı ermiyorsa, büyük olasılıkla size tütünü kalmadığını söyleyecektir. İyi ya! Adamı içeri girdiği için teselli eder, Allah kurtarsın deyip yanından ayrılırsınız. Ama elindeki kavın ona ancak o gün için yetebileceğini bilirsiniz. Ertesi gün hücresinin önünden geçerken size yine, "Hey evlat, bize bir ateş versene," der. Siz, "Senin nasıl olsa tütünün yok, ateşe de ihtiyacın yoktur" cevabını verirsiniz. Ateş de vermezsiniz ona. Yarım saat, bir saat ya da iki-üç saat sonra tekrar geçersiniz önünden. Bu sefer daha yumuşak bir tonda seslenir size; "Geliver hele evlat." Gidersiniz. Ellerinizi parmaklıklardan içeri sokar, avuçlarınızı değerli tütünle doldurursunuz, sonra da adama ateşi verirsiniz.

Ama bazen de öyleleri gelir ki hapishaneye, onlardan haraç yemenin mümkünü yoktur. Kulaktan kulağa esrarlı bir laf yayılır: Bu yeni gelene namuslu davranılacaktır. Bu laf nerden çıkar hiç anlayamadım. Bilinen bir şey varsa, adamın bir arkacısının olduğudur. Belki birinci, ikinci ya da üçüncü meydancılardan

biridir arkası; veya hapishanenin başka bölümlerinden bir gardiyandır; yahut da adam yüksek kademedeki haraççılara para yedirerek kendisine iyi davranılmasını sağlamıştır; her ne olursa olsun, bizler, başımızın belaya girmesini istemiyorsak adama iyi davranmamız gerektiğini biliriz.

Biz meydancılar birer aracı, sıradan birer taşıyıcıydık. Hapishanenin çeşitli bölümlerinde yatan mahkûmlar arasında ticareti sağlıyor, alışverişi sonuçlandırıyorduk. Ayrıca, bu alışverişlerden de komisyonumuzu alıyorduk. Bazen takas edilen malların yarım düzine aracının elinden geçmesi gerekir, bütün bu aracılar da kendi payını maldan alırdı veya hizmetlerinin karşılığı başka bir yoldan ödenirdi onlara.

Bazen biri öbürüne hizmetinden ötürü borçlanır, bazen öbürü berikine. Böylece ben de hapishaneye, benim eşyamı gizlice içeri sokan mahkûma borçlu olarak girdim. Bir iki hafta sonra ocakçılardan biri elime bir mektup sıkıştırdı. Ocakçıya da mektubu berber vermiş. Berber ise mektubu benim eşyamı içeri sokan mahkûmdan almış. Adama borçlu olduğum için mektubun taşınması işini yerine getirmek zorundaydım. Ama mektubu yazan bizim ahbap değildi. Mektubun asıl sahibi, bizim ahbabın meydanındaki bir ağır cezalıydı. Mektup kadınlar bölümündeki bir kadına verilecekti. Ama mektup bu kadına mı yazılmıştı, yoksa o kadın da aracılar zincirinin halkalarından biri miydi, bilmiyordum. Bütün bildiğim kadının eşkalinden ve mektubu ona ne yapıp edip ulaştırmam gerektiğinden ibaretti.

İki gün geçtiği halde mektup hâlâ bende duruyordu; derken beklediğim fırsat çıktı. Eskiyen elbiseleri tamir etme işinde çalışıyordu bu kadın. Bizim meydancılardan birkaçı kadınlar bölümüne geçip koca koca elbise denklerini alır dönerlerdi. Birinci meydancıyla işi ayarlayıp kadınlar bölümüne beni de yollamasını sağladım. Hapishaneden kadınlar bölümüne varana kadar bizim için açtıkları sürüyle kilitli kapıdan geçtik. Büyük bir salona gir-

dik; burada kadınlar elbise tamir ediyordu. Bana tarif edilen kadını gözlerimle araştırdım. Kadını bulup yavaş yavaş, çaktırmadan ona yaklaştım. Kartal bakışlı iki kadın gardiyan başlarında nöbet tutuyordu. Mektubu avucuma aldım ve niyetimi kadına bakışlarımla anlattım. Kendisine bir şey getirdiğimi anladı; herhalde böyle bir şey bekliyor ve bizler kapıdan girdiğimiz andan beri habercinin hangimiz olabileceğini kestirmeye çalışıyordu. Fakat kadın gardiyanlardan biri kadının elli santim yanında duruyordu. Bizim meydancılar götürecekleri elbiseleri toplamaya başlamışlardı bile. Vakit geçiyordu. Taşıyacağım denk sanki iyi bağlanmamış da onu düzeltiyormuşum gibi yaparak bir parça oyalandım. Şu gardiyan olacak karı da başını hiç başka yana çevirmeyecek miydi yani? Yoksa başaramayacak mıydım? Tam o sırada mahkûm kadınlardan biri bizim meydancılardan birine işveyle karışık takıldı; ya ayağını uzatıp hafiften çelme takar gibi yaptı, ya çimdikledi, ya da başka bir şey. Gardiyan hemen o yana bakıp şiddetle azarladı kadını. Bütün bunlar gardiyanın dikkatini başka yana çekmek için önceden mi tasarlanmıştı bilmiyordum, ama bildiğim biricik şey, aradığım fırsatın çıktığıydı. Benim kestirdiğim kadının eli kucağından kalkıp yanına sarktı. Dengimi almak için eğildim. Öyle eğik durumdayken mektubu kadının eline aktarıp karşılığında bir başka mektup aldım. Bir an sonra da dengimi omzuma vurmuştum. Bu arada, en son kalan meydancı ben olduğumdan gardiyan bakışlarını bana çevirmişti, arkadaşlarıma yetişmek üzere acele ettim. Kadından aldığım mektubu ocakçıya verdim; sonra mektup ocakçıdan berbere, berberden benim ahbaba, ondan da öbür yandaki ağır cezalı mahkûma kadar gitti.

Çok kere taşıdığımız mektuplarda, taşıma zinciri son derece karmaşık olduğundan ne yollayanı bilirdik ne de kime yollandığını; zincirdeki halkalardan başka bir şey değildik. Bir yerde, bir anda mahkûmun biri elime bir mektup sıkıştırır ve falancaya verilmesini söylerdi. Bütün bu davranışlar, ileride doğrudan

doğruya belli başlı bir mektup ulaştırıcıyla temas edip ondan ücretimi almak umuduyla, yani bir karşılık bekleyerek yerine getirilen lütuflardı. Bütün hapishane bir mektup ulaştırma şebekesiyle örülmüştü. Ulaştırma sistemini kontrolü altında tutan bizler de, kendimize kapitalist toplumu örnek seçtiğimizden, pek tabii müşterilerimizden yüklü haraç keserdik. Son derece büyük kâr karşılığında verilen bir hizmetti bizimki, ama zaman zaman hizmetimizi sırf sevgi karşılığında da verdiğimiz olurdu.

Kodeste kaldığım bütün süre içinde, benim ahbapla dostluğumu hep pekiştirdim. Benim için çok şeyler yapmıştı, karşılığında benim de onun için elimden geleni yapmamı istiyordu. Hapisten çıktığımızda birlikte seyahat edecek ve pek tabii, birlikte "işler çevirecektik". Zira benim ahbap sabıkalının biriydi –yo, öyle birinci sınıf bir cani değildi, sadece çalacak, soyacak, gece hırsızlığı yapacak ve eğer köşeye sıkıştırılırsa, cinayet işlemekten de geri durmayacak ufak çapta bir hayduttu. Pek çok saatler baş başa oturup sakin sakin konuşmuşuzdur onunla. Yakın gelecek için tasarladığı ve benim oynayacağım rolü de bir güzel planladığı iki üç iş vardı kafasında. Bu işlerin ayrıntılı planlanmasında ben de az yardımcı olmadım hani. Pek çok cani, sabıkalı görmüş olduğum için, benim ahbap kendisini aldattığımı, sadece otuz gün için oyaladığımı asla fark etmedi. Beni gerçek bir suçlu sanıyor, aptal olmadığım için de beni seviyordu; öyle sanıyorum ki beni biraz da kanı kaynadığı için seviyordu. Hiç kuşkusuz, onun o karanlık işler çevrilen aşağılık suçlular dünyasına katılmaya niyetim yoktu; ama onun dostluğunun bana sağladığı yararları da bir yana atmak aptallık olurdu. İnsan, cehennemin kızgın ateşi üstünde yürürken canının istediği yere basamaz; işte Erie İl Kodesinde durum benim için de böyleydi. Benim de "çete"de kalmam gerekiyordu; yoksa ağır iş ve ekmek-su perhizi beni bekliyordu. Eh, çetede kalmak için de benim ahbapla aramın bozulmaması şarttı.

Kodeste yaşam hiç de tekdüze değildi. Her gün bir olay oluyordu; kiminin sara nöbeti tutar, kimi çıldırır, birileri dövüşür, ya da meydancılar sarhoş olurdu. Sıradan meydancılardan biri de Dikizci Jack'ti. Bizim en büyük desteğimiz olan bu Dikizci Jack süzme bir "usta", gerçek bir "ipsiz"di; böyle olduğu için de büyük meydancılar ona her konuda en geniş serbestliği tanıyordu. İkinci meydancı olan Pittsburg'lu Joe da, Dikizci Jack'in "cümbüş"lerine katılırdı; hatta bu ikisi, Erie İl Kodesinin, insanın "mastor" olup da tutuklanmayacağı dünyadaki biricik yer olduğunu söyler dururdu. Ben bilmiyorum, ama söylediklerine göre, uyuşturucu olarak, dispanserden dolambaçlı yollardan sağladıkları potasyum bromürü kullanırlarmış. Ama uyuşturucu olarak kullandıkları her ne olursa olsun, kafayı iyice bulduklarını ve zaman zaman adamakıllı zom olduklarını biliyordum.

Bizim meydan, toplumun pisliğiyle, süprüntüsüyle dolu bir umumhaneydi; kalıtsal yetersizler mi ararsınız, dejenereler mi, düşkünler mi, deliler mi, yoksa saralılar mı, yahut geri zekâlılar mı ararsınız artık; kısaca, insanlardan meydana gelmiş bir karabasandı. Bundan dolayı aramızda sara nöbetlerine çok sık rastlanıyordu. Bu nöbetler bulaşıcıydı âdeta. Adamın birini nöbet tuttu mu, hemen ötekiler de başlıyordu nöbet geçirmeye. Yedi kişinin aynı anda nöbet geçirdiğini, kendilerini yere atıp havayı iğrenç çığlıklarıyla yırttıklarını görmüşümdür; bu arada bir o kadar başka akıl hastası da bir aşağı bir yukarı dolaşıp gürültü patırtı çıkarırdı. Nöbet geçirenlerin başından aşağı soğuk su dökmek dışında hiçbir yardım yapılmıyordu. Sağlık memurunu ya da doktoru çağırtmanın hiçbir yararı yoktu. Onlar, her zaman olagelen böyle önemsiz şeylerle rahatsız edilemezdi.

On sekiz yaşlarında Hollandalı bir delikanlı vardı; en sık o nöbet geçirirdi. Genellikle günde bir kez nöbeti tutardı. Bu yüzden onu en alt katta, bizim kaldığımız hücreler dizisinin en ucunda yatırıyorduk. Çocuk maltada birkaç kere nöbet geçirin-

ce, gardiyanlar artık onunla uğraşmaz oldu ve sabahtan akşama kadar hücresinde kapalı tutmaya başladılar; ona arkadaşlık etsin diye de yanına bir İngiliz züppesini kattılar. Hani züppenin yardımı olacağından filan değil; Hollandalının ne zaman nöbeti tutsa, züppe korkudan felce uğrardı.

Hollandalı delikanlı tek kelime İngilizce bilmiyordu. Bir çiftçinin oğluydu, kavga çıkarmak suçundan üç aylık hapis cezasını çekiyordu. Nöbeti tutacağı zaman önce uluma gibi sesler çıkarmaya başlardı. Tıpkı kurtlar gibi ulurdu. Ayrıca nöbetini ayakta geçirirdi ki, bu da kendisi için hiç iyi değildi, zira nöbetinin en şiddetli anında kendini tepe üstü yere atıyordu. O upuzun kurt ulumasının yükseldiğini duyar duymaz hemen elime bir süpürge geçirip hücresine koşardım. Mutemetlere hücrelerin anahtarları verilmediğinden yanına yaklaşamıyordum. Çocuk daracık hücrenin ortasında dikilerek çırpınır titrerken gözleri kayar, yalnız akları meydana çıkar, kimsesiz bir ruh gibi ulur da ulurdu. Ne ettimse o züppeyi çocuğa yardım etmeye kandıramadım. Hollandalı ayakta ulurken, züppe üst ranzada bir köşeye büzülür, gözlerini durmadan uluyan zavallıdan ayırmaksızın tir tir titrerdi. O zavallı züppeye bu yüzden oldukça sert davrandığım da olmuştur. Ama o zavallının kendisi de yarım akıllıydı zaten, iyiden iyiye çıldırmadığına şaşmak gerek.

Süpürgeyle elimden geldiği kadar durumu idare etmeye çalışırdım. Süpürgeyi parmaklıkların arasından içeri uzatır, Hollandalının göğsüne dayar, beklerdim. Kriz yaklaştıkça çocuk ileri geri sallanmaya başlardı. Ben de süpürgeyle onun sallanmasını izlerdim, zira o korkunç tepe üstü atlayışını ne zaman yapacağı hiç belli olmuyordu. Ama kendini attığı anda, süpürgenin sağladığı destekle onu tutar, düşüşünü yavaşlatmış olurdum. Ne kadar çaba harcarsam harcayayım, düşüşünü hiçbir zaman yeteri kadar yavaşlatamadığım için, çok kere çocuğun yüzü taş zemine çarparak berelenirdi. O yere düşüp de çırpınmaya başladığı zaman hemen başına bir kova su dökerdim. Soğuk suyun ona gerekli ya da yararlı olup olmadığını

bilmiyordum, ama Erie İl Kodesinde gelenek böyleydi. O çocuk için işte bundan fazlası hiçbir zaman yapılmadı. Bir saat kadar, sırılsıklam yattığı yerde öyle kalır, ondan sonra emekleye emekleye gider ranzasına yatardı. Saralı bir adam da neydi ki canım!

Bitişik hücrede garibin biri yatıyordu - Barnum Sirki'nin çöp tenekesinden yemek artıkları alıp yediği için altmış gün hapis cezasına çarptırılmıştı. Son derece gerizekâlı bir yaratıktı ve başlangıçta gayet yumuşak huyluydu. Anlattıkları tamamıyla gerçeğe uygundu. Sirkin yakınına sokulmuş, karnı aç olduğu için de dosdoğru sofra artıklarının atıldığı tenekeye yanaşmış. Sık sık, "Ama çok esaslıydı ekmek ha!" diye beni inandırmaya çalışırdı, "Ama et met yoktu hiç." O sırada polisin biri onu görüp tutuklamış; şimdi de buradaydı işte.

Bir seferinde, elimde ince, sert bir tel parçasıyla onun hücresinin önünden geçiyordum. Adam benden öylesine yalvararak istedi ki teli, parmaklığın arasından uzatıp verdim ona. Parmaklarından başka hiçbir alet kullanmaksızın, çabucacık, teli kısa kısa parçalara ayırıp beş altı tane pek ustalıklı çengelli iğne yaptı. İğnelerin uçlarını taş döşemeye sürte sürte sivriltti. O günden sonra çengelli iğne üzerine epeyce ticaret yaptım. Ben ona hammadde sağlıyor, mamullerini pazarlıyordum, o da hammaddeyi işliyordu. Ücret olarak ona fazladan tayın, ara sıra bir parça et ya da çorba suyu için kaynatılmış ilikli bir kemik veriyordum.

Ne var ki hapislik adamın sinirlerini bozdu, günden güne azıtmaya başladı. Meydancılar onunla alay etmeye bayılıyordu. Zavallının zayıf beynini, kendisine büyük bir servet kaldığına dair anlattıkları hikâyelerle dolduruyorlardı. Sözde servetine konmak için onu tutuklayıp hapse attırmışlardı: Öyle ya, kendisinin de bildiği gibi, insanın çöp tenekesinden bir şey yemesini yasaklayan bir yasa yoktu ki! İşte bundan ötürü, onu haksız yere hapse tıkmışlardı. Servetini elinden almak için hazırlanmış bir komployduu bu.

Bundan ilk kez, meydancıların yaptıkları oyuna kahkahalarla güldüklerini duyunca haberdar olmuştum. Hemen ardından, bizim garip benimle baş başa konuşmak istedi; bana milyonlardan, kendisini bu milyonlardan yoksun bırakmak için girişilen komplodan söz etti ve beni bu işte kendine özel dedektif atadı. Onu incitmeden gerçeği anlatmak için elimden geldiğince çalıştım, bir yanlışlığa filan düşüldüğünden dem vurdum, asıl varisin aynı adı taşıyan bir başkası olduğunu söyledim. Yanından ayrıldığımda heyecanı enikonu yatışmıştı; ama meydancıları adamın yanından uzak tutamıyordum bir türlü. Eskisinden de beter adamı gırgıra almayı sürdürüyorlardı. Sonunda çok şiddetli bir öfke krizi geçirdi, bana inanmadığını söyleyerek özel dedektiflik görevimi yerine getirmemekle suçladı ve greve başladı. Çengelli iğne ticaretim durdu. Artık çengelli iğne yapmıyor, hücresinin önünden geçtiğim zamanlar, çengelli iğne yapmakta kullandığı malzemeyi başıma fırlatıyordu.

Bir daha da onunla aramı düzeltemedim. Öbür meydancılar gidip ona benim komplocular hesabına çalışan bir dedektif olduğumu söylemiş. Bu arada da gırgır geçe geçe adamı iyice zıvanadan çıkardılar. Uğradığı hayali haksızlıklar onda bir sabit fikir halini aldı ve adamcağız sonunda, cinayet işleyebilecek tehlikeli bir deli olup çıktı. Gardiyanlar onun çalınmış milyonlarının hikâyesini dinlemek istemiyor, o da onları komployа katılmakla suçluyordu. Günün birinde gardiyanlardan birinin başından aşağı bir tas kaynar su dökünce, adamın durumuyla ilgili bir soruşturma açıldı. Hapishane müdürü parmaklıkların ardından bir-iki dakika konuştu onunla. Daha sonra hücresinden alıp muayene ettirmek için doktora çıkardılar. Bir daha da geri dönmedi; sağ mıdır, ölmüş müdür, yoksa tımarhanenin birinde hâlâ milyonlarını mı sayıklıyordur diye düşünürdüm zaman zaman.

En sonunda tahliye edileceğim gün geldi çattı. Aynı gün üçüncü meydancı da tahliye oluyordu. Mektuplarımla üçüncü

meydancı için kalbini kazandığım kız da, cezası daha kısa sürdüğünden hapishanenin dışında onu bekliyordu. Benim ahbapla ben birlikte çıktık, beraberce yürüyerek Buffalo'ya indik. Her zaman beraber olmayacak mıydık? O günü dilenerek geçirdik, kazandıklarımızı da bardağı üç sentten satılan biraya yatırdık. Bütün bu süre içinde ben bir yolunu bulup kirişi kırmak için fırsat kolladım durdum. Ana caddede rastladığım serserinin birinden, falan saatte, filan marşandizin kalkacağını öğrendim. Zamanımı ona göre ayarladım. Hareket saati geldiğinde benim ahbapla ben bir bardaydık. Önümüzde iki koca bardak köpüklü bira duruyordu. Ona allahaısmarladık demeyi isterdim doğrusu. Bana çok iyiliği dokunmuştu. Ama cesaret edemedim. Barın arka kapısından çıkıp bir çiti aştım. Çabucak kirişi kırmıştım, birkaç dakika sonra da Batı New York ve Pennsylvania demiryolu üstünde, güneye doğru yol alan bir yük treninde bulunuyordum.

TREN NASIL DURDURULUR

KAZALAR bir yana bırakılacak olursa, esaslı bir serseri hele genç ve çevik ise, tren personelinin onu aşağı atmak için girişeceği her türlü çabasına rağmen yine de bir treni durdurabilir; tabii bu iş için en önemli koşul, vaktin gece olmasıdır. Böyle bir serseri, bu koşullar altında treni durdurmayı kafasına koydu mu, ya gerçekten durdurur treni, ya da şansı yaver gitmezse, kendisi trenin tekerlekleri altında can verir. Tren personelinin cinayeti göze almadıkça onu trenden atmak için başvurabileceği hiçbir yasal yol yoktur. Tren personellerinin de cinayet işlemekten geri durmadığı serseriler dünyasında yaygın bir inanç halindedir. Aynı şey serserilik günlerimde başıma gelmediği için ben bu inancı paylaşamıyordum.

Ama "berbat" yollar üzerine duyduklarımı anlatayım size: Bir serseri "alt tarafa geçtiği", yani vagonun altındaki kirişlere yerleştiği zaman, tren de saatte doksan kilometre hızla gidiyorsa, tren durmadan onu oradan çıkarmanın olanağı yoktur görünüşte. Çevresi dört tekerlek ve vagonun şase kirişleriyle sarılmış vaziyette, alt tarafa rahatça yerleşen serseri, tren personelinden üstün bir durumdadır –ya da o öyle olduğunu sanır; günün birinde bir "berbat yolda" kiriş üstünde yola çıkana kadar. Berbat yol diye genellikle, kısa bir süre önce üstünde bir ya da birkaç serserinin tren personeli tarafından öldürüldüğü yola denir. Böyle bir yolda "alt tarafta" yakalanan serserinin Tanrı yardımcısı olsun, zira yakalandığı zaman tren doksan kilometre hızla yol almaktadır.

Gardıfren bir vagon kilidi tespit pimi alır eline, bunu uzun bir çelik telin ucuna bağlar, serserinin altına girdiği vagonun ön sahanlığına gelir. Çelik tele bağladığı ağır pimi iki sahanlık arasından aşağı sarkıtır ve sallamaya başlar. Pim raylar arasındaki traverslere çarparak zıplaya zıplaya vagonun altını dövmeye başlar ve bir vagonun altına, bir traverslere çarparak bu böyle sürer gider. Gardıfren teli çekip bırakarak ve sağa sola oynatarak silahının vagonun altında çarpmadık yer bırakmamasını sağlar. Yıldırım hızıyla giden ve bu hızla zıplayan pimin her darbesi ölümle yüklüdür ve saatte doksan kilometrelik hızıyla pim, gerçekten de bir ölüm trampeti çalar. Ertesi gün, demiryolunun bir yerinden serserinin kalıntılarını toplarlar, yerel gazetelerden birinde de bir satırla, serseri olduğu kuşkusuz ve herhalde sarhoş, kimliği bilinmeyen bir şahsın, büyük olasılıkla rayların üstünde sızarak ezildiği haberi çıkar.

Yetenekli bir serserinin treni nasıl durdurabileceğinin karakteristik bir örneği olarak size kendi başımdan geçen bir olayı anlatmak istiyorum. Ottawa'da bulunuyordum, Kanada Pasifik Demiryolu ile batıya gitmekteydim. Bu yolun beş bin kilometrelik bir bölümü önümde uzanıyordu, mevsimlerden de güzdü; Manitoba'yı geçip Kayalık Dağları aşmak zorundaydım. Hava her an bozabilirdi; yola çıkmakta ne kadar gecikirsem yolculuğumun da o oranda soğuk bir havada, dolayısıyla daha zor koşullar altında geçmesi olasılığı artacaktı. Ayrıca içimde bir nefret uyanmıştı. Montreal'le Ottawa arasındaki mesafe iki yüz kilometredir. Benden iyi kim bilecek? Zira bu yolu daha yeni aşmıştım, hem de tam altı günde. Bir yanlışlık yüzünden ana demiryolu hattını bulamamış, günde topu topu iki banliyö treninin çalıştığı ufak bir tali hat üzerinden geçmiştim. Bu altı günü, Fransız köylülerden dilendiğim, yeteri kadar da alamadığım, kuru ekmek kabuklarıyla yarı aç yarı tok geçirmiştim.

Çıkacağım uzun yolculuğa hazırlık amacıyla kendime birtakım giyecek almak için Ottawa'da geçirdiğim bir gün ise nefretimi

daha da artırmıştı. Şurasını yeri gelmişken hemen işaret edeyim ki, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Kanada'da giysi dilenenlere karşı eli sıkı davranma konusunda en önde gelenin bir arkasındaki kent Ottawa'dır; en önde gelen kent ise Washington'dır ve eli sıkılık konusunda aşılamaz. Orada bir çift pabuç edinebilmek için iki hafta dilenmiştim, ama Jersey City'ye gitmek üzere yola çıktığımda yine de istediğimi elde edememiştim.

Biz yine Ottawa'ya dönelim: Sabah saat tam sekizde giysi edinmek üzere harekete geçtim. Bütün gün arı gibi çalıştım. Yemin ederim, yürüdüğüm yol altmış-yetmiş kilometreyi bulmuştur. Binlerce evin kapısını çalıp ev hanımlarıyla görüştüm. Öğle yemeği yemek için bile işime ara vermedim. On saatlik verimsiz ve umut kırıcı bir çalışmadan sonra akşam saat altıda hâlâ bir gömlek eksiğim vardı; edinebildiğim biricik pantolon ise dar olduğundan, ilk giyişte dökülecek gibi görünüyordu.

Saat altıda çalışmayı bırakıp yolda yiyecek bir şeyler bulabileceğimi de umarak, demiryolu depolarının yolunu tuttum. Ama şanssızlık yakamı bir türlü bırakmıyordu. Hangi evin kapısını çalıp yiyecek istedimse, hepsinden terslendim. Sonunda evlerin birinden, alıp dışarıda yemem için bir paket içinde yiyecek verdiler. Keyfim hemen yerine geldi, zira uzun ve çeşitli deneyimlerim içinde o güne dek rastladığım en büyük yiyecek paketiydi bu. Gazete kâğıtlarıyla sarılmış bu yiyecek paketi, şöyle hatırı sayılır bir valiz iriliğindeydi. Hemen boş bir arsaya koşup açtım paketi. Önce gözüme kurabiye çarptı, daha sonra yine kurabiye, çeşit çeşit, cins cins kurabiyeler, kurabiyeler ve arkasından yine kurabiyeler. Paket sırf kurabiyeyle doluydu. Arasına okkalı et parçaları yerleştirilmiş tereyağlı ekmek dilimleri ne gezer! Sırf kurabiye; hem de dünyada en tiksindiğim şey kurabiye iken! Oracıkta oturup ben ağlamayaydım da kim ağlasındı? İnsan ölen evladının yüzüne nasıl bakarsa, o dağ gibi kurabiye yığınına ben de öylece bakakaldım. Gece parti verdikleri anlaşılan ev halkı-

nın eli açıklığını böyle reddetmekle nankörlük etmiş oluyordum herhalde. Ama anlaşılan ev halkı da kurabiye sevmiyormuş.

Bu kurabiyeler kötü giden talihimin dönüm noktası oldu. Bundan daha kötüsü olamazdı; dolayısıyla işlerin düzelmeye başlaması gerekirdi artık. Nitekim düzelmeye başladı da. Kapısını çaldığım bir sonraki evde beni içeri alıp yemeğe oturttular. Doğrusu ya, içeri alınıp da yemeğe oturtulmak bir mutluluktur. İnsan içeri alınınca elini yüzünü yıkama olanağını da bulur. Hem serseriler bacaklarını masanın altında uzatmaya bayılır. Girdiğim ev, koskocaman ve ağaçlıklı bir bahçenin ortasında, caddeden oldukça içeride, büyücek, rahat bir evdi. Ev halkı yemeğini yeni bitirmişti. Beni yemek odasına aldılar -bu başlı başına olağanüstü bir hadiseydi, zira evin içinde yemek yeme fırsatını bulabilen şanslı serserileri çoğunlukla mutfakta bir masaya oturturlar. Ben yemeğimi yerken kıranta, cana yakın bir İngiliz olan ev sahibi ile, anaç bir kadın olan karısı ve genç, güzel bir Fransız kadın hep benimle konuştular.

Ağzımdan o barbarlara yakışır "mandagözü" lafı çıktığı zaman kendisini ne kadar güldürdüğümü acaba hatırlar mı o güzel Fransız kadın? Bir ara onlardan şöyle tatlı tatlı bir "yirmi beşlik" koparmaya çalışıyordum. İşte o sırada paranın miktarından söz edildi. "Ne?" dedi Fransız kadın. "Mandagözü," dedim. Yeniden "Ne?" diye tekrarlarken dudaklarının kenarı seğiriyordu. "Mandagözü," dedim. Bunun üzerine makaraları koyuverdi kadın. Kendine geldiği zaman, "Ne olur bir daha tekrarlar mısınız?" dedi. "Mandagözü," dedim. Kadın o gümüş sesli kahkahalarını yine tutamayıp koyuverdi. "Çok... affınızı dilerim," dedi, "Ama ne... neydi o dediğiniz?" "Mandagözü," dedim. "Bir acayiplik filan mı var söylediğim şeyde?" Kadın boğulurcasına gülerken yutkunup, "Acayiplik var mı yok mu bilmiyorum ki. Ne anlama geliyor bu dediğiniz?" Kendisine açıkladım, ama o yirmi beş sentlik nikeli alıp alamadığımı hatırlamıyorum şimdi; yalnız o

günden bu yana çok kere düşünmüşümdür, asıl taşralı o muydu ben miydim diye.

Depoya vardığımda, trenin kör vagonlarında yolculuğa hazırlanan en aşağı yirmi kişilik bir serseri takımının beklediğini görünce adamakıllı bozuldum. Kör vagonlarda iki üç serserinin bulunmasından zarar gelmezdi. İki üç kişi göze çarpmazdı. Ama yirmi kişi! Bu bela demekti. Hiçbir trenin personeli hepimizin birden yolculuk etmesine izin veremezdi.

Bu arada, kör vagonun da ne olduğunu açıklayayım. Bazı posta vagonlarının iki ucunda kapı olmaz: Dolayısıyla bunlara "kör" vagon denir. İki ucunda kapıları olan posta vagonlarında ise bu kapılar hep kilitli tutulur. Şimdi, diyelim ki tren hareket ettikten sonra bir serseri bu kör vagonlardan birinin sahanlığına bindi. Kapı olmadığına veya varsa kilitli olduğuna göre, ne kondüktör ne de gardıfren serserinin yanına varıp da onu aşağı atabilir. Tren bir sonraki istasyonda duruncaya dek serserinin güvenlik içinde olacağı kuşkusuzdur. Tren durunca serserinin hemen yere inmesi, karanlık trenin baş tarafına doğru koşması ve tren yeniden hareket edince kör vagona tekrar atlaması gerekir. Ama bunun da, göreceğiniz gibi, sürüyle yöntemi vardır.

Tren hareket edince bu yirmi serseri üç kör vagona üşüştü, bazıları da daha tren bir vagon boyu bile yürümeden bindi. Bunlar acemi, beceriksiz çaylaklardı; sonlarının çabucak gelişini de gözlerimle gördüm. Tabii tren mürettebatı "tetikte" olduğundan, daha ilk durakta dert başladı. Ben hemen yere atlayıp raylar boyunca ileri doğru koşmaya başladım. Birkaç serserinin de benimle birlikte koştuğunu fark ettim. Besbelli bunlar işlerini biliyordu. İnsan bir posta trenini alt etmeye kalkıştı mı, duraklarda daima trenin epeyce önüne geçmek zorundadır. Ben ileri doğru koşmaya başladım, bu arada benimle birlikte koşanlardan biri yaya kaldı. Trene binebilmek için gerekli sinir gücü ve hünerin ölçüsü işte budur: Yaya kalmak veya kalmamak.

Bu iş şöyle olur: Tren hareket edince, gardıfren kör vagona biner. Artık gardıfrenin asıl trene geçebilmesi için biricik yol, kör vagondan yere atlamak ve kapıları "kör" olmayan bir vagona yetişip binebilmektir. Tren, gardıfrenin yere atlamayı gözüne alabileceği bir hızla giderken, adam kör vagondan yere atlar, birkaç vagon geçinceye kadar bekler ve tekrar trene biner. Dolayısıyla, serseri trenin ilerisinde yeterince bir uzaklığa kadar koşmak zorundadır, öyle ki, kör vagon onun hizasına geldiği zaman, gardıfren kör vagonu daha önceden terk etmiş olsun.

Son serseriyi on beş metre kadar geride bırakıp bekledim. Tren hareket etti. Gardıfrenin fenerini ilk kör vagonda gördüm. Gardıfren kör vagonda gidiyordu. Acemi çaylakların rayların yanı başında üzgün üzgün kör vagonun gözlerinin önünden geçip gidişini seyrettiğini gördüm. Vagona atlamak için en ufak bir harekette bile bulunamadılar. Daha işin başında, sırf kendi yeteneksizlikleri yüzünden yenik düşmüşlerdi. Sıra halinde rayların yanına dizilen serseriler içinde, yaya kalanlardan sonra, bu oyunu az çok bilen birkaç serseri bulunuyordu. Gardıfrenin bulunduğu ilk kör vagonun geçmesini bekledi bunlar ve ikinciyle üçüncü kör vagonlara atladılar. Tabii gardıfren de birinci kör vagondan yere ve sonra da önünden geçmekte olan ikinciye atlayıp sağa sola veriştirerek bu vagonun sahanlığına yerleşen serserileri aşağı savurdu. Fakat ben trenin o kadar ilerisinde bekliyordum ki, ilk kör vagon benim hizama geldiğinde, gardıfren onu terk etmiş, ikincideki serserileri aşağı atmakla meşguldü. En ustalarından, yeterince öne çıkmış yarım düzine kadar serseri de benimle birlikte ilk kör vagona binebildi.

Bir sonraki durakta saydığım zaman on beş kişi kaldığımızı gördüm; beş kişi saf dışı edilmişti. Beleşçileri temizleme işi sıkı başlamıştı, aynı biçimde de istasyondan istasyona sürdü gitti. Bir ara on dört kişi kaldık, sonra on ikiye indik, sonra on bir, sonra dokuz, sekiz. Bu bana hani şu ninnideki on küçük zenciyi

hatırlattı. En sonuncu küçük zenci ben olmayı kafama koydum. Hem neden olmayayım? Genç, güçlü, yetenekli değil miydim? (On sekiz yaşında ve tam formumdaydım.) Sinirlerim sağlam, soğukkanlılığım yerinde değil miydi? Üstelik de "serseriler kralı" sayılmıyor muydum? Geri kalan bütün şu serseriler benim yanımda acemi çaylak, toy, çolpa kalmıyor muydu? Eh ben de bu işi beceremeyeceksem, en sona kalmayı başaramayacaksam, gidip bir çiftlikte rençberlik yapayım daha iyiydi.

Kala kala dört kişi kaldığımızda, bütün tren mürettebatının da merakı kabarıp tümü bu işe burnunu sokmuştu. Bundan sonrası artık bir zekâ ve kurnazlık yarışması biçiminde sürdü, ama bu yarışmada avantaj tren mürettebatındaydı. Dördümüzden öbür üçü de birer birer kayıplara karıştı, sonunda ben bir başıma kaldım. Ama nasıl gurur duydum anlatamam yani! Dünyada hiçbir multimilyoner ilk milyonunu kazandığında benim kadar gururlanmamıştır. İki gardıfrene, bir kondüktöre, bir ateşçi ve bir makiniste karşılık treni durduruyordum.

Şimdi size treni nasıl durdurduğumu birkaç örnekle anlatayım: Çok ileride, karanlığın içinde –o kadar ileride ki, kör vagona binen gardıfren, kör vagon benim hizama gelmeden ister istemez vagondan atlamak zorundadır– trene binerim. Çok güzel. Bir sonraki istasyona kadar rahatım yerindedir. Bir sonraki istasyona varıldığında, aynı manevrayı tekrarlamak üzere hemen ileri doğru fırlarım. Tren kalkar. Yaklaşmasını beklerim. İlk kör vagonda fener ışığı yoktur. Acaba mürettebat mücadeleden vaz mı geçti? Bilemiyorum. Hiç belli olmaz, insanın her an her türlü şeye hazırlıklı olması gerektir. Vagon hizama geldiğinde, atlamak üzere vagonun yanı sıra koşmaya başlarım, gözlerimi karanlığa uydurmaya çalışarak gardıfrenin sahanlıkta olup olmadığını anlamaya çalışırım. Fenerinin ışığını kısmış, sahanlıkta sinmiş bekliyor olabilir pekâlâ, hatta basamağa sıçradığım sırada o fener tepeden inip kafamı kırabilir de. İki üç sefer tattım fenerin tadını da ondan bilirim.

Ama hayır, ilk kör vagon boştur. Tren hızını artırmaktadır. Bir sonraki istasyona kadar güvenlik içinde sayılırım. Ama acaba öyle mi? Trenin yavaşladığını fark ederim. Hemen dikkat kesilirim. Bana karşı bir manevraya girişilmiştir; ne olduğunu bilmediğim bir manevraya. Her iki yanı aynı anda gözlemeye çalışırım ve bu arada kömür vagonunu gözaltında tutmayı da unutmam. Bu üç yönün herhangi birinden, ya da üçünden birden saldırıya uğrayabilirim.

Hah, işte saldırı başlamıştır. Meğer gardıfren rahat rahat lokomotifte yolculuk edermiş. Gardıfrenin ayağı kör vagonun sahanlığının sağ yanındaki basamağa değer değmez işi anlarım. Şimşek gibi sol yandan aşağı atlar, koşarak lokomotifin ilerisine geçerim. Karanlıkta gözden ırak olurum. Tren Ottawa'dan ayrılalı beri durum hiç değişmemiştir. Ben hep trenin ilerisindeyimdir, tren ise, yolculuğuna devam etmek için ister istemez önümden geçmek zorundadır. Trene binebilme şansım en az eskisi kadar yüksektir.

Gözlerimi dört açarım. Bir fenerin ilerlediğini, lokomotife geldiğini ve lokomotiften ayrılmadığını görürüm. Demek fener hâlâ lokomotiftedir ve bu fenerin ucunu bir gardıfrenin tutmakta olduğu hiç de yanlış bir varsayım olmaz. O gardıfren tembelin biri olmalı, yoksa lokomotife doğru gelirken fenerin alevini kısacağına hepten söndürürdü. Önceki gibi tren yine yavaşlar, lokomotiften atlayan gardıfren bulunduğum vagona bir yanından biner, bense öbür yandan atlayıp ileri doğru koşarım.

Karanlıkta beklerken yüreğimin büyük bir gururla çarptığını duyarım. Posta treni benim yüzümden –benim gibi yoksul bir serseri, bir beleşçi yüzünden– iki kez durmak zorunda kalmıştır. Yolcularıyla, devlet postasıyla, mürettebatıyla, lokomotifini yürüten iki bin beygirlik istim gücüyle koskoca posta trenini ben hem de tek başıma iki kez durdurdum. Hem de topu topu yetmiş beş kiloluk, cebinde meteliği olmayan bir adamken!

Fenerin yine ileriye, lokomotife doğru geldiğini görürüm. Ama bu sefer göze çarpacak biçimde gelmektedir. Biraz fazlaca göze çarpacak biçimde gelişi midemi bulandırır, bunun altından acaba ne çıkacak diye düşünürüm. Her ne halse, şimdi lokomotifteki gardıfrenden başka bir şey daha çıkmıştır ortaya korkmamı gerektiren. Tren kalkar. Kör vagona atlamadan önce, tam zamanında, sahanlıkta fenersiz bir gardıfrenin koyu gölgesini görürüm. Bu vagonu bırakırım geçer, ikinci bir vagona atlamaya hazırlanırım. Ama birinci vagondaki gardıfren de yere atlar ve ardıma düşer. Aynı zamanda bir an için, lokomotifte giden gardıfrenin fenerinin ışığını görürüm. O da yere atlamıştır ve şimdi her iki gardıfren de trenin aynı yanında ardıma düşmüştür. Bir an sonra ikinci kör vagon benim hizama gelir, hemen atlarım sahanlığına. Ama fazla oyalanmam orada. Ben de karşı manevramı tasarlamışımdır. Sahanlığın öbür yanına yıldırım gibi geçerken, ardımdan trene atlayan gardıfrenin sahanlık basamağına çarpan ayak sesini duyarım. Öbür yandan yere atlayıp trenle birlikte ileri doğru koşarım. Planım ileri doğru koşarak ilk kör vagona atlamaktır. Kazanılıp kaybedilmesi an meselesi olan çekişmeli bir yarıştır bu, zira tren hızını artırmaktadır. Ayrıca gardıfren de ardımda beni kovalamaktadır. Herhalde ben ondan daha iyi bir kısa mesafe koşucusu olacağım ki, ilk kör vagona yetişen ben olurum. Basamakta durup beni kovalayanı seyrederim. Üç metre geridedir ve canını dişine takarak koşmaktadır; ancak bu arada tren de iyice hızlandığından, gardıfren bana göre yerinde saymaktadır. Ona yüreklendirici şeyler söyler, elimi uzatırım; ama o sunturlu bir küfür savurarak patlarcasına soluğunu koyverir, kovalamaktan vazgeçip, üç beş vagon geriden trene atlar.

Tren hızla yol almaktadır, bense hâlâ kendi kendime kıkır kıkır gülmekteyim; işte tam bu sırada bir su fıskiyesi çarpar bana. Ateşçi lokomotiften üstüme su sıkmaktadır. Vagonun sahanlığından ileri çıkıp kömür vagonunun arka tarafına ge-

çerim, burada kömür vagonunun saçağı altında korunabilmekteyim. Su bana dokunmadan tepemden aşmaktadır. Kömür vagonunun üstüne çıkıp şu ateşçinin kafasına koca bir kömür parçası yapıştırmak isteğiyle parmaklarım kaşınmaktadır; ama makinistle birlik olup beni parçalayacaklarını bildiğimden kendimi tutarım.

Öbür istasyonda hemen inip yine trenin ilerisinde karanlığa karışırım. Bu sefer tren kalktığında her iki gardıfren de ilk kör vagonda bulunmaktadır. Oynayacakları oyunu sezinliyorum. Bir önceki manevramı tekrarlatmayacaklar bana. İkinci kör vagona atlayıp, sahanlığın öbür yanından yere atlayarak ilk vagona binemem bir daha. İlk vagon geçip de ben binmeyince, her biri trenin bir yanından yere atlıyor. İkinci kör vagona biniyorum, ama binerken de, iki gardıfrenin iki yandan, aynı anda beni kıstırmaya çalışacaklarını biliyorum. Tıpkı bir tuzak gibi. Her iki yan da tutulmuş durumda, ama bir üçüncü yol var, o yol da yukarısı.

Bu yüzden, beni kovalayanların gelmesini beklemiyorum. Sahanlığın demir parmaklıklarına basarak, kum freni dolabının üstüne çıkıyorum. Bu arada gardıfrenlerin her iki yandan sahanlık basamaklarına atladıklarını duyuyorum. Durup bakmıyorum bile. Ellerimi yukarı kaldırıp her iki vagonun aşağı meyilli saçaklarının kenarlarına yetişiyorum. Tabii bir elim bir vagonun kıvrık damının kenarında, öbür elim de öbür vagonun. Bu sırada gardıfrenler sahanlığın basamaklarını çıkmaktadır. Onları göremeyecek kadar meşgul olduğum halde bunu biliyorum. Bütün bu işler üç-beş saniye içinde oluyor. Yaylanıp zıplıyor ve kollarımla saçakların kenarlarına dayanıp iterek kendimi yukarı alıyorum. Bacaklarımı yukarı çekerken bana doğru uzanan gardıfrenler boşluğu avuçluyor. Böyle olduğunu biliyorum, zira aşağı bakarken görüyorum onları. Ayrıca küfürlerini de duyuyorum.

Şimdi oldukça tehlikeli bir durumdayım, ayaklarımın her biri ayrı bir vagonun aşağı doğru kıvrık damının kenarına basmaktadır. Yay gibi kıvrak ve çabuk bir hareketle her iki ayağımı bir vagonun kenarı üzerinde toplarken, aynı anda da her iki elimi birden öbür vagonun saçağına dayıyorum. Sonra, o kıvrık damın saçağının kenarına tutunarak kıvrımın üstünde damın düzleştiği bölüme tırmanıyorum. Oraya oturuyor, bir vantilatörün damın yüzeyi üstüne çıkan bölümüne tutunarak soluklanıyorum. Trenin tepesinde, serserilerin deyimiyle, "güverte"deyim ve size anlattığım bu işleme onlar, "güverte tutmak" derler. Bu arada şunu da söyleyeyim ki, bir yolcu treninde "güverte tutmak" ancak genç ve çevik bir adamın harcıdır, ayrıca o adamın epeyce serinkanlı olması da gerektir.

Tren hızını gittikçe artırarak yol almaktadır ve ben öbür istasyona kadar güvenlik içinde olduğumu biliyorum; ama sadece öbür istasyona kadar... Tren durduktan sonra da bulunduğum yerde kalacak olursam, gardıfrenlerin beni taşlayarak paralayacağını biliyorum. Şöyle sağlıklı bir gardıfren, oldukça iri –örneğin iki üç kiloluk– bir kaya parçasını rahatça trenin tepesine düşürebilir. Öte yandan, tren durduğunda gardıfrenlerin beni vagonun tepesine tırmandığım yerde beklemeleri olasılığı da var. Artık benim için yapılacak tek şey, başka bir sahanlıktan inmek.

Önümdeki yarım mil içinde tünel olmaması için bütün yüreğimle Tanrı'ya dua ederek ayağa kalkıyor ve trenin arkasına doğru yürüyerek altı vagon geçiyorum. Bu arada şurasını da belirteyim ki, böyle bir yolcu treninin tepesinde dolaşan kişinin gözünü budaktan esirgememesi gerekir. Yolcu vagonlarının damları gece gezintileri için yapılmamıştır, aksini düşünen varsa denemesini salık veririm. Hele bir denesin bakalım, sarsılan, savrulan bir vagonun tepesinde, kapkaranlık havadan başka tutunacak hiçbir şey olmaksızın yürümeyi ve damın aşağı doğru kıvrık, çiyden ıslanıp kayganlaşmış kenarına geldiği zaman da,

öbür vagonun damının yine aynı biçimde kıvrık ve kaygan kenarına atlayabilmek için hız almayı bir denesin. İnanın bana, yüreğinin sağlam olup olmadığını, baş dönmesi olup olmadığını anlayacaktır.

Tren yavaşlamaya başlayınca, damına çıktığım vagondan altı vagon ötedeki başka bir vagonun sahanlığına iniyorum. Sahanlıkta kimsecikler yok. Tren durunca usulcacık yere iniyorum. İleride, lokomotifle benim aramda iki fener hareket halinde. Gardıfrenler vagonların tepesinde beni arıyor. Yanında durduğum vagonun "dört tekerli" olduğunu görüyorum. Vagon altına gireceğiniz zaman "altı tekerli"lerden sakınmaya bakın, altı tekerliler felaket getirir.

Vagonun altına girip bağlantı çubuklarına doğru ilerliyorum; trenin hareket halinde olmayışına da çok seviniyorum doğrusu. Kanada Pasifik hattında ilk olarak vagon altına girişim bu, uluslararası trenlerin yapılarını da bilmiyorum. Tekerleri taşıyan şasenin üstüne çıkıp şase ile vagonun tabanı arasına girmeye çalışıyorum. Ne var ki burası benim sıkışamayacağım kadar dar. İlk kez böyle bir şeyle karşılaşıyorum. Oysa Amerika'dayken, vagonun yanındaki kirişlerden birine tutunur, ayaklarımı fren çubuğunun altından sallandırır, oradan da şasenin üstüne tırmanarak, tekerlekler arasında çapraz kirişlerin üstüne rahat rahat otururdum, hem de bunu tren hızla giderken yapardım.

Karanlıkta, fren çubuğuyla yer arasında ayağı yerden kesecek bir bölüm bulunduğunu el yordamıyla öğreniyorum. Buraya zar zor sıkışılabilir ancak. Yüzükoyun yatıp, sürüne sürüne ilerlemek zorundayım. Şasenin iç yanına ulaşınca bağlantı kirişine oturup 'gardıfrenler acaba benim için ne düşünüyordur' diye merak ediyorum. Tren hareket ediyor. Gardıfrenler sonunda ardıma düşmekten vazgeçti.

Vazgeçtiler mi acaba? Bir durak sonra, benim altına yerleştiğim vagonun hemen bitişiğindeki vagonun altına bir fenerin

uzatıldığını görüyorum. Bağlantı kirişlerinde beni arıyorlar. Hemen buradan uzaklaşmam gerek. Karın üstü sürünerek fren çubuğunun altına geçiyorum. Beni görüp koşuyorlar ama ellerim ve dizlerim üstünde emekleyerek rayların öbür yanına geçip ayağa kalkıyorum. Sonra trenin ön tarafına doğru koşuyorum. Treni geçip karanlığa karışıyorum. Yine eski durum tekrarlanıyor. Ben trenin ilerisindeyim, tren ise önümden geçmek zorunda!

Tren kalkıyor. Kapısız vagonların ilkinde bir fener var. İyice siniyorum ve gözlerimi karanlığa dikerek dikkatle çevreyi kollayan gardıfrenin geçip gittiğini görüyorum. Ama kapısız vagonların ikincisinde de fener var. Bu gardıfren beni görerek ilk vagondaki gardıfrene sesleniyor. Her ikisi de yere atlıyor. Zararı yok, ben de üçüncü vagona atlar, güverteyi tutarım. Ama o da nesi, üçüncü vagonda da fener var. Bu bir kondüktör. Bırakıyorum, geçsin. Artık biliyorum ki trenin bütün mürettebatı önümdedir. Geri dönüp trenin gidiş yönünün tersine koşmaya başlıyorum. Omzumun üstünden geriye bakıyorum. Her üç fener de yerde, sallana sallana hızla yaklaşıyor. Hızımı artırıyorum. Trenin yarısı geçiyor ve trene atladığım sırada oldukça hızlı gitmektedir. İki gardıfrenle kondüktörün iki saniye içinde yırtıcı kurtlar gibi yetişeceğini biliyorum. Hemen el freninin dolabı üstüne çıkıp, ellerimi iki vagonun damlarının kenarlarına dayayıp, kas gücümü kullanarak kendimi yukarı alıyorum; beni kovalayanlar, kovaladıkları kedi ağaca çıkınca hayal kırıklığına uğrayan köpekler gibi aşağıdaki sahanlığa üşüşürlerken, bana bağıra çağıra küfürler savuruyor, ana avrat düz gidiyorlar.

Ne çıkar? Ateşçiyle makinisti de sayarsak beşe karşı bir kişi olmama, hem de onların arkasında bütün görkemiyle yasa ve büyük bir şirketin zorlu gücü olmasına karşın yeniyorum onları. Trenin epeyce arkalarındaydım, onun için vagonların damları üstünde ileri doğru koşuyor ve lokomotifin gerisindeki beşinci ya da altıncı vagona ulaşıyorum. Sakınarak aşağıya, sahanlığa

bir göz atıyorum. Sahanlıkta bir gardıfren duruyor. Hızla vagonun içine doğru çekilmesinden, adamın beni gördüğünü anlıyorum. Adamın, kapının içinde, tetikte beklediğini de biliyorum. Ama bilmezlikten geliyor ve adamın yanılgısını sürdürmesini sağlamak için bulunduğum yerde kalıyorum. Onu görmüyorum, ama bir sefer kapıyı açıp hâlâ orada bulunduğuma iyice emin olmak için dışarıya bir göz attığını anlıyorum.

Tren bir istasyonda durmak üzere yavaşlıyor. Bacaklarımı şöyle bir deneme yollu aşağı sallandırıyorum. Tren duruyor. Bacaklarım hâlâ sarkık durumda. Kapı mandalının usulcacık açıldığını duyuyorum. Adam üzerime atılmaya hazır. Birdenbire zıplayıp ayağa kalkıyor, vagon damının üstünden aşıp öbür vagonun damı üstünde ileri doğru koşuyorum. Yani, kapı içinde saklanan adamın tepesinden aşmış oluyorum. Tren hareketsiz duruyor; sessiz bir gece, bense vagonun metal damında koşarken ayaklarımla elimden geldiği kadar fazla gürültü çıkarmaya özellikle dikkat ediyorum. Bilmiyorum ama tahminime göre, gardıfren de öbür sahanlığa ineceğimi hesaplayıp beni orada yakalamak amacıyla şu anda ileri doğru koşuyor olmalı. Ama öbür sahanlığa inmiyorum. Vagon damının yarı yolunda birden yüz geri edip çabuk çabuk ama sessiz adımlarla, az önce gardıfrenle terk ettiğimiz sahanlığa dönüyorum. İniş yerinde kimsecikler yok. Trenin, istasyona göre öbür yanında yere iniyor ve karanlıkta saklanıyorum. Beni kimsecikler görmedi.

Yolun sağ kıyısındaki çite gidip üstünden bakıyorum. Hele hele! Bu da nesi? Trenin tepesinde, önden geriye doğru giden bir fener görüyorum. Aşağıya inmediğimi sanıp vagon damlarında beni arıyorlar. Dahası, tepedeki fenerle aynı hizada olmak üzere ve trenin her iki yanında, yerde de iki fener ilerliyor. Tavşan tutmak için çıkılan sürek avına benziyor tıpkı; tavşan da ben. Tepedeki gardıfren beni yere atlamak zorunda bırakacak, iki yandakiler de enseleyecek. Bir sigara sarıp fener alayının geçi-

şini seyrediyorum. Benim hizamı geçtikleri anda, korkusuzca trenin önüne doğru ilerliyorum. Tren kalkıyor, ben de kör vagonlardan ilkinin sahanlığına, hiçbir güçlükle karşılaşmaksızın biniyorum. Ama daha tren iyice hızlanmadığı ve tam sigaramı yakmaya hazırlandığım sırada, ateşçinin kömür yığınının tepesine tırmanıp kömür vagonunun arkasına gelerek tepeden bana baktığını fark ediyorum. Ödüm patlıyor. Adam, bulunduğu yerden koca koca kömür parçaları savurarak beni keşkek edebilir isterse. O ise böyle bir şey yapmıyor, yalnızca bana sesleniyor, sesinde bir hayranlık bulunduğunu sezince içim rahat ediyor. "Seni gidi namussuz," diyor bana.

Bu büyük bir iltifat doğrusu, o yüzden tıpkı ödül kazanmış bir mektepli gibi heyecanla titriyor yüreğim.

"Şey," diyorum ona, "Bir daha şu hortumu üstüme çevirme."

"Pekâlâ," deyip işine dönüyor.

Lokomotifi dost edindim, gelgelelim gardıfrenler hâlâ beni arıyor. Bir sonraki istasyonda gardıfrenler kör vagonların üçünü de işgal etti, ben de onları geçtikten sonra trenin orta yerinde bir vagonun damına çıktım yine. Tren mürettebatı artık hırsından deliye dönmüş durumdadır ve tren durur. Mürettebat ya beni atacaktır trenden ya da işin püf noktasını öğrenecektir. O istasyonda o koskoca ekspres benim yüzümden üç kez durmak zorunda kalıyor ve ben her seferinde gardıfrenlerden yakamı sıyırıp güverteyi tutuyorum. Ama bu işin sonu yok, zira sonunda durumu iyice anladılar. Treni benden koruyamayacaklarını onlara öğrettim. Başka bir şey yapmaları gerek.

Yapıyorlar da. Tren son kez durduğunda tabanı yanmış it gibi ardıma düşüyorlar. Oyunlarını çakıyorum. Koştura koştura soluksuz bırakacaklar beni. Önce beni trenin gerisine doğru sürüyorlar. O zaman başıma ne geleceğini biliyorum. Bir kez trenin gerisine düştüm mü, tren hemen hareket edip beni bırakacak ardında. Koşuyor, eğilip bükülüyor, sağdan dalıyor, soldan ka-

çıyor ve ne yapıp edip trenin önüne geçiyorum. Gardıfrenlerden biri hâlâ ardımda. Pekâlâ, ona ömründe tatmadığı bir koşmaca tattırayım da görsün; nasıl olsa benim nefesim iyi. Hat boyunca dosdoğru ileri doğru koşuyorum. Benim için hiç önemi yok. İsterse on mil ardım sıra koşsun, nasıl olsa bir yerde trene binmek zorunda kalacak, eh, gardıfrenin atlayabileceği hızda giden trene ben de atlarım elbette.

Gardıfrenin önünde, aramızda epeyce bir uzaklık bırakarak koşumu sürdürüyor, bir yandan da karanlıkta herhangi bir çite filan takılmayayım diye gözlerimi dört açıyorum, yoksa hapı yutarım. Ne yazık ki, gözlerimle fazla ilerisini kolluyormuşum ben, zira hemen ayağımın dibindeki bir şeye takılarak tökezliyorum.

Ne olduğunu anlayamadığım, ufacık bir nesneye takılıp boylu boyunca kapaklanıyorum. Bir an sonra ayağa kalkıyorum, ama gardıfren de yakamı ele geçirmiş oluyor bu arada. Hiç çırpınmıyorum, bir yandan derin derin soluyor, bir yandan da adamı ölçüp biçiyorum. Adamın omuzları daracık, üstelik ben ondan en az on beş kilo fazlayım. Ayrıca o da en aşağı benim kadar yorgun, o yüzden yumruk atmaya filan kalkışırsa gününü gösterebilirim ona.

Ama bana vurmaya kalkışmıyor, dolayısıyla bu sorun ortadan kalkıyor. Yumruklamak yerine, beni önüne katıp trenin gerisine doğru götürmek istiyor, bu da ortaya başka bir sorun çıkarıyor. Kondüktörle öbür gardıfrenin fenerlerini görüyorum. Onlara doğru yaklaşmaktayız. Eh, New York polisiyle boşuna tanışmadım ya ben de! Sığır vagonlarında, su depolarının yanında, hapishane koğuşlarında anlatılan kanlı dayak hikâyelerini boşuna dinlemedim. Şu üç adam beni dövmeye kalkarsa ne olacak? Tanrı bilir ya, az da kışkırtmadım onları. Çabuk çabuk düşünüyorum. Öbür iki adama gittikçe yaklaşıyoruz. Beni yakalayanın midesiyle çenesini hizalıyor ve bela çıkacak gibi olduğu anda yerleştireceğim sağ ve solu tasarlıyorum.

Tüh be! Başka bir numara aklıma geldi; tam da bu herifin üstünde denenecek bir numara, ama daha yakalandığım anda bu numarayı uygulamayışıma hayıflanıyorum. Yakamı kavradığına onu bin pişman edebilirim. Sımsıkı kapanmış parmakları enseden ceketimin yakasına gömülmüş. Ceketim sımsıkı ilikli. Kan kaybını önlemek için yaralı bir kol ya da bacağa uygulanan sıkıştırma yöntemini hiç gördünüz mü? İşte tıpkı ona benziyor bu da. Yapacağım şey, başımı her turda adamın kolu altından geçirerek dönmekten ibaret. Nasıl yapılacağını biliyorum. Dönmem gerek kendi çevremde hızlı hızlı –çok hızlı. Daha o ne olduğunu anlayamadan yakamı enseden kavrayan parmakları kıpırdayamaz hale gelecek. Parmaklarını çekip kurtaramayacak bir türlü. Bu dönüşle büyük bir manivela gücü sağlanıyor. Ben dönmeye başladıktan yirmi saniye sonra, adamın parmak uçları kan basıncından patlayacak hale gelecek, parmaklarının incecik kirişleri ezilecek, bütün kasları ve sinirleri acı içinde birbirine geçecek. Birisi sizi böyle enselerse günün birinde, deneyin bunu. Yalnız çabuk hareket edin, şimşek gibi. Dönerken aynı zamanda kendinizi korumaya almayı unutmayın; karnınızı sağ, yüzünüzü de sol kolunuzla yumruğa karşı koruyun. Zira herif, serbest olan koluyla vurarak dönmenize engel olmak isteyebilir. Aynı zamanda dönüşünüzü adamın serbest olan kolu yönünde değil de ters yönde yapmakta yarar vardır. Öyle ya, ardınızdan size yetişmek durumunda olan bir yumruk hiçbir zaman üzerine gittiğiniz bir yumruk kadar etkili değildir.

O gardıfren, anasının ağlamasına ramak kaldığını hiçbir zaman bilemeyecek. Onu kurtaran biricik şey, bana dayak atmaya niyetlenmiş olmamasıydı. İyice yaklaştığımız zaman seslenerek beni ele geçirdiğini haber veriyor, ötekiler de trene işaretle ilerlemesini bildiriyorlar. Lokomotif ve üç kör vagon önümüzden geçiyor. Sonra kondüktörle diğer gardıfren trene atlıyor. Benimki ise hâlâ yakamı sıkı sıkı tutuyor. Tasarılarını anlıyorum.

Trenin en arka vagonunun arka sahanlığı da geçene kadar beni tutacak, ondan sonra kendisi en arka sahanlığa atlayarak beni geride bırakacak.

Ne var ki, tren hızlı kalktı; makinist kaybettiği zamanı kapamaya çalışıyor besbelli. Üstelik upuzun bir tren bu. Oldukça hızlı gidiyor, gardıfrenin, trenin hızını korkuyla ölçmekte olduğunu anlıyorum.

Masum masum soruyorum: "Yetişebilecek misin?"

Yakamı bıraktığı gibi koşmaya başlıyor ve atlıyor bir basamağa. Geride bir sürü vagon var daha. O da bunu bildiği için basamakta kalıyor, başını uzatarak beni gözlüyor. O anda da bundan sonra atacağım adım aklıma geliyor. En son sahanlığa atlayacağım. Trenin gitgide hızlandığını biliyorum, ama düşsem bile toprağın üstünde bir iki sefer yuvarlanmakla kalırım diye düşünüyorum, gençliğin verdiği o büyük iyimserlikle. Adama niyetimi hiç belli etmiyorum. Umudumu tamamıyla yitirdiğimi gösteren kederli bir tavırla omuzlarımı düşürüp dikiliyorum öyle. Ama aynı zamanda da ayaklarımla, bastığım stabilize zemini yokluyorum. Sağlam bir zemin var ayaklarımın altında. Bir yandan da gardıfrenin dışarıya uzanan başını kolluyorum. Baş içeri çekiliyor. Gardıfren artık trenin çok hızlı gittiğine, atlamama olanak kalmadığına emin.

Tren gerçekten de hızlı gidiyor; o güne dek atladığım trenlerin hepsinden hızlı. Son vagon benim hizama gelince vagonun gittiği yöne doğru atılıyorum. Kısa süren, çok hızlı bir atılış bu. Trenin hızına ulaşabileceğimi aklımdan bile geçiremem, ama trenle benim hızım arasındaki farkı, dolayısıyla da trene atladığım zaman meydana gelecek çarpmanın şiddetini asgariye indirebilirim böylelikle. Karanlıkta şimşek hızıyla geçen o an içinde, son sahanlığın demirden el tutamağını göremiyorum; yerini bulacak zaman da yok. Tutamağın bulunması gerektiğini sandığım yere doğru uzanıyorum, aynı anda da ayaklarım yerden kesili-

yor. Her şey şansa kalmış artık. Bir an sonra yerde yuvarlanıyor olabilirim. Ama parmaklarım tutamağı yakalıyor, kollarımın sertçe çekilmesiyle gövdem, elimin meydana getirdiği merkez çevresinde trene doğru hafifçe dönüyor ve ayaklarım basamaklara şiddetli bir çarpmayla basıyor.

Gurur duyarak oturuyorum. Bütün serserilik yaşantımda trenlere yaptığım atlayışlar içinde en güzeli bu oldu. Gece geç vakit insanın son sahanlıkta bir sürü istasyonu rahatsız edilmeden geçebileceğini biliyorum, ama yine de trenin en arkasında bulunuşuma güvenmek istemiyorum. İlk durakta, trenin dış yanı boyunca ileri doğru koşup yataklı vagonları geçerek sıradan bir vagonun altına giriyor, bir bağlantı çubuğu üstüne yerleşiyorum.

Nispeten daha emniyetteyim şimdi. Gardıfrenler yerde kaldığımı sanıyor. Ne var ki, upuzun gün ve gecenin yorgunluğu üzerimde etkisini göstermeye başlıyor. Vagonun altı fazla rüzgâr tutmadığı gibi o kadar soğuk da olmadığından kestirmeye başlıyorum. Bu hiç de doğru değil. Bağlantı çubukları üstünde uyumak, ölümü çağırmak demektir. O yüzden, bir sonraki istasyonda bulunduğum yerden emekleyerek çıkıp ileri koşuyor ve kör vagonların ikincisine biniyorum. Burada yatıp uyuyabilirim; ben de öyle yapıyor, uyuyorum. Ne kadar uyuduğumu bilmiyorum, zira suratıma uzatılan bir fenerle uyanıyorum. İki gardıfren gözlerini dikmiş bana bakıyor. Hemen kendimi toparlayıp savunmaya geçiyor, aynı anda da acaba ilk vuruş hangisinden gelecek diye düşünüyorum. Ama dayak atmak adamların aklından bile geçmiyor.

Beni enseleyen gardıfren, "Ben seni yaya kaldın sanıyordum," diyor.

"Eğer yakamı bırakmasaydın, sen de benimle birlikte yaya kalırdın," diye cevap veriyorum.

"Nedenmiş o?" diye soruyor.

"Sana kenetlenirdim de ondan," demekle yetiniyorum.

Aralarında konuşuyorlar ve kararlarını şöylece özetliyorlar:

"Trende gidebilirsin berduş. Seninle uğraşmakta yarar yok."

Beni kendi halime bırakıp kendi bölgelerinin sonuna kadar rahatsız etmemek üzere çekip gidiyorlar.

"Tren durdurma"nın ne demek olduğuna bir örnek diye anlattım bunları. Pek tabii deneyimlerim içinden, şanslı olduğum bir geceyi seçtim ve kazaya uğrayıp trenden atıldığım, yaya bırakıldığım pek çok geceden söz etmedim.

Sonuç olarak, bölge sonuna vardığım zaman ne olduğumu anlatayım size. Kıtayı boydan boya geçen tek hatlar üzerindeki marşandizler, bölgelerin sonunda bekleyip yolcu trenleri geçtikten sonra hareket ederler. Bölge sonuna ulaşınca ben de bulunduğum treni bırakıp bunun ardından kalkacak olan marşandizi aradım. Marşandizi bir yan hatta çekilmiş, harekete hazır buldum. Yarısı kömür yüklü bir vagona girip yattım yere. O an uyumuşum.

Kapının yanına doğru sürülerek açılmasıyla uyandım. Şafak yeni söküyordu, hava yarı aydınlık, soğuktu, marşandiz hâlâ hareket etmemişti. Bir kondüktör başını kapıdan içeri uzattı.

"Defol ulan, filancanın oğlu falanca!" diye gürledi.

İndim aşağı ve onun hat boyunca yürüyüp trenin bütün vagonlarını teker teker gözden geçirişini izledim. Kondüktör gözden kaybolunca, kendi kendime, 'şimdi benim yine aynı vagona binecek kadar soğukkanlı olacağımı asla aklına getirmez bu herif,' diye akıl yürüttüm. Böylece yine aynı vagona binip uzandım yere.

Meğer kondüktörün kafası benimkiyle paralel çalışıyormuş; herif benim yine aynı şeyi yapacağımı düşünmüş. Zira geri dönüp beni yine dışarı attı.

'Eh,' dedim kendi kendime, 'aynı şeyi üçüncü kez yapacağımı da dünyada aklına getirmez artık.' Aynı vagona döndüm, girdim içine tekrar. Ama işi sağlama bağlamak istedim. Sürgülü yan ka-

pılardan sadece biri açılabiliyordu, öbürü çivilenmişti. Kömür yığınının tepesinden başlayarak, çivili olan kapı boyunca kendime bir oyuk açtım kömürlerin içinde. Öbür kapının açıldığını duydum. Kondüktör içeri girdi, kömür yığınının tepesine tırmanıp arka tarafa baktı. Beni göremedi. Dışarı çıkmamı söyledi bağırarak. 'Hiç sesimi çıkarmayayım da, atlatayım onu,' dedim. Ama herif tepeden üstüme kömür parçaları atmaya başlayınca direnmekten vazgeçtim ve üçüncü kez kovuldum vagondan. Adam ayrıca beni orada bir kez daha yakalarsa ne edeceğini galiz bir biçimde anlattı.

Taktik değiştirdim. Birisi sizinle aynı paralelde akıl yürütüyorsa eğer, siz o paralelden ayrılın. Hemen akıl yürütme doğrultunuzu bırakıp başka bir doğrultuda akıl yürütün. Ben de öyle yaptım. Marşandizin durduğu tren yoluna bitişik bir başka yan hat üzerindeki vagonların arasına girip saklanarak kondüktörü gözledim. Tabii geri geldi herif aynı vagona. Kapıyı açtı, içeri girdi, seslendi, açtığım oyuğun içine kömür parçaları fırlattı. Hatta kömür yığınının üstüne tırmanıp oyuğun içine de baktı. Bu sefer kandı. Beş dakika sonra tren hareket etti, kondüktör ise görünürlerde yoktu. Vagonun yanı sıra koşup kapısını açtım, içeri girdim. Bir daha da beni hiç aramadı o kondüktör, bense o vagonun içinde tam tamamına bin yirmi iki mil yolculuk yaptım. Bu yolculuk boyunca çoğunlukla uyudum, bölgelerin sonunda (marşandizler bölgelerin sonunda genellikle bir saat kadar durur) dışarı çıkıp dilenerek karnımı doyurdum. Bin yirmi iki milin sonunda mutlu bir olay nedeniyle o vagonu kaçırdım. Bir evde beni içeri çağırarak sofraya oturttular. Eh, sofraya oturmak için tren kaçırmaya razı olmayacak berduş da daha anasından doğmamıştır.

GECE GEÇEN BERDUŞLAR

SERSERİLİK günlerimde yüzlerce berduşla karşılaşmış, yüzlerce berduşla selam, kelam etmişimdir; bunlarla "hır çıkarmış", bunlarla birlikte "zilliyi kırmış", bunlarla birlikte yük katarlarına atlamış yahut evlerin kapılarını çalarak yiyecek dilenmiş, yine bunlarla trenleri durdurmuşumdur ve bunlar gelip geçmişler, bir daha da görünmemişlerdir. Diğer yandan, hiç durmadan bir görünüp bir kaybolan berduşlar, ayrıca, insanın burnunun dibine kadar geldiği halde görünmeden, hortlak gibi gelip geçen ve hiç görünmeyen berduşlar da vardı.

İşte bu en son saydıklarımdan birini Kanada'nın bir ucundan öbür ucuna kadar beş bin kilometrelik bir demiryolu boyunca kovaladım da yine de bir kere bile göremedim yüzünü. Lakabı Kuntura Yelken Jack'ti. Bu kovalamaca işine bulaşmam Montreal'de oldu. Çakıyla oyulmuş bir kuntura yelken sereni gördüm. Mükemmel bir oyma işiydi. Oyma resmin altına "Kuntura Yelken Jack", üstüne de "B.P. 15-10-94" yazıları oyulmuştu. Alttaki yazı onun Montreal'den, 15 Ekim 1894 tarihinde Batı Postası'yla geçtiğini bildiriyordu. Benden bir gün öndeydi. O sıralar benim lakabım da "Denizci Jack"ti; hiç vakit kaybetmeden lakabımı onunkinin yanı başına çakıyla kazıdım, tarihi ve benim de batıya gittiğim bilgisini ekledim.

İlk yüz mili aşmakta zorluklarla karşılaştığımdan Kuntura Yelken Jack'in izini sekiz gün sonra Ottawa'nın üç yüz mil batısında ele geçirebildim. Bu kez bir su deposunun üstüne kazınmıştı lakabı. Onu bulduğum sırada, onun da gecikmeyle karşı-

laştığını anladım. Şimdi benden sadece iki gün ilerideydi. Ben bir "kuyruklu yıldız", "serseriler kralı"ydım, o da öyle; gururum ve ünüm gereği onu yakalamalıydım. Gece gündüz demeden demiryoluyla yolculuk edip onun önüne geçtim; derken yine o beni geçti. Bazen o bir iki gün önde oluyordu, bazen de ben. Doğuya giden berduşlardan, o benden ileride olduğu zamanlar ara sıra onun hakkında bilgi alıyordum; yine bu berduşlardan, onun da "Denizci Jack"le ilgilendiğini ve benim hakkımda sorular sorduğunu öğrendim.

Bir araya gelebilsek, eminim mükemmel bir çift olurduk; ama bir türlü gelemedik bir araya. Manitoba'yı geçene kadar ben ondan öndeydim, ama Alberta sınırının öbür yanına kadar o benden ilerideydi. Kurşuni, acı soğuk bir sabahın erken saatlerinde, tam Kicking Horse Geçidinin doğusunda bir demiryolu bölgesinin sonuna vardığımda, onun bir gece önce Kicking Horse Geçidi ile Roger Geçidi arasında görüldüğünü öğrendim. Bu bilginin bana ulaşması da ayrıca bir merak konusudur. Bütün gece "lüks yataklı"da (yani üstü açık yük vagonunda) yol aldığımdan, bölgenin sonunda yarı donmuş bir vaziyette yemek dilenmek için aşağı indim. Dondurucu bir sis sürükleniyordu havada, o yüzden lokomotif hangarında rastladığım birkaç ateşçiye yanaştım ben de; adamlar öğle karavanalarından arta kalanlarla beni donattılar ve bir litreye yakın nefis bir kahve de verdiler cabadan. Kahveyi ısıttım, tam yemeğe oturacağım sırada batıdan bir tren geldi. Sürgülü yan kapılardan birinin açıldığını ve bir haytanın indiğini gördüm. Sürüklenen sis içinde, hayta topallaya topallaya üstüme geldi. Soğuktan kaskatı kesilmiş, dudakları morarmıştı. Kahvemle azığımı onunla paylaştım, Kuntura Yelken Jack ve haytanın kendisi hakkında bilgiler edindim. İşe bakın siz, Californialı, hem de Oakland'lıymış; hemşeri oluyormuşuz meğer; üstelik vaktiyle benim de ara sıra merhabalaştığım ünlü bir çetenin üyelerindenmiş. Onunla çabuk çabuk konuşup, yiye-

cekleri yarım saat içinde yalayıp yuttuk. Derken benim marşandiz kalktı, ben de Kuntura Yelken Jack'in izinden batıya doğru yeniden yola koyuldum.

Geçitler arasında gecikmeyle karşılaştım, kırk sekiz saat ağzıma lokma koymadım ve üçüncü gün bir lokma yiyecek uğruna on bir mil taban teptim, ama yine de İngiliz Kolombiası'nda, Fraser Irmağı boyunda Kuntura Yelken Jack'i geçmeyi başardım. O sırada "ekspres"te yolculuk yaptığımdan hızlı yol alıyordum; ama besbelli o da "ekspres"le yolculuk yapıyordu, şansı ya da ustalığı benden fazla olmalıydı ki, Mission'a benden önce vardı.

Mission, Vancouver'ın kırk mil doğusuna düşen bir kavşak istasyonudur. Buradan itibaren istenirse kuzey hattı ile Washington ve Oregan üzerinden güneye inilebilir. Kuntura Yelken Jack acaba hangi yöne gidecek diye düşünmeye başladım, zira hâlâ ondan önde olduğumu sanıyordum. Bense Vancouver'a gidecektim. Bilgi bırakmak için su tankına gittim ve orada Kuntura Yelken Jack'in, o günkü tarihi taşıyan taze oyulmuş yazısını buldum. Acele Vancouver'a doğru yola çıktım. Ama ben vardığımda o gitmişti. Hemen gemiye binmişti; batı yönündeki serüvenini sürdürüyordu hâlâ son hızla. Kuntura Yelken Jack, sen gerçek bir serseriler kralıydın ve ancak "dünyayı dolaşan serseri rüzgâr" sana layık bir yoldaş olabilirdi. Sana şapkamı çıkarırım. Sen bir "süzme" idin. Bir hafta sonra ben de Umatilla adlı gemiye bindim ve baş kasarada, yolculuk ücretimi ödemek için çalışarak, San Francisco'nun yolunu tuttum. Kuntura Yelken Jack ile Denizci Jack! Öf be! Bir rastlaşabilseydik onunla.

Su tankları serserilerin kılavuzudur. Serseriler su tanklarına lakaplarını, tarihlerini ve yönleri hiç de aylaklıktan canları sıkıldığı için kazımazlar. Bana, şöyle şöyle bir berduşu, ya da imzasını görüp görmediğimi büyük bir ciddilikle soran serserilerle çok karşılaştım. Çok kere, imzanın altındaki tarihin yeni olduğunu,

imzanın kazılı olduğu su tankını ve berduşun o sırada gitmekte olduğu yönü bildirebilmişimdir. Bu bilgiyi verdiğim serseri, arkadaşının ardı sıra rüzgâr gibi uçmuştur. Sırf bir arkadaşına yetişebilmek için kıtayı bir yandan öbür yana iki kere gidip gelen ve hâlâ gitmekte olan serseriler görmüşümdür.

Lakaplar, arkadaşları tarafından serserilere takılan ve bir kere takılınca sahibi tarafından benimsenen ya da kabul edilen demiryolu adlarıdır. Örneğin Yabani Joe çekingen yaradılışlı olduğundan kendisine "yabani" denilmişti. İzzeti nefis sahibi hiçbir serseri kendi kendine tutup da "kerhane biti" lakabını seçmez. Serserilerin pek azı geçmişlerini, tiksinerek çalışmak zorunda kaldıkları dönemi hatırlamak ister; o yüzden meslek, zanaat ve işle ilişkili lakaplara az rastlanır; bununla birlikte ben şu lakaplara rastladığımı hatırlarım: Kalıpçı Biackey, Ressam Red, Chi Muslukçu, Kazancı, Gemici, Matbaacı. Bu arada şurasını da belirteyim ki, "Chi" (serseriler arasında "sky" gibi telaffuz edilir), "Chicago" Chicago'lu anlamında kullanılır.

Serserilerin en hoşlandığı usul, lakaplarını, çıktıkları memlekete dayandırmaktır, örneğin: New York Tommy, Pacific Slim, Buffalo Smithy, Canton Tim, Pittsburg Jack, Syracuse'li Parlak... v.b. Sonra bir de, "ömründe çalışmamış ve hiç çalışmayacak Vinegar Hill'li Sırım Jak" vardı. "Parlak" lakabı değirmi yüzlü genç bir zenci anlamına gelir, böyle denmesinin nedeni belki yüzlerinin kara renginin, ışığı belirgin kılan bir karşıtlık meydana getirmesindendir. Parlak Texaslı ya da Parlak Toledo'lu, böylece hem ırkı hem de doğum yerini anlatır.

Ulusal kökeni belli eden lakaplar arasından da şunları hatırlıyorum: New York'lu İrlanda'lı, Michigan'lı Fransız, İngiliz Jack, Milwaukee'li Hollandalı. Bazıları da lakaplarını herhalde anadan doğma sahip oldukları renklerinden almışlar; örneğin: Chicago'lu Kır, New Jersey'li Kızıl, Boston'lu Kara, Seattle'lı Kumral... v.b.

Texas'lı Kral, Mutlu Joe, Heybetli Bob, Kara Fırtına, Arakçı McCall kendilerini yeniden vaftiz ederken daha fazla bir imgelem gücü kullanmışlar besbelli. Bazıları da imgelem gücüne yer bırakmadan fiziksel özellikleri açığa vuran lakaplardır: Vancouver'lı Uzun, Detroit'li Kısa, Ohio'lu Şişko, Uzun Jack, Koca Jim, Bücür Joe, New York'lu Çipil, Chicago'lu Koca Burun ve Belikırık Ben.

Haytaların kullandığı lakaplar ise çok çeşitlidir ve yine kendi özelliklerini anlatır. Şurada burada rastladığım bazıları: Tosun, Köroğlan, Cüce, Allahlık, Yarasa, Eliçabuk, Düzenci, Mukallit, Pamuklu, Mavalcı (herhalde fazlaca konuşan biriydi) ve Hazırcevap (bu da lafın altında kalmıyordu muhakkak).

On iki yıl önce New Mexico'nun San Marcial istasyonundaki su deposu üstünde serserilere mahsus şu liste bulunuyordu:

1 - Su yolu (ana cadde) fena değil.
2 - Aynasızlar yumuşak.
3 - Lokomotif hangarı istife gelir.
4 - Kuzey hattında çalışan trenlerde iş yok.
5 - Hususilerde iş yok.
6 - Restoranlar yalnız aşçılara göre.
7 - İstasyon binası yalnız gece mesaisine yarar.

Bir numara, ana caddenin para dilenmeye elverişli olduğu; iki numara, polisin serserileri rahatsız etmeyeceği; üç numara, lokomotif hangarında uyunabileceği anlamına geliyor. Bununla birlikte dört numara ile ne anlatıldığı açık değil: Kuzeye çalışan trenler kaçak binmeye elverişli de olmayabilir, dilenmeye de. Beş numara, özel kişilere ait evlerden dilencilere yüz verilmediğini anlatır; altı numara, lokantalardan ancak aşçılıktan anlayanların azık çıkarabileceği anlamını taşır; yedi numara ise canımı sıkıyor; bunun, istasyon binasında herhangi bir serserinin geceleri rahatça dilenebileceği anlamına mı, yoksa burasının geceleri yalnız aşçı serserilerin işine yarayacağı anlamına mı, yahut ister

aşçı olsun ister olmasın, herhangi bir serserinin geceleri istasyon binasında çalışan aşçılara pis işlerinde yardım edip karşılığında karınlarını doyurabileceği anlamına mı geldiğini çıkaramadım.

Neyse biz yine gece gelip geçen berduşlara dönelim: Bir barduşla California'da karşılaştığımı hatırlıyorum. İsveçliydi, ama Amerika'da o kadar uzun zaman kalmıştı ki, hangi ulustan olduğunu kestiremez, ancak kendisi söyleyince anlayabilirdiniz. Aslında Amerika'ya bebekken gelmiş. Onunla bir dağ kenti olan Truckee'de tanıştım. "Ne yana ahbap?" diyerek laf açtım ve "Doğuya," cevabını aldım, bütün konuşmamız bu kadarla kaldı. O gece ekspresе epeyce kalabalık bir berduş sürüsü binmeye çalıştı, o kargaşa arasında İsveçliyi kaybettim. Treni de kaçırdım üstelik.

Nevada eyaletinin Reno kentine üstü açık bir yük vagonunda geldim, gelir gelmez de vagon yan hatta çekildi. Bir pazar sabahıydı, kahvaltılık bulmak için dilendikten sonra, kumar oynayan Kızılderilileri seyretmek için geze geze Pinte kampına vardım. İsveçli de orada değil mi! O da büyük bir merakla seyrediyor. Tabii hemen yanaştık birbirimize. O bölgede biricik tanıdığım oydu, aynı biçimde onun biricik tanıdığı da bendim. Canı sıkkın iki karabaş gibi acele acele birlikte dolaştık, günü birlikte geçirdik, akşam azığımızı çıkarmak için birlikte dilendik ve akşamüstü geç vakitte aynı marşandize atlamayı denedik. Fakat İsveçli yaya kaldı, ben bir başıma bindim yük trenine, ama yirmi mil ötede çölün ortasında beni de yaya bıraktılar.

Burası kadar ıssız bir yer görülmemiştir daha yeryüzünde. Burası, çölün kumları, çalıları arasına sanki gökten indirilmişçesine oturtulmuş bir tahta barakadan ibaret, trenlerin ancak işaret verildiği zaman durduğu önemsiz bir istasyondu. Soğuk bir rüzgâr esiyor, gece bastırıyor ve kulübede bir başına yaşayan telgraf operatörü benden korkuyordu. Biliyorum ki bu adam bana bir lokma yiyecek de yatacak bir yer de vermeyecekti. Do-

ğuya giden trenlerin orada hiç durmadığını söyledi bana, ama adamın benden korktuğu her halinden belli olduğu için bu söylediklerine inanmadım. Üstelik, daha beş dakika önce doğuya giden bir trenden atılmamış mıydım burada? Adam trenin emir üzerine durduğuna ve bir daha başka bir trenin belki bir yıl sonra duracağına beni inandırmaya çalıştı. Oradan Wadsworth'un topu topu on beş yirmi kilometre olduğunu söyleyip yürümemi salık verdi. Bense beklemeyi yeğledim ve doğuya giden iki trenle bir marşandizin durmadan geçtiklerini görmek bahtiyarlığına erdim. 'Acaba İsveçli marşandizde miydi?' diye düşündüm. Artık benim için Wadsworth'a kadar demiryolu traversleri üstünde yürümekten başka çıkar yol kalmamıştı; ben de tabanları yağladım. Ben ayrılınca telgraf operatörü rahat bir soluk aldı, zira kulübesini yakıp herifi gebertmeyi ihmal etmiştim. Telgraf operatörleri yatıp kalkıp dua etsinler hallerine. Sekiz on kilometre sonra traversleri bırakmak zorunda kaldım, zira doğu yönünde bir ekspres geçti gitti. Tren hızlı gidiyordu, ama kör vagonların ilkinin sahanlığında belli belirsiz seçtiğim karaltıyı İsveçliye benzettim.

Yorucu günlerle dolu uzun bir süre için onu son görüşüm oldu bu. Yüz altmış kilometrelik Nevada Çölü'nün yükseltilerini, zaman kazanmak için geceleri ekspreslerle, gündüzleri de üstü açık yük vagonlarında uyuyarak geçtim. Yılın ilk aylarındaydık, o yüzden de bu yaylalar soğuktu. Düzlük yerlerde ötede beride kar görülüyordu, tepeler ise bembeyaz bir örtü altındaydı tamamıyla; geceleri bu beyaz tepelerden aklın alamayacağı kadar dondurucu bir rüzgâr esiyordu. Yani, fazla oyalanılacak bir memleket değildi oraları. Üstelik, unutmayınız ki sayın okur, her türlü barınaktan yoksun, beş parasız, yiyeceğini dilenerek ve gecelerini battaniyesiz geçirerek aşmaktadır bu ülkeyi berduş. Hele geceleri battaniyesiz geçirmek yok mu, işte onu ancak çeken bilir.

Akşamın erken vaktinde Ogden'daki depoya indim. Union Pacific ekspresi doğuya hareket etmek üzereydi, ben de bu trene aktarma yapmayı kafama koymuştum. Lokomotifin ilerisinde rayların örümcek ağına döndüğü bölümde, alacakaranlıkta şapşal şapşal yürüyen biriyle karşılaştım. İsveçliydi. Uzun yıllar sonra birbirine kavuşan iki kardeş gibi el sıkıştık ve ikimizin de ellerinde eldiven bulunduğunu fark ettik. "Nereden arakladın onları?" diye sordum. "Bir lokomotiften," diye cevap verdi; "Ya sen?" "Ateşçinin birine aitti benimkiler," dedim, "Herif dikkatsizin tekiymiş."

Tren kalkınca kör vagon sahanlığına atladık ve pek soğuk olduğunu gördük. Tren, karlarla örtülü dağların arasındaki dar bir boğazda rampa çıkıyor, bizse tir tir titreyerek, Reno ile Ogden arasını nasıl aştığımızı anlatıyorduk birbirimize. Ben bir gece önce bir saat ya uyumuş ya uyumamıştım, öte yandan kör vagonun sahanlığı kestirmeme elvermeyecek kadar rahatsızdı. Bir durakta inip ileriye, lokomotife gittim. Rampayı çıkabilmesi için trene çift lokomotif bağlanmıştı. Öndeki lokomotifin burnu, rüzgâr tokatlayacağı için çok soğuk olacağından ikinci lokomotifin burnunu seçtim; burası öndeki lokomotif tarafından rüzgârdan korunuyordu. Rüzgârı kesen tarafının üstüne çıkınca, lokomotifin burnunun tutulmuş olduğunu gördüm. Karanlıkta el yordamıyla bunun bir oğlan çocuğu olduğunu anladım. Mışıl mışıl uyuyordu. Sıkışılırsa iki kişilik yer vardı burunda, onun için oğlanı iterek yan döndürüp yanı başına sokuldum. "Güzel" bir geceydi, gardırenler bizi rahatsız etmediğinden hemen uyuduk. Arada sırada lokomotiften gelen kıvılcımlar, sert sarsıntılar yüzünden uyanıyor, ama çocuğa biraz daha sokulup lokomotiflerin oflayıp poflamaları, tekerleklerin gıcırtıları arasında yine hemen dalıyordum.

Ekspres Wyoming eyaletinin Evanston kentine geldi ve orada kaldı. İleride bir kaza olmuş, yolu tıkamıştı. Ölü makinisti

getirmişlerdi, adamın cesedinin durumu yolun ne derece tehlikeli olduğuna tanıklık ediyordu. Bir serseri de ölmüştü kazada, ama onun cesedini getirmemişlerdi. Oğlanla konuştum. On üç yaşındaydı. Oregon'da bir yerde bulunan ailesinin yanından kaçmış, doğuya, büyükannesinin yanına gidiyordu. Geride bıraktığı ailesinin yanında kendisine zulmedildiğini anlattı; hikâyesi gerçek izlenimi veriyordu; ayrıca demiryolunda kaçak yolculuk eden benim gibi bir serseriye yalan söylemesine gerek de yoktu.

Çocuğun daha gideceği çok uzun bir yolu vardı. Yeteri kadar hızlı yol alamıyordu. Bölüm amirleri ekspresi geldiği yere yollayıp, oradan bir Oregon kestirme hattına vererek o yoldan tekrar doğuya döndürdükten sonra, kazanın olduğu yerin diğer yanındaki Union Pacific hattına çıkarmaya karar verince, oğlan lokomotifin burnuna çıkıp yerleşti ve yerinden ayrılmayacağını söyledi. İsveçliyle ben buna katlanamazdık. On beş yirmi kilometre kazanmak için geçenin geri kalan bölümünü de buz gibi soğukta geçirmek demek olurdu bu. Enkaz kaldırılıp yol açılıncaya kadar bekleyip bu arada güzel bir uyku çekeceğimizi söyledik.

Gecenin yarısında, cepte beş para yokken, buz gibi bir havada, yabancı bir kentte yatacak yer bulmak da kolay iş değil hani. İsveçli meteliksizdi. Benim bütün varım yoğum ise iki adet on sentlik, bir adet de beş sentlikten ibaretti. Kentteki bazı delikanlılardan biranın beş sente satıldığını, barların da sabaha kadar açık olduğunu öğrendik. Arayıp da bulamadığımız şey. İki bardak bira on sent eder, sıcak bir soba, sandalye de olunca gel keyfim gel, sabaha kadar uyuyabilirdik birer bira parasına. Omuzlarımız dik, gördüğümüz bir barın ışığına doğru yöneldik; kar ayaklarımızın altında gıcırdıyor, buz gibi bir rüzgâr inceden inceye içimize işliyordu.

Heyhat, kentin delikanlılarını yanlış anlamışım. Meğer biranın bardağını beş sente, koskoca kentte sadece bir tek barday-

mış verirlermiş, biz de o barı tutmamışız. Ama bizim daldığımız bara da diyecek yoktu.

Koskoca, akkor haline gelmiş bir soba gürül gürül yanıyordu; oturacak yerleri hasır örgüden rahat koltuklar vardı ve tezgâhta, içeri girdiğimiz sırada bizi pek de tatlı olmayan bakışlarla kuşkulu kuşkulu süzen bir barmen duruyordu. Eh, insan günler geceler boyu trenlerde kaçak yolculuk eder, isle kurumla boğuşur, giysilerini hiç çıkarmadan her bulduğu yerde yatarsa, görünüşü pek de fiyakalı olmaz elbet. Bizim kılık kıyafetimiz de gerçekten pek berbattı; ama umurumuzda mı! Cebimdeki paraya bakardım ben.

Barmene kayıtsız bir anlatımla, "İki bira," dedim. O biraları çekerken, İsveçliyle ben tezgâha yaslanmış, sobanın yanındaki koltuklara özlemle bakıyorduk.

Barmen köpüklü iki bardağı önümüze koydu, ben de gururla on senti çıkarıp tezgâha koydum. O anda da hapı yutmuş oldum. Fiyat konusunda yanıldığımı öğrenir öğrenmez bir on sent daha çıkarır koyardım tezgâha. O yabancı kentte cebimde bir beş sentlikten başka para kalmasa bile zararı yok; öderdim on sent daha. Ama barmen bana fırsat bırakmadı ki. Tezgâha bıraktığım on sentliğe gözü ilişir ilişmez bira bardaklarının birini bir eliyle, öbürünü de öteki eliyle kaptığı gibi, biraları barın arkasındaki musluk taşına döküverdi. Aynı zamanda da, kötülük okunan gözleriyle bize yiyecek gibi bakarak kükredi: "Burnu yaralılar siz de! Burnu yaralılar siz de! Burnu yaralılar siz de!" Hiç de yara yoktu burnumda, İsveçlinin de yoktu. Burnumuz sapasağlamdı. Adamın laflarının dolaysız olarak ne anlama geldiğini kestiremedik, ama dolaylı olarak ne anlattığı apaçıktı, görünüşümüzü beğenmemişti herif, biranın da bardağı on sentti besbelli.

Hemen elimi cebime atıp tezgâha bir on sentlik daha koyarak, ilgisizce, "Ha, ben burasını beş sentlik kâbe sanmıştım," dedim.

Barmen iki adet on sentliği önüme doğru iterek, "Paranız burada geçmez," dedi.

Boynumu büküp paraları cebime soktum, gözümüz o güzelim sobayla koltuklarda kalarak, boynu bükük, bardan gecenin ayazına çıktık.

Biz kapıdan çıkarken barmen ateş saçan gözlerle ardımızdan hâlâ bağırıyordu: "Burnu yaralılar siz de!"

O günden bu yana dünyanın çok yerini gördüm, yabancı ülkeler gezdim, yabancı insanlar arasında dolaştım, pek çok kitap karıştırdım, okul sıralarında dirsek çürüttüm; ama bugüne dek uzun boylu düşündüğüm halde, Wyoming eyaletinin Evanston kentindeki o barmenin bilmecemsi lafındaki anlamı çıkaramadım. Burnumuz sapasağlamdı bizim.

O geceyi bir elektrik üretim merkezindeki kazanların üstünde uyuyarak geçirdik. O "meskeni" nasıl bulduk hatırlamıyorum. Hani atlar nasıl suvaklara doğru gider, posta güvercinleri nasıl esas yuvalarına yönelirse, biz de öyle, içgüdülerimizle dosdoğru oraya yöneldik herhalde. Ama anısı hiç de hoş olmayan bir gece geçirdik. Bir düzine berduş bizden önce yanlamıştı kazanların üstüne, o kadar insan doluşunca da dayanılamayacak kadar sıcak oldu. Üstelik kazancı bizim aşağı inmemize izin vermedi; ya kazanların üstünde kalacaktık ya da dışarıya, kara çıkacaktık, başka seçim hakkımız yoktu.

Sıcaktan bunalıp deli gibi külhan dairesine indiğimde, kazancı bana, "Uyumak istediğini söylüyordun ya, zıbar işte Allah'ın belası!" dedi.

Gözlerimde biriken teri silerek, "Su," diye inledim. "Su."

Adam dışarısını işaret ederek, orada, karanlıkta bir yerde ırmağı bulabileceğimi söyledi. Irmağı bulmak için dışarı çıktım, karanlıkta kayboldum, iki üç kere su birikintisi içine düştüm, vazgeçip yarı donmuş bir halde kazanların tepesine döndüm. Buzlarım çözülünce susuzluğum bir kat arttı. Çevremdeki ber-

duşlar inliyor, homurdanıyor, hıçkırıyor, iç çekiyor, soluyor, ofluyor, pofluyor, dönüyor, kıpır kıpır kıpırdıyor, sıkıntıdan kıvranıyordu. Biz, zavallı günahkâr ruhlar, cehennemin ateşinde kavruluyorduk da, kazancı olacak o cehennem zebanisi bize sadece dışarının soğuğunda donmak şıkkını bırakıyordu. İsveçli doğrulup oturdu ve kendisini serseriliğe iten, dolayısıyla bunca ıstırap ve işkenceye katlanmak zorunda bırakan, insanoğlunun serüven hırsına lanet okudu. "Chicago'ya döndüğümde bir iş bulup gireceğim ve cehennem donuncaya dek o işte kalacağım, ancak cehennem donduktan sonra başlayacağım serseriliğe tekrar," diye kestirip attı.

Siz kaderin şu cilvesine bakın ki, ertesi gün, enkaz kaldırıldıktan sonra İsveçliyle birlikte Evanston'dan ayrılışımız, güneşli California'dan gelme meyve yüklü özel ve hızlı yük treninin buz kasaları içinde oldu. Tabii ki hava soğuk olduğundan buz kasaları boştu, ama içlerinde buz olmadığı için hiç de daha sıcak değildiler. Buz kasalarının içine, vagonun tepesindeki ambar ağızlarından girdik; buz kasaları galvanizli saçtan yapılmıştı ve o ısırıcı soğukta bunlara dokunmak hiç de hoş değildi. Sırtımız ürpererek, tir tir titreyerek oraya uzandık, dişlerimiz takırdayarak bir durum muhakemesi yaptık; bu durum muhakemesi sonucunda, şu konuk sevmez ovalık bölgeden çıkıp da Mississippi Vadisinin içlerine girinceye dek gündüz ve geceyi buz kasaları içinde geçirmeye karar verdik.

Ancak bir şeyler de yememiz gerekiyordu, o yüzden, bir sonraki bölgede dilenerek azığımızı çıkaracak, sonra da acele buz kasalarımıza dönecektik. Green River kasabasına akşamüstü geç vakitte, ama akşam yemeği için de erken denecek bir saatte vardık. Yemek vaktinden önceki saatler, evlerin arka kapılarını çalmak için en kötü zamandır; ama biz cesaretimizi topladık, marşandiz istasyon alanına girerken yan merdivenlerden kendimizi aşağı bıraktık ve evlere doğru bir koşu tutturduk. Kısa za-

manda birbirimizden ayrıldık; buz kasalarında buluşmak üzere sözleşmiştik. Başlangıçta şansım kötü gitti; ama sonunda, birkaç evden verilen yiyecekler gömleğimin içine tıkılı olarak trenin ardına düştüm. Tren kalkmış, oldukça da hızlanmıştı. İçinde buluşmayı kararlaştırdığımız frigorifik vagon geçip gitmişti, o vagondan altı vagon aşağıda yan merdivenlere atlayıp aceleyle tepeye tırmandım ve bir buz kasasının içine atladım. Ne var ki, tren personelinin bulunduğu servis vagonundan bir gardıfren beni görmüş meğer; nitekim birkaç mil ötedeki ikinci durak olan Rock Springs'te gardıfren benim buz kasasının içine kafasını uzatıp bağırdı: "Defol ulan, it oğlu it. Defol!" Aynı zamanda da beni topuklarımdan yakalayıp sürükleyerek dışarı çıkardı. Ben de ister istemez defoldum ve marşandiz, içinde İsveçliyle gözümün önünde geçti gitti.

Kar başlamıştı. Soğuk bir gece yaklaşıyordu. Karanlık bastırdıktan sonra demiryolu alanları çevresinde arana arana dolandım, sonunda boş bir frigorifik vagon buldum. Hemen tırmanıp içine girdim –ama buz kasalarının içine değil, doğrudan vagonun içine. Ağır kapıları çarparak kapadım; kapıların lastik şeritlerle kaplı kenarları kapanınca vagonu hava sızdırmaz hale getirdi. Vagonun duvarları kalındı. Dışarıdaki soğuğun içeriye işlemesi olanaksızdı. Ne var ki, içerinin soğuğu dışarıdakinden aşağı değildi. İçerideki ısıyı yükseltmek bir sorundu. Ama bu konuda da süzme bir "usta"ya güvenebilirsiniz. Hemen ceplerimden iki üç gazete çıkardım. Bunları vagonun zemininde birer birer yaktım. Duman yükseldi, tepede toplandı. Sıcağın bir damlası bile dışarı kaçamadığından rahatçacık, sıcacık, güzel bir gece geçirdim. Bir kere bile uyanmadım.

Sabah kar hâlâ yağıyordu. Sabah kahvaltımı çıkarmak için dilenirken, doğuya giden bir marşandizi kaçırdım. O gün öğleden sonra başka iki trene atladım, ikisinden de atıldım. Akşama kadar doğuya başka tren geçmedi. Kar artmıştı, ama alacaka-

ranlık çökerken ekspresin kör vagonlarının ilkine kapağı attım. Kör vagonun sahanlığına atladığım sırada, aynı sahanlığa öbür yandan başka birisi de atladı. Oregon'dan kaçan çocuktu bu.

Hızlı giden bir trenin ilk kör vagonunun sahanlığında kar altında yolculuk hiç de yaz günü yapılan kır gezisine benzemez. Rüzgâr insanın bir yanından girer, öbür yanından çıkar, vagonun önüne çarpıp geri döner. Karanlık bastırdığından, ilk durakta ileri gidip ateşçiyle bir görüşme yaptım. Nöbetinin sonuna kadar kendisi için kömür atmayı önerdim; adamın nöbeti Rawlins'te bitiyordu. Önerim kabul edildi. Benim işim kömür vagonunun tepesinde, açıktaydı; kar altında balyozla kömürleri kırıp ön tarafa, ateşçinin elinin altına sürüyordum. Ama durmadan çalışmak zorunda olmadığım için makinist yerine gidip ısınabiliyordum ara sıra.

Soluk almak için işime ilk ara verdiğimde, ateşçiye, "Yahu," dedim, "Arkada ufak bir oğlan var. Donacak."

Union Pacific ekspreslerinin lokomotiflerindeki makinist yerleri oldukça geniştir, nitekim, oğlanı ateşçinin oturduğu yüksek yerin ön yanında sıcak bir köşeye yerleştirdik, oğlancık da hemen uyudu. Rawlins'e gece yarısı vardık. Kar hızını daha da artırmıştı. Burada lokomotif hangara çekilecek, onun yerine başka bir lokomotif bağlanacaktı. Tren durunca lokomotifin basamaklarından yere atladım ve atlamamla da kendimi kalın paltolu iriyarı bir adamın kollarında buldum. Adam bana sorular yöneltmeye başlayınca ben de hemen kendisine kim olduğunu sordum. O da hiç vakit kaybetmeden şerif olduğunu söyledi. Dikleşmeyi bırakıp efendi efendi dinledim, cevap verdim.

Şerif bana makinist yerinde uyumakta olan çocuğu tarif etmeye başladı. Kafamı işlettim çabucak. Besbelli ailesi oğlanın izi üzerindeydi, şerif de Oregon'dan telgrafla talimat almış olacaktı. Evet, çocuğu görmüştüm. Ona önce Ogden'de rastlamıştım. Verdiğim tarih, şerifin elindeki bilgilere uyuyordu. Ama çocuk

hâlâ gerilerde bir yerde olmalı, diye açıkladım, zira işte şu ekspres Rock Springs'ten hareket ettiği sırada çocuğu bu ekspresten kovmuşlardı. Bütün bu süre içinde de, çocuk inşallah uyanıp da makinist yerinden aşağı inerek beni madara etmez diye dua ediyordum.

Şerif gardıfrenlerle görüşmek üzere benim yanımdan ayrıldı, ama gitmeden önce de şöyle dedi: "Burası sana göre bir kasaba değil, berduş. Anladın mı? Bu trene biner, çekersin arabanı; sakın ola kaçırayım demeyesin treni ha! Tren gittikten sonra seni burada bir yakalayacak olursam..."

Benim de zaten kasabasına inmeye can atmadığıma; orada bulunuşumun biricik nedeninin trenin orada durması olduğuna ve o mübarek kasabasından ayrıldığım vakit tozumu bile göremeyeceğine kendisini inandırdım.

Şerif gardıfrenlerle görüşmeye gidince, hemen tekrar lokomotifin makinist yerine tırmandım. Çocuk uyanmış, gözlerini ovuşturuyordu. Ona durumu anlatıp lokomotifle birlikte hangara girmesini salık verdim. Uzatmayalım, çocuk aynı ekspresle, lokomotifin ön ucunda ayrıldı kasabadan; ilk durakta inip lokomotifin makinist yerinde yolculuk etmek için ateşçiden izin istemesini tembihlemiştim. Bana gelince, beni attılar trenden. Yeni gelen ateşçi toydu, lokomotife serserilerin alınmaması konusunda kumpanyanın koyduğu kuralları çiğneyecek kadar kaşarlanmamıştı daha; o yüzden de kendisi için kömür atma önerimi geri çevirdi. İnşallah oğlancık kandırabilmiştir onu, zira o tipide bütün geceyi lokomotifin burun siperliğinde geçirmek, ölmek demekti.

Tuhaftır, ama Rawlins'te trenden nasıl atıldığımı hiç hatırlamıyorum. Hatırımda kalan sadece, kar fırtınası içinde çabucak kayboluveren trenin ardından bakakalışım ve ısınmak için bir barın yolunu tutuşumdur. Bar aydınlıktı, sıcaktı. Her şey tam hızını almıştı ve her şey ortadaydı, hiçbir gizli kapaklı yoktu

burada. Faro, rulet, craps ve poker masaları harıl harıl işliyor, birkaç sığır çobanı çılgınca eğlenip geceye neşe katıyordu. Tam bu sığır çobanlarıyla ahbaplığı yoluna koymuş, ısmarladıkları ilk içkimi mideye indiriyordum ki, ağır bir el omzuma indi. Geri dönüp bakınca, ağzımdan acıklı bir "Ah!" çıktı. Karşımda şerif duruyordu.

Tek kelime etmeden beni önüne kattığı gibi dışarıya, yağan karın altına çıkardı.

"Şurada, aşağıda bir meyve treni var," dedi şerif. "Soğuktan donar insan yahu!" dedim. "Tren on dakikaya kadar kalkıyor," dedi şerif.

Hepsi o kadar. Tartışma filan olmadı. O meyve treni hareket ettiğinde, ben buz kasalarının içindeydim. Sabaha varmadan ayaklarım donar diyordum; Laramie'ye kadar son yirmi mil boyunca, ambar ağzını açık tutup ayakta dikildim ve zıpladım durdum. Kar kalın bir perde meydana getirdiğinden gardıfrenler beni göremedi, hoş, görseler de umrumda değildi ya!

Çeyrek dolarımla Laramie'de kendime sıcak bir kahvaltı satın aldım ve hemen bir ekspresin kör vagonuna attım kapağı; bu ekspres Kayalık Dağların tam orta yerindeki geçide tırmanacaktı. İnsan güpegündüz kör vagonda yolculuk edemez; ama bu kar fırtınasında, Kayalık Dağların tepesinde beni atmak için uğraşacak kadar yürekli olduklarını sanmıyordum gardıfrenlerin. Uğraşmadılar da nitekim. Yalnız her durakta inip ön tarafa geliyor, daha donmadım mı diye bakıyorlardı.

Kayalık Dağların doruğunda –yüksekliği unuttum– Ames Anıtının bulunduğu yerde gardıfren son bir kez daha geldi.

"Bak hele, berduş," dedi, "Bize yol vermek için şurada yan hatta çekilmiş duran marşandizi görüyor musun?"

Gördüm. Üç metre ötedeki bitişik hattı bu. Elli altmış santim daha uzakta olsa, bu tipide göremezdim. "İşte," dedi gardıfren, "Kelly Ordusu'nun 'artçıları' o vagonlardan birinin içinde.

Altlarında elli santim kalınlığında saman var, o kadar da kalabalıklar ki, vagon hamam gibi sıcak." Adamın tavsiyesi hiç de yabana atılacak gibi olmadığından, ben de uydum bu tavsiyeye. Yalnız, herif bana bir oyun etmiş olmasın diye de tren hareket eder etmez yine kör vagona atlamaya hazırlıklıydım. Ama doğru çıktı söylediği. Vagonu buldum; rüzgâraltındaki kapısı içeriyi havalandırmak için ardına kadar açılmış büyük bir frigorifik vagondu bu. Hemen tırmanıp girdim içine. Bir adamın bacağına, ardından bir başkasının koluna bastım. İçerisi loştu, bundan dolayı birbirine girmiş, karmakarışık kollar, bacaklar, gövdelerden başka bir şey seçemiyordum. Böyle bir insan kördüğümü hiç görülmemiştir. Samanların üstüne yan gelmişler, yan yana, alt alta, üst üste yatıyorlardı. Seksen dört irikıyım berduş sere serpe uzandığı zaman oldukça büyük yer kaplıyor. Üstlerine bastığım adamlar kızdı. Altımda gövdeleri deniz dalgaları gibi kabardı ve beni elimde olmaksızın ileri doğru hareket ettirdi. Üstüne basılacak bir tek saman çöpü bile bulamadığımdan ister istemez başka adamların üstüne bastım. Öfke arttı, artan öfkeyle birlikte benim ileriye doğru hareketim de hızlandı. Ayaklarım yerden kesildi ve aniden kıçüstü oturdum. Ne yazık ki, birinin başına oturmuştum. Bir anda adam elleri ve dizlerinin üstüne kalkmıştı hırsla ve aynı anda ben de kendimi havada bulmuştum. Eh, her havalanan nesne eninde sonunda yere inmek zorundadır, nitekim ben de indim; indim ya, bu kez de başka birinin kafası üstüne.

Bundan sonra olanları belli belirsiz hatırlayabiliyorum. Sanki bir harman dövme makinesinden geçiriliyor gibiydim. Top gibi bir uçtan bir uca gidip geliyordum. Sağlam kalan yerim en sonunda üstüne oturacak bir parça saman buluncaya kadar, bu seksen dört berduş harmanımı savurdular benim. Bu neşeli kalabalık içine kabul edilmiştim. O gün hep kar fırtınası içinde yol aldı trenimiz, biz de vakit geçirmek için aramızda bir karar

aldık: Herkes bir hikâye anlatacaktı. Her hikâyenin güzel, üstelik de oradakilerin duymadığı bir hikâye olması öngörülmüştü. Başaramayanlar ceza olarak harman dövme makinesinden geçirilecekti. Kimse başarısızlığa uğramadı. Hemen şurasını da belirtmek isterim ki, ömrümde böylesine olağanüstü bir hikâye şöleninde bulunmadım. Dünyanın dört bucağından seksen dört –benimle birlikte seksen beş– adam vardı ve her birinin anlattığı hikâye de ayrı ayrı birer baş eserdi. İster istemez öyle olacaktı; ya baş eser ya da harman dövme makinesi.

Akşam geç vakitte Cheyenne'e vardık. Kar fırtınası şiddetinin doruğuna ulaşmıştı ve hiçbirimizin kursağına sabah kahvaltısından sonra bir lokma yiyecek girmediği halde, kimse akşam yemeği için dilenmeye çıkmak istemedi. Tren bütün gece kar fırtınası içinde yol aldı; ertesi gün ise Nebraska'nın tatlı düzlüklerine inmiş, ovada yol alıyorduk. Kar fırtınalarını, dağları geride bırakmıştık. Mübarek güneş, gülümseyen bir ülkenin üzerinde parlıyordu ve hiçbirimiz yirmi dört saatten beri bir lokma bile yememiştik. Trenin öğleye doğru, yanlış hatırlamıyorsam Grand Island adlı bir kasabaya varacağını öğrendik.

Hemen aramızda para toplayıp kasabanın yetkililerine bir telgraf çektik. Telgrafta, seksen beş sağlıklı ve aç berduşun öğleye doğru kasabalarına varacağı, bu seksen beş kişiye öğle yemeği hazır etmelerinin kendi çıkarları gereği olduğu anlatılıyordu. Grand Island kasabası yetkilileri için iki şık vardı: Ya bize yemek yedirecek, ya da içeri atacaklardı. Hapse atarlarsa yine nasıl olsa bizi beslemek zorunda kalacaklardı. Tabii onlar da akıllılık edip bir tek öğle yemeğinin kendilerine daha ucuza geleceğini düşünmüşler.

Bizler vagonun tepesine çıkıp oturmuş, bacaklarımızı aşağıya sallandırmıştık; marşandiz öğleyin Grand Island'a bu durumda girdi. Kentin bütün polisleri karşılama komitesi içinde yer almıştı. Bizi takım takım ayırıp yemek sofraları önceden hazırlanmış

olan çeşitli otel ve lokantalara uygun adımla götürdüler. Otuz altı saattir yemek yememiş olan bizlere, "buyurun" demelerine bile gerek kalmadı. Yemekten sonra yine uygun adımla istasyona geri götürdüler bizi. Polis düşünceli davranmış, marşandizi biz gelinceye kadar bekletmişti. Marşandiz ağır ağır hareket etti ve hat boyunca ip gibi dizilen seksen beşimiz birden vagonların basamaklarına üşüştük. Treni "zapt ettik".

O akşam yemek yemedik, daha doğrusu artçılar takımı yemedi, ama ben yedim. Tam akşam yemeği vakti, tren ufak bir kasabadan hareket etmişti ki, vagona bir adam bindi; ben o sırada üç berduşla pişti oynuyordum. Yeni gelen adamın gömleğinde kuşku uyandıran bir şişkinlik vardı. Elinde de buhar tüten, ezik büzük bir litrelik kupa taşıyordu. Burnuma kahve kokusu geldi. Elimdeki kâğıtları bizi seyredenlerden birine verip oyunculardan beni bağışlamalarını istedim. Sonra vagonun öbür ucunda, kıskanç bakışlar tarafından izlenerek, vagona binen adamla birlikte çöküp onun kahvesine ve gömleğini şişiren dilenilerek elde edilmiş yiyeceklerine ortak oldum. Bu adam benim İsveçliydi.

Gece saat on sularında Omaha'ya vardık.

"Takımı ekelim," dedi bana İsveçli.

"Olur," dedim.

Tren Omaha'ya girerken takımı ekmeye hazırlandık. Gelgelelim Omahalılar da hazırlanmıştı. İsveçliyle ben yan basamaklarda atlamaya hazır bekliyorduk. Ancak marşandiz durmadı. Ayrıca, elektrik ışığı altında pirinç düğmeleri ve yıldızları parlayan polisler tren yolunun iki yanına iki uzun sıra halinde dizilmişti. Bunların eline düşersek başımıza neler geleceğini İsveçli de ben de çok iyi biliyorduk. Basamaklarda kaldık, tren de Missouri Irmağını aşıp Council Bluffs'a doğru yoluna devam etti.

"General Kelly" iki bin serseriden meydana gelen ordusuyla, millerce ötedeki Chantanqua Parkında kamp kurmuştu. Bizim birlikte yolculuk yaptığımız, General Kelly ordusunun artçıla-

rı olan döküntüler, Council Bluffs'ta trenden indirildikleri için, kamp yerine doğru yaya yola çıktılar. Gece hava soğumuştu, şiddetli bir rüzgâra eşlik eden yağmur da iliklerimize işliyor, bizi donduruyordu. Çevremizi saran bir sürü polis, kimsenin gruptan ayrılmamasını sağlayarak kampa kadar bize eşlik ediyordu. İsveçliyle ben gözümüzü dört açıp bir punduna getirerek kirişi kırdık enselenmeden.

Yağmur bardaktan boşanırcasına inmeye başladı. İsveçliyle ben karanlıkta burnumuzun ucunu göremeden, iki kör gibi düşe kalka barınacak bir yer arıyorduk. Burada içgüdülerimiz yardımcı oldu, zira çok geçmeden bir bar çıktı önümüze. Ama bu açık ve iş yapmakta olan bir bar değildi; gece dolayısıyla kapalı bir bar da değildi, o bildiğimiz belli adresi olan barlardan biri de değildi, sadece kalasların üzerine oturtulmuş, altında tekerlekleri olan, oradan oraya dolaştırılan bir gezginci bardı. Kapıları kilitliydi. Bir yağmur ve rüzgâr sağanağı tepemizden bastırıyordu. Hiç duraksamadık. Kapısını kırdığımız gibi daldık içeriye.

Ben zorlu kamp hayatını çok tatmışımdır, cehennemden farksız büyük kentlerde "kaldırım mühendisliği" etmişimdir, su birikintileri içinde yatmış, termometre eksi yirmi üç dereceyi gösterdiği zaman iki battaniye altında kar üstünde uyumuşumdur; ama hemen şurada belirtmek isterim ki, İsveçliyle birlikte Council Bluffs'taki o gezginci barda yaptığımız kamptan daha çetinini, orada geçirdiğimiz geceden daha berbatını görmedim ömrümde. Her şeyden önce, havada asılı duran yapının taban döşemesindeki bir sürü delikten rüzgâr olduğu gibi içeri giriyordu. İkincisi, bar tamtakırdı; içimizi ısıtıp sefaletimizi unutturacak şişelenmiş ateş suyundan bir damla yoktu. Battaniyemiz olmadığı gibi, iliklerimize kadar işlemiş yağmurdan sırılsıklam olan giysilerimizle uyumaya çalışıyorduk. Ben içki tezgâhının altına kıvrıldım. İsveçli de masanın altına. Döşemedeki deliklerden, yarıklardan giren soğuk yüzünden uyumanın mümkünü

yoktu; yarım saatin sonunda çıkıp tezgâhın üstüne tünedim. Az sonra İsveçli de kalkıp masanın üstüne çıktı.

Orada gün bir an önce ışısın diye dua ederek titreyip duruyorduk. Ben kendi hesabıma öyle titredim ki artık titreyemez oldum, kaslarım titremekten yorulup kaskatı kesildi, her yanım dehşetli ağrımaya başladı. İsveçli inliyor, homurdanıyor ve ikide bir takırdayan dişlerinin arasından, "Bir daha mı tövbe!" diye mırıldanıyordu. Bu sözü hiç durmadan, hiç usanmadan bin kez tekrarladı; şöyle kestirir gibi olduğu zaman uyku arasında yine tekrarladı.

Şafağın ilk kurşuni aydınlığıyla birlikte işkenceler evini terk edip çıktık ve dışarıda kendimizi koyu, soğuk bir sis içinde bulduk. Düşe kalka ilerledik, sonunda bir demiryoluna çıktık. Kahvaltılık bulmak için dilenmek üzere Omaha'ya dönecektim ben; arkadaşım ise Chicago'ya doğru yoluna devam edecekti. Ayrılık anı gelip çatmıştı. İnmeli ellerimiz birbirine doğru uzandı. İkimiz de ürpertiler geçiriyorduk. Konuşmayı denedikse de dişlerimizin takırdamasından başka ses çıkarmadığımız için susmak zorunda kaldık. Birbirini kavramış ellerimiz duygudaşlıkla sallanırken, gözlerimizi dikip dut yemiş bülbül gibi bakakaldık. İsveçlinin yüzü soğuktan mosmor kesilmişti, benimkinin de ondan aşağı kalır yanı olmadığını biliyordum.

Zor bela, "Neye tövbe bir daha?" diyebildim.

Konuşmak için kendini zorlayan İsveçlinin gırtlağından hırıltılar çıktı önce; sonra hafif, âdeta donmuş ruhunun derinliklerinden gelir gibi, zor duyulur incecik bir fısıltı halinde kelimeler çıktı:

"Berduşluğa tövbe bir daha!"

Durdu, yeniden konuşmaya başladığı zaman, sesi âdeta kesin kararını desteklercesine güç kazanmış, daha kalınlaşmıştı:

"Berduşluğa tövbe bir daha! Bir iş bulacağım kendime. Sen de öyle yapsan iyi edersin. Böyle geceler insanı romatizma yapar."

Elimi sıktı.

"Hoşça kal berduş," dedi. "Güle güle berduş," dedim.

Bir an sonra da sis ikimizi yutarak ayırdı birbirimizden. Onunla son rastlaşmamız oldu bu. Ama şunu sana söylüyorum Bay İsveçli, her nerede isen. Aradığın işi bulmuşsundur umarım.

"Çolpa, serseriler dünyasında aceminin adıdır; deneyimli haytalardan ise sakınmak gerekir, özellikle sürü halinde gezdikleri zaman."

Jack London, on altı yaşındayken ABD'yi bir baştan öbür başa dolaşmak üzere uzun bir yolculuğa çıkar. Elbette beş parasızdır ve kullandığı başlıca ulaşım aracı, kaçak olarak bindiği posta trenleridir. İş bulduğunda çalışarak, bulamadığında kapıları çalıp yiyecek dilenerek, ahırlarda ya da parklarda geceleyerek sürdürür yolculuğunu. Yük vagonları, sokaklar, cezaevleri, kendisi gibi "kopuklar"la doludur.

Jack London'ın otobiyografik anlatısı, tarihe "1893 paniği" olarak geçen mali krizin yarattığı insani yıkıma ayna tutuyor. Mete Ergin'in çevirisi, zengin sokak jargonuyla hayranlığınızı kazanacak.

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat
YordamKitap

14 TL. KDV'den muaftır
ISBN 978-605-172-330-3
9 786051 723303